

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos magistrantūros studijų programa

Loreta Čėsniėnė

ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO IR UGDYTOJŲ KOMUNIKAVIMAS

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė -
Prof. dr. S. Ališauskienė*

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* ankstyvojo amžiaus vaiko ir ugdytojų komunikavimo *analizė*.

Interviu *apklausos metodu* buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas išanalizuoti specialistų požiūrį į ankstyvąjį komunikavimą tarp vaiko ir formaliojo ugdytojo bei vaiko tėvų.

Atvejo analizės (filmuotos medžiagos pagrindu) *metodu* buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas įvertinti vaiko ir šeimos narių komunikavimą ankstyvuojų kūdikystės laikotarpiu.

Tyrimė dalyvavo 9 specialistai, dirbantys su jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikais ir tyrėjos šeima.

Empirinėje dalyje pateikiamas specialistų požiūris į ankstyvąjį komunikavimą ir ankstyvojo amžiaus vaiko ir jo šeimos narių komunikavimo charakteristikos.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Pirmaisiais gyvenimo mėnesiais kūdikis skirtingai reaguoja į šeimos narius ir jų kalbinimą. Kūdikis atpažįsta juos, seka akimis, rodo norą bendrauti, klausosi jų balsų, ypač kai kalbinama specifiškai, t.y. išryškinant prozodijos elementus, kūno judesiais ir balsingomis reakcijomis atsako į kalbinimą. Aktyviausiai kūdikis reagavo į mamos balsą.

2. Vienerių metų vaikas, su kuriuo nuolat komunikuoja šeimos nariai, jau reaguoja ne tik į kalbos prozodiją (t.y. kaip sakoma), bet ir kalbos prasminius elementus: supranta dažnai girdimus klausimus, žinomų žodžių bei žodžių junginių reikšmes. Šiuo laikotarpiu vaikas intensyviai tyrinėja aplinką ir savo jausmus bei išgyvenimus pradeda reikšti pirmaisiais žodžiais ir frazėmis, lengvai komunikuoja su jam artimais šeimos nariais.

3. Formalieji ugdytojai laikosi nuomonės, jog svarbu, stebėti tėvų bendravimo su vaikais būdus ir perimti tėvų gerąjį bendravimo su vaiku patirtį, siekti, kad bendravimo su vaiku būdai iš esmės nesiskirtų nuo įprasto bendravimo šeimoje.

Esminiai žodžiai: komunikacija (verbalinė ir neverbalinė), emocijos, prozodija.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO IR UGDYTOJŲ KOMUNIKAVIMO	
TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Ankstyvojo komunikavimo svarba vaiko raidai.....	9
1.2. Komunikavimas su vaiku šeimoje iki 1 metų.....	16
1.3. Komunikavimas tarp vaiko ir ugdytojo ugdymo įstaigoje.....	21
1.4. Komunikavimo pokyčių įtaka vaiko asmenybės ugdymui.....	26
1.5. Prozdijos reikšmė ankstyvajam komunikavimui.....	29
2 skyrius. ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO IR UGDYTOJŲ KOMUNIKAVIMO	
TYRIMAS	34
2.1. Tyrimo metodika.....	34
2.2. Respondentai.....	34
2.3. Tyrėjos atvejo analizė.....	35
2.4. Ankstyvojo amžiaus vaiko ir ugdytojų komunikavimo ugdymo įstaigoje tyrimo rezultatų analizė.....	40
Išvados	54
Literatūra	55
Summary	60
Priedai	61

Ivadas

Temos aktualumas. Komunikacija – tai žmonių bendravimas, keitimasis mintimis, išgyvenimais, kultūrinėmis, dvasinėmis vertybėmis. Komunikacija yra būdas išmokti, suprasti kalbą, išmokti kalbėti, išsakyti norus ir pageidavimus, būti suprastam ir suprasti kitus, pasidalyti su kitais dėmesiu bei patyrimu, reguliuoti savo ir kitų poelgius, interpretuoti savo ir kitų žmonių išsakytas mintis ir t.t. (Ivoškuvienė, Garšvienė, 2003).

Žmonių kontaktų pagrindas - kalbinis bendravimas. Bendravimas – viską aprėpianti, keičianti ir įprasminanti žmonių gyvenimo dalis. Bendravimas apibrėžiamas kaip sudėtingas vaiko ir suaugusiojo elgesys, siekiant paveikti kitą asmenį taip, kad šis suvoktų, kokią informaciją jam norima perduoti ir reaguotų į tą informaciją.

Psichologijos žodyne (1993) komunikacija apibūdinama kaip socialinės sąveikos rūšis – keitimasis reikšmėmis, t.y. reikšmių pranešimų perdavimas ir priėmimas, keitimasis informacija. Sąvokos „komunikacija“ ir „bendravimas“ nėra tapačios, kadangi sąvoka „bendravimas“ peržengia elementarių komunikacinių veiksmų ribas ir labiau tinka būti apibūdinama platesne socialine sąvoka, tačiau dažnai jos vartojamos kaip sinonimai. Komunikacija gali būti verbalinė ir neverbalinė. Verbalinė komunikacija – tai bendravimo procesas, kai informacija perteikiama arba vaizdinė informacija koduojama vartojant kalbos priemones (Ivoškuvienė, Garšvienė, 2003). Neverbalinė komunikacija – tai bendravimo procesas, kai informacija perduodama be kalbos priemonių. Geležinienė (2011) pateikia tokį neverbalinio bendravimo priemonių sąrašą: veidas ir akys, poza, gestai, sustiprinantys ar paneigiantys kalbėtojo žodžius, prisilietimai.

Vaikystės laikotarpį, kuriame išryškėja daug pažintinių vaiko veiklų, taip pat ir komunikavimas su vaiku, tyrinėjo užsienio ir Lietuvos autoriai: Piaget (2002), Montessori (2000), Hageman, Borner (2004), Almonaitienė (2010), Juodaitytė (2003), Pileckaitė-Markovienė (2004), Žukauskienė (2007), Čepienė ir Žakaitienė (2007), Legkauskas (2008), Radzevičienė (2006), Martišauskienė (2008). Pasak Cooper, Janet, 2010 (cit. Bercow, 2008).

Gebėjimas komunikuoti yra vienas iš svarbiausių vaiko gebėjimų, turinčių teigiamos įtakos socialinei, emocinei vaiko raidai ir ugdymuisi, taip pat komunikavimas ir kalba labai svarbi užmezgant ryšius su kitais, interpretuojant ir suprantant supančią aplinką, mokantis spręsti problemas, mokantis kūrybiškumo, įgyti žinių. Todėl labai svarbu sudaryti galimybes vaikui reikšti mintis, idėjas, jausmus, kurti santykius su bendraamžiais ir kitais ugdytojais (šeimos nariais, kitais svarbiais vaiko gyvenime asmenimis). Ankstyvoji patirtis (ir teigiama, ir neigiama) turi įtakos smegenų brandai ir vaiko raidai, ankstyvieji prisiminimai išlaikomi visą gyvenimą. Todėl pirmieji ugdytojai turi padėti vaikui pasiekti tai, ką jis gali geriausiai.

Komunikacija yra labai svarbi bendravimo dalis, tarpusavio įtakos ir santykių pagrindas. Poreikis komunikuoti yra įvairių žmogaus socialinių poreikių išraiška. Šie poreikiai perimami ankstyvoje vaikystėje iš supančių šeimos narių. Vaikas išmoksta komunikuoti stebėdamas artimųjų veiksmus, o tai yra socializacijos pagrindas. Nuo pat gimimo vaikui svarbiausi yra emociniai kontaktai su tėvais ir jų dėka išryškėja bendravimo poreikis. Šeima yra seniausia, pirmoji ir galingiausia ugdymo institucija, kuri lieka svarbiausia vaiko atrama įvairiose gyvenimo situacijose. Ankstyvojo amžiaus vaiko emocinė būseną yra informatyvi - tai vienintelė kūdikių ir aplinkinių komunikavimo priemonė. Emocijos – pirmoji visų žmonių gimtoji kalba. Kūdikiai savo mimika, garsais, judesiais demonstruoja vidinių pojūčių, savijautos ypatumus, kurių raiška net ir skirtingose kultūrose turi panašią reikšmę. Tėvai turi daugiausia galimybių įsitraukti į vaiko ankstyvojo komunikavimo procesą ir būti svarbiausiu vaiko ugdymo(si) atskaitos tašku (Sėkminga mokyklų bendruomenių bendradarbiavimo patirtis, 2011).

Ankstyvąją komunikaciją įvairiais aspektais tyrė Lietuvos mokslininkai: pagalbą vaikui, ankstyvąjį ugdymą ir ankstyvąją komunikaciją nagrinėjo Ališauskienė, Gudonis, Mikulėnaitė, Petrulytė, Radzevičienė, atliekama vis daugiau tyrimų, padedančių atskleisti įvairius ankstyvosios pagalbos komunikavime vaikams aspektus (Daulenskienė, Radzevičienė, Petrulytė, Ruškus), vaiko aplinką, ryšį su aplinka remiantis pamėgdžiojimu ir pavyzdžiu nagrinėjo Ruzgienė, Petružienė (2005), Žilienė (2002), Andriekienė (2001), Aramavičiūtė (1998), Einon (1998), Dodge (2008), Sabaliauskienė, Rimkienė (2009) ir kt.

Apžvelgti tyrimai bei kita literatūra atskleidžia ir tai, kad ankstyvosios komunikacijos vertinimas leidžia pastebėti sunkumus ir kuo anksčiau padėti vaikui bei šeimai juos įveikti. Dėmesys ir parama ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikams ir jų šeimoms reglamentuojama naujausiuose dokumentuose ir susijusiuose straipsniuose. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo (Žin. 2011, Nr. XI-1281) 7 straipsnyje apibrėžiama ikimokyklinio ugdymo paskirtis, kuri glaudžiai siejasi su Vaiko teisių konvencija – „padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninius, socialinius, pažintinius poreikius“. Ikimokyklinis ugdymas Lietuvoje priskiriamas neformaliajam švietimui – „tai švietimas, vykstantis pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo ir papildomos kompetencijos įgijimo programas“ (6 str., 2 dalis). Kompleksiškai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarkos apraše (2011) apibrėžiamas kompleksiskai teikiamos pagalbos tikslas – užtikrinti veiksmingą vaikų ugdymąsi pagal ikimokyklinio ir/ar priešmokyklinio ugdymo programas ir padėti tėvams (globėjams) stiprinti tėvystės ir socialinius įgūdžius. Tokia pagalba gali veiksmingai padėti stiprinti ankstyvąjį vaikų komunikavimą, išlaikant emocinį ryšį su komunikavimo dalyviais.

Naujojoje Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo redakcijoje (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281) įteisinamas ikimokyklinis vaiko ugdymas nuo gimimo iki jam pradėdamas teikti priešmokyklinis arba pradinis ugdymas. Toliau įgyvendinama Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2011–2013 metų programa (patvirtinta 2011 m. kovo 1 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-350), kurios paskirtis – „didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumą, <...> užtikrinti lanksčias ir kokybiškas ikimokyklinio <...> ugdymo paslaugas ir reikiamą švietimo pagalbą, atsižvelgiant į individualius vaiko ugdymo(si) poreikius.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 3.3. priemonė „Teikti konsultacinę ir metodinę pagalbą (mokymas, informaciniai leidiniai ir kita) ikimokyklinio ugdymo įstaigų steigėjams ir ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo programų teikėjams“ įgalina geriau vykdyti ikimokyklinį ugdymą, kaip galimybę vaikams ankstyvoje vaikystėje išmokti komunikuoti.

Tyrimo problema. Visuomenės atsinaujinimo pagrindas yra vaikai. Vaikus ugdo tėvai, taigi jie atsakingi ne tik už vaiką, bet ir visuomenės kūrimą. Šeima ir ugdymo įstaiga yra dvi institucijos, atsakingos už vaiko ugdymą. Jas abi jungia tas pats ugdomas – vaikas. Lietuvoje įvykę ekonominiai ir socialiniai pokyčiai skausmingai palietė šalies jaunų šeimų gyvenimą. Šeimos, kurios augina vaikus, susiduria su dilema – kur palikti vaiką, kai vienam iš tėvų reikia grįžti į darbą. Dauguma tėvų renkasi ikimokyklinio ugdymo įstaigas, kaip vaiko ugdymo pratęsėjas. Suprantama, kad vaikui pradėjus lankyti ikimokyklinę ugdymo įstaigą, įprasti komunikavimo būdai, taikyti šeimos narių, su kuriais vaikas susijęs emociniais ryšiais, pasikeičia. Iškyla problema – vaikui pradėjus lankyti lopšelių-darželių, iš dalies nutrūksta emocinis ryšys su tėvais, o ypač su mama. Taigi, vaikui pradėjus lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigą, auklėtojos ir kiti darbuotojai perima ugdytojų vaidmenį ir juo dalijasi su šeima. Šiame kontekste labai svarbu, kad pagrindiniai vaiko ugdytojai (šeimos nariai, ikimokyklinio ugdymo įstaigos auklėtojos, kiti) palaikytų glaudžius tarpusavio santykius, bendradarbiautų ir taip užtikrintų vaikui saugią aplinką, leidžiančią pasitikėti kitais ir savimi, ugdyti savarankiškumą (Ališauskienė, 2005; Ališauskienė, Miltenienė, 2006). Taip pat labai svarbu, kad tiek šeimoje, tiek pereinamuoju iš šeimos į ugdymo įstaigą laikotarpiu ugdytojai tinkamai reaguotų į vaiko poreikius, elgesį, palaikytų, ugdytų, plėtotų vaiko komunikavimo gebėjimus ir skatintų vaiko emocinę, socialinę raidą.

Mokslinė tyrimo problema apibrėžiama tokiais klausimais: *Kaip palengvinti komunikavimą tarp vaiko ir ugdytojo ir užtikrinti emocinį vaiko saugumą ugdymo įstaigoje? Kaip ugdytojams sėkmingai plėtoti komunikavimą su vaiku?*

Tyrimo objektas: ankstyvasis komunikavimas tarp vaiko ir ugdytojo.

Tyrimo tikslas: atskleisti ankstyvojo komunikavimo svarbą tarp vaiko ir ugdytojo.

Uždaviniai:

1. Atskleisti ankstyvojo komunikavimo sampratą ir pagrįsti ankstyvojo komunikavimo su vaiku svarbą, remiantis mokslinės literatūros analize.
2. Įvertinti vaiko ir šeimos narių komunikavimą ankstyvuojų kūdikystės laikotarpiu.
3. Atskleisti vaiko ir formaliojo ugdytojo komunikavimo ypatumus.
4. Pateikti ankstyvojo komunikavimo tarp vaiko ir ugdytojo veiksmingumo prielaidas.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Pusiaus struktūruotas interviu.
3. Filmuotos medžiagos turinio analizė.

Tyrimo dalyviai: Tyrėjos šeima ir specialistai, dirbantys su jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikais (auklėtojos, auklėtojų padėjėjos). Tyrimas atliktas dviejuose Telšių miesto vaikų lopšeliuose-darželiuose. Atlikti interviu su specialistais (N=9), filmuota tyrėjos šeima. Šeimos kūdikis filmuotas pirmaisiais gyvenimo metais ir suėjus vieneriems metams, turint tikslą fiksuoti ir analizuoti ankstyvąjį vaiko ir šeimos narių komunikavimą (kai vaikas yra geros- blogos nuotaikos, įvairių režimų metu) su skirtingais šeimos nariais.

Magistro darbo struktūra:

Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, pagrindinės sąvokos, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (83 šaltiniai), santrauka (reziumė) anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 14 lentelių. Prieduose pateikiamas 1 interviu klausimynas, 9 interviu protokolai. Darbo apimtis - 60 puslapių be priedų.

Pagrindinės sąvokos

Komunikacija (lot. *communio*- pranešimas) - tai kalbos funkcija (Jacikevičius, Gučas, Rimkutė 1986). Procesas, kurio metu žmonės, perduodami simbolinius pranešimus, siekia pasikeisti reikšmėmis. Tai bendravimas, keitimasis patyrimu, mintimis, išgyvenimais (Fiske, 1998). Tai informacijos perdavimo procesas tarp dviejų ir daugiau žmonių, siekiant bendro supratimo. Tai nenutrūkstantis, nesibaigiantis ir integralus procesas (Baker, 1991).

Verbalinė komunikacija - informacinis elgesys, tarpusavio sąveika, kai kalbos ženklai, žodžiai vartojami kaip simboliai išreikšti idėjai (Vanderbilt, 1996). Verbalinis bendravimas – tai tarpusavio sąveika, naudojant kalbos ženklus tarp dviejų ar daugiau žmonių, kai informacija perduodama žodžiu – sakytinis kalbėjimas, informacija perduodama raštu (Baršauskienė, 2005).

Neverbalinė komunikacija - apima visas kitas informacijos perdavimo formas. Tai gali būti ženklų kalba, veiksmy kalba, išvaizda, balso kokybė, veido išraiška, erdvės sutvarkymas ir kt. (Gudonienė, 1998). Neverbalinė komunikacija, tai judesių ir gestų pagalba išreikštos mintys ir emocijos (Peas, 2003). Tai kūno signalai, padedantys suprasti pašnekovą, įvertinti kritines situacijas ir išlikti ramiems (Bierach, 2000).

Ekologinis sisteminis modelis – tai analizės schema, jungianti keletą koncepcijų, kurios reiškinius, susijusius su individualais, žmonių grupėmis ir bendruomenėmis, padeda suprasti giliau ir plačiau nei viena atskira koncepcija (Bronfenbrenner, 1979).

Emocijos – universali kalba, nereikalaujanti jokio vertinimo. Emocijos – pirmoji visų žmonių gimtoji kalba, ir kūdikiai ją įvaldo daug anksčiau negu verbalinę komunikaciją. Kūdikiai savo mimika, garsais, judesiais demonstruoja vidinių pojūčių, savijautos ypatumus, kurių raiška net ir skirtingose kultūrose turi panašią reikšmę (Psichologijos žodynas, 1993).

Prozodija (iš graikų *κ.προσῳδία, prosōidia*) – ritmas, kirtis, intonacija kalbant. Prozodija gali atskleisti įvairias kalbančiojo ir jo išraiškos (kalbėsenos) charakteristikas: emocijų kalbančiojo būseną, kalbėsenos formą (teiginys, klausimas, instrukcija ir pan.), taip pat padėti atskirti ironiją, sarkazmą, akcentavimą, kontrastą ir kitus kalbos elementus, kurių neleidžia atskleisti gramatika arba žodynas (Wikipedia

http://en.wikipedia.org/wiki/Prosody_%28linguistics%29; žiūrėta 2013-02-03).

I skyrius. ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO IR UGDYTOJŲ KOMUNIKAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Ankstyvojo komunikavimo svarba vaiko raidai

Komunikacija daugelio autorių (taip pat ir pedagogų) nėra griežtai atskiriama nuo bendravimo sąvokos ir dažnai laikoma sinonimais, nes komunikacija – tai bendravimo, keitimosi patyrimu, mintimis, išgyvenimais procesas; tai – dvišalis bendravimo veiksmas; tai – tarpasmeninė arba grupinė žmonių veikla. Komunikacija, kai informacija koduojama žodžiais, dar vadinama žodiniu bendravimu. Išskiriama verbalinė (žodinė) ir neverbalinė (gestų, kūno kalbos) komunikacija. Apibrėžiant komunikaciją apskritai kaip pasikeitimą informacija, žiniomis, ją galima įvardinti kaip perdavimo aktą, nesigilinant į komunikavimo veiksmo dalyvaujančiųjų jausmus ir nuotaikas. Toks komunikavimas vadinamas „besieliu“. Komunikacijos (komunikavimo) sąvoka gana dažnai vartojama socialiniame kontekste, kai kalbama apie asmenų grupių, kolektyvų, organizacijų, dalykinę komunikaciją. Tiriant glaudesnius ryšius tarp žmonių, vartojama bendravimo sąvoka. Bendravimas – tai dviejų ar daugiau žmonių sąveika, kurios metu perduodama informacija ir patenkinami žmonių poreikiai; bendravimas – tai emocinio būvio sąveika ir santykiai, tenkinantys žmogiškuosius poreikius. Kai analizuojamas komunikavimas su vaiku, negalima atsiriboti nuo jausmų ir emocijų (sielos). Bendraujant su vaiku kiekvieną kartą susiduriama su jausmais, džiaugsmiais, liūdesiu, baime, nerimu, viltimis, lūkesčiais. Tokia komunikacija jau nėra vien apsikeitimas informacija, tai – jausmų raiška. Vaiko išreikšiami jausmai daro poveikį jo suvokimui, emociškai „nuspalvina“ jį supantį pasaulį, aplinką padaro simpatiška arba antipatiška, o šalia esančius žmones – trokštamais arba atstumiančiais. (Colombero, 2004, Baršauskienė, Janulevičiūtė-Ivaškevičienė, 2005; Misevičius, Urbonienė, 2006; Lekavičienė, Vasiliauskaitė ir kt., 2010).

Remiantis Misevičiaus, Urbonienės (2006) bendravimo apibrėžtimis ir jų pagrindu analizuojant vaiko ankstyvąją komunikaciją, galima taikyti bendravimo sąvoką, nes bendravimas užima svarbią vietą kiekvieno žmogaus gyvenime. Bendravimo procese sukuriama žmogaus dorovinė esmė, susiformuoja asmenybės bruožai, tauriosios charakterio savybės. Bendravimas laikomas vienu svarbiausių žmogaus saviraiškos būdų, nes bendraujant sprendžiamos ne tik iškilusios problemos, bet ir atsiskleidžiama tarp kitų asmenų. Vadinasi, jausmai, emocijos, įpročiai ir kiti bendravimo ryšiai su kitais žmonėmis sukuria ir išvysto asmens žmogiškąją vertę. Vos tik atsiranda tam tikras ryšys tarp dviejų (ar daugiau) žmonių, prasideda bendravimo procesas.

Bendravimas yra vienas iš svarbiausių žmogaus poreikių. Mokslininkai įrodė, kad jei motina bendrauja su savo dar negimusiu kūdikiu, jis gimęs bus ramesnis. Linkę nusikalsti asmenys vaikystėje buvo labai uždari, atstumti, vieniši, nepripažinti, vadinasi, su jais nebuvo bendraujama. Kiekvienas vaikas turi patirti bendravimo džiaugsmą. Vaiko asmenybės vystymasis bendravimo kontekste didele dalimi priklauso nuo tėvų, nes jie sudaro pačią reikšmingiausią jo aplinkos dalį (Pikūnas, Palujanskienė, 2001; Matiukaitė, 2005; Dodge, Heromanas, 2008).

Kūdikio ir vaiko raidoje yra sensitivityvių periodų, kai tam tikro amžiaus jis būna jautrus atitinkamiems dirgikliams. Jautrūs arba imlūs periodai (sensitivityvūs) tai laikotarpiai, kai vaikas gali ko nors išmokti su nedidelėmis pastangomis ir mažomis sąnaudomis. Tai genetiškai determinuota. Yra jautrūs periodai kalbai, ypač sensitivityvus periodas kalbai - nuo kelių mėn. iki 2,5 m., kai vaikas mokosi ne vien žodžių prasmės, bet ir jų tarimo, gramatikos. Viso to jie išmoksta labai greitai, nes absorbuoja garsus, žodžius. Nuo 6 mėn. prasideda čiauškėjimo stadija, vėliau seka pirmasis kalbos periodas, kai atsiranda pastovūs kalbos elementai. Nuo 8 mėn. pradeda formuotis aktyvus ir pasyvus žodynas. (Vaiko raidos psichologija, 2006).

Kūdikystėje pagrindinė veikla – bendravimas su suaugusiais. Trūkstant bendravimo atsiranda „emocinis badas“. Vaikai ugdomi kalbos įgūdžius būdami tarp žmonių, kurie su jais kalbasi, todėl su vaikais reikia daug kalbėti, garsiai pasakoti apie tai, kas yra aplinkoje, skaityti vaikui knygeles ir kartu komentuoti paveikslėlius. A. Gučas (1990) pabrėžė, kad vienas svarbiausių dalykų, ko reikalaujama iš tėvų, (ir kitų šeimos artimųjų), yra kasdienis bendravimas su vaiku: ir fizinis, ir psichinis, ir jautrus atsiliepiamas į vaiko poreikius. Psichinis jautrumas šeimoje pasireiškia stipriu emociniu prisirišimu. Ypač tarp motinos ir vaiko susidaro ilgalaikis emocinis ryšys. Esant menkam emociniam vaiko ir motinos ryšiui ar pakankamai jam nesustiprėjus per pirmuosius trejus metus, vėliau vaikas nesugeba užmegzti pastovių ryšių ir su kitais asmenimis. Vaikai daug ką įsisąmonina kartodami suaugusiųjų kalbą ir veiksmus. O. Monkevičienė (2003) nurodo, kad vaikai labai imlūs bendraudami su kitais vaikais, nes iš jų išmoksta naujų žaidimų, žodžių, įvairių įgūdžių, veiklų. Užsienio mokslininkai Helbriugė ir Vimpfenas (1998) taip pat pabrėžia, kad sensitivityvusias (imlusias) vaikų kalbos mokymosi laikotarpis yra iki 4 metų amžiaus, nes vėliau išmokti būna daug sunkiau arba reikia didesnių pastangų.

Palankiomis sąlygomis augantis vaikas dažniausiai išmoksta kalbėti įvairiomis aplinkybėmis bendraudamas su suaugusiuoju: kartoja suaugusiojo žodžių tarimą, vėliau išmoksta jungti žodžius į sakinius. Sensitivityvus kalbos raidos periodas – 3-4 vaiko gyvenimo metai. Į garsinius dirgiklius reaguoja jau naujagimis. Aktyvesnis vaiko ir suaugusiojo bendravimas prasideda antrą gyvenimo mėnesį, kai vaikas pradeda šypsotis. 4 mėnesių kūdikis reaguoja į

suaugusiojo kalbinimą, pažįsta artimųjų balsus. 6-7 mėnesių vaikas čiauškėdamas pradeda tarti garsus, o 7-9 mėnesių ištaria vis daugiau balsių ir priebalsių. 10-12 mėnesiais garsų sumažėja, o metų pabaigoje vaikas supranta apie 30 dažniausiai girdimų žodžių. Didžiausią dalį 1 m. 3 mėn. vaikų vartojamų žodžių sudaro artimų žmonių bei daiktų pavadinimai. Trijų metų vaikas išmoksta ne tik tarti žodžius, bet ir mokosi bendrauti.

Bendravimą analizuojantys psichologai (Lekavičienė, Vasiliauskaitė, Antinienė, Almonaitienė, 2010) ankstyvąjį komunikavimą laiko pačių artimiausių žmonių privilegija. Tai - stiprūs, intensyvūs, bendrai patiriami išgyvenimai, kurie gali būti tiek teigiamos, tiek neigiamos emocijos: meilė, džiaugsmas, liūdesys, nusivylimas. Autorės nurodo, kad bendraujama todėl, jog tik taip galima patenkinti daugelį svarbių poreikių, tai:

- socialiniai poreikiai – šios bendravimo normos perimamos vaikystėje iš supančių žmonių ir tai vadinama socializacijos procesu;
- bendrumo poreikis – kai vaikas jaučia, kad yra tarp žmonių, kuriems yra reikalingas, o tie žmonės reikalingi jam; šis poreikis patenkinamas šeimoje, kurios narius sieja šilti jausmą, bendros mintys;
- saugumo poreikis – kai vaikas iš aplinkinių nejaučia grėsmės nei fiziniam, nei psichologiniam saugumui;
- prierašumo ir meilės poreikis – tai atvirų, intymių santykių tarp dviejų žmonių siekimas, kurie būdingi ir vaikams;
- poreikis palaikyti kontaktą – tai noras dalytis emocijomis, užmegzti ryšį.

Ankstyvasis komunikavimas su vaiku, tai bendravimas su juo nuo pat pirmų gyvenimo dienų, tai pagalba vaikui suvokti pasaulį, ir tai yra savotiška vaiko ugdymo pradžia arba pirmieji asmenybės ugdymo žingsniai. Nesvarbu apie ką kalbamasi su vaiku, svarbiausia, kad vaikas girdi kalbą. Toks nuolatinis bendravimas su vaiku kalbos pagalba padeda jam laiku ištarti pirmuosius žodžius, suformuluoti pirmą sakinį, tiesiog suvokti aplink esančią erdvę. (Ališauskienė, 2009). Dodge ir Heromanas (2008) taip pat pabrėžia komunikavimo su vaiku svarbą kalbant su juo ir klausantis jo. Mokslininkai teigia, kad jautriausias laikotarpis, kada smegenyse formuojasi už kalbą atsakingos neuroninės jungtys, yra pirmi penkeri vaiko gyvenimo metai. Kuo daugiau žodžių vaikas girdi, tuo daugiau pradeda suprasti ir įsiminti. Manoma, kad tokie vaikai, kurie žino ir vartoja daug žodžių, greičiau pradeda skaityti.

Pasak Pileckaitės – Markovienės ir kt. (2004), pirmieji vaiko gyvenimo metai iš tiesų yra intensyviausio, veržliausio fizinio ir psichinio vystymosi laikotarpis. Labai intensyviai vystosi vaiko smegenys. Galima sakyti, kad 6-7 mėnesių kūdikis jau pratinasi „kalbėti“ – savotiškai čiauška, nesąmoningai kartoja skiemenis, mėgdžioja garsus, 9 mėnesių kūdikiai reaguoja į klausimus, kūno judesiais atsako į juos, įtemptai klausosi įvairių garsų. Visa tai galima

laikyti ankstyvosios komunikacijos užuomazga, kalbos pradžia. Autorių manymu, garsinė saviraiška kūdikystėje – labai svarbus ir būtinas žingsnis link kalbos mokymosi. Nors maži vaikai dar nesupranta žodžių, jie stengiasi suvokti garsų prasmę ir taip tyrinėti jį supantį pasaulį. Baigiantis pirmiesiems gyvenimo metams, kūdikis jau gali pasakyti atskirus garsų junginius, žodžius, jis jau gerai supranta kalbą, supranta trumpų sakinių reikšmę.

Tinkamos aplinkos sukūrimas vaikui ankstyvame amžiuje iš esmės nulemia vėlesnių intelektinių, socialinių ir emocinių galių įgijimo sėkmingumą. Ankstyvojo komunikavimo su vaiku plėtotė yra pats stipriausias artimiausios aplinkos veiksnys, siekiant, kad vaikai užaugtų dvasingi, jautrūs, gailestingi, sąžiningi. Suslavičius (2006) nurodo, kad bet kokio amžiaus žmogui būtina palaikyti ryšį su kitais žmonėmis, o prierašumo santykiai vaikams leidžia vis labiau tyrinėti savo aplinką, žinant, kad jie turi saugią nišą (šeimą), kur gali pasislėpti kilus pavojui. Juodaitytė (2003) ankstyvąją vaikystę apibūdina kaip laikotarpį, kada vyrauja ankstyvoji sąveika su aplinka, bandymai kaupti patyrimą. Šiuo laikotarpiu labai svarbios vaikui tokios veiklos sritys: bendravimas, žaidimai, mokymasis ir kt. Vadinasi, komunikavimas (bendravimas su vaiku kalbos pagalba) yra vienas iš sėkmingos vaikystės veiksnių.

Šebelskytė (2006) išskiria komunikavimo kompetenciją, kurią galima taikyti ir kalbinei vaiko raidai įvairiais jo amžiaus tarpsniais – tai gebėjimas klausytis, kalbėti, bandyti skaityti, rašyti išreiškiant save ir bendraujant su kitais. Komunikavimo kompetencija – tai gebėjimas suvokti kalbos prasmes ir ją vartoti. Ši komunikacija reiškiasi visose vaiko gyvenimo srityse: atrandant ir pažįstant save ir pasaulį, bendraujant ir būnant greta su kitais. Komunikavimo kompetencija tai pirmiausia vaiko gebėjimas kalbėti, nes kalba yra minties reiškimo forma.

Kūdikio ir ankstyvojo amžiaus vaiko raidai svarbų kuo įvairesnį komunikavimą, kurio metu išryškėja ir kalbos raidos ypatumai, aptaria Čepienė ir Žakaitienė (2007):

- žodyno ypatumai: apimtis, pasyviojo ir aktyviojo žodyno santykio kaita, žodyno gramatinės sandaros bruožai;
- kalbos struktūros kaita ir aktyvus vartojimas, kalbos funkcijos ankstyvajame amžiuje.

Čepienė ir Žakaitienė (2007) nurodo, kad kūdikis tikrovę pažįsta ne tik jį supančio garsų pasaulio pagalba, bet ir sensorikos – jutimų ir motorikos – judėjimo pagalba. Tokiu būdu susipažįstama su aplinkoje esančiais daiktais, žmonėmis. Kalbos pradmenys dar labai kuklūs, nes kūdikis tik klausosi, o paskui palengva pradeda suprasti kalbą ir, artėdamas prie metų amžiaus, jau turi pasyvų žodyną. Raidos psichologijoje, kalbos raidoje (Žukauskienė, 2002; Kaffemanienė, Reseckienė, 2008; Gedvilienė ir Zuzevičiūtė, 2007) analizuojamas vaiko ankstyvasis komunikavimas (pirmoji vaiko kalba) ir nurodoma, kad kūdikiai iki metų vystosi

labai greitai. Antrąjį pusmetį vaikas pradeda pažinti kalbą, garsai vaikui įgyja reikšmę. Pirmiausiai vaikas pradeda tarti čiulpimo, kvėpavimo ir rijimo metu išmokus garsus. Maždaug 2-3 mėnesių amžiaus kūdikiai pradeda „guguoti“, o nuo 4-6-ojo mėnesio „čiaušketi“ garsus išmoksta tęsti (a-a-a, e-e-e), o kiek vėliau – tarti įvairius garsų junginius. Įdomu, kad iki šeštojo mėnesio įvairių tautybių vaikai čiauška vienodai. Dažnai kūdikiai čiauška būdami vieni, norėdami patyrinėti savo balso aparatą ir patirti malonių pojūčių, kartais čiauška vystomi ar kai su jais žaidžiama. Autorių nuomone, tokia vokalizacija gali būti socialinė – skirta komunikuoti su šalia esančiais suaugusiais. Kartu su čiauškėjimu atsiranda vaiko sugebėjimas mėgdžioti. Kai suaugusieji kartoja vaiko išstartus skiemenis, taip jie moko jį pamėgdžioti kalbą. Dažnai girdimus žodžius kūdikis pradeda sieti su jam rodomu daiktu ar veiksmu. Apie 8 – 10 mėnesį mažieji pradeda tarti pirmuosius žodžius. Padedant suaugusiems, čiauškėjimo metu kartoti skiemenys jungiami į trumpus žodžius, kuriais vaikas kreipiasi į artimuosius (“mama”, “tete”), išreiškia savo norus (“do” -duok, “nio” -noriu, “ate”) ir poreikius (“am am” – valgyti) ir t.t., daugėja visiems suprantamų žodžių. Baigiantis pirmiesiems metams vaikas žino apie 30 (ir daugiau), dažniausiai girdimų žodžių, pažįsta paveikslėlyje nupieštus daiktus, tačiau kalbos supratimas dar labai ribotas ir priklauso nuo daugelio aplinkybių. Minimam laikotarpiu vaiko žodžiai neturi apibendrinančios prasmės ir reiškia tik vieną daiktą ar veiksmą. Nors ir atrodo, kad vaikas kalba, tačiau tai tėra beprasmis garsų skleidimas.

Kūdikiai labai svarbūs ir socialiniai ryšiai – pajusti saugumą, turėti tiesioginius emocinius kontaktus su pačiais artimiausiais žmonėmis. 1 metų vaikas jau ne tik domisi daiktais, bet ir suvokia veiksmus su jais, geba diferencijuoti daiktų požymius, vystosi mąstymo pradmenys, didėja pasyviojo ir aktyviojo žodyno apimtys. Ypač aktyvus tampa bendravimas su suaugusiais ir panašaus amžiaus vaikais.

Kalbinio komunikavimo, kalbos vystymosi procesų vyksmą padeda suprasti vaiko raidą aiškinančios teorijos (Žukauskienė, 2007):

1. Kognityvinė teorija ir jos atstovas J. Piaget teigia, kad mąstydamas žmogus suvokia pasaulį, o tai, kaip vaikai mąsto, priklauso nuo jų protinių sugebėjimų, o ne nuo to, ką jie yra išmoke. Remiantis šia teorija galima teigti, kad vaiko kalba vystosi pagal mąstymo principus, kalboje atsispindi pažinimo raida, nes vaikas prieš pradėdamas kalbėti turi išmokti manipuluoti daiktais;

2. Bihevioristinė teorija (J. B. Watsonas) atkreipia dėmesį į vaiko elgesį, kurį stebint galima stengtis pakeisti aplinkos sąlygas, kad elgesys pasikeistų norima kryptimi. Bihevioristiniu požiūriu – kalba vystosi todėl, kad vaikas yra kalbinėje aplinkoje;

3. Socialinio išmokimo teorija (A. Bandura, B. F. Skinneris) pabrėžia, kad asmenybei įtaką daro ir aplinka, ir elgsena, ir asmens psichologinės savybės. Šios teorijos

atstovai pripažįsta, kad žmogus mokosi stebėdamas kitus žmones, o vaikai imituoja tėvų elgesį. Išskiriamas dėmesys, nes be dėmesio neįmanoma nieko išmokti;

4. Bruner'io teorija – tai pažinimo plėtotės teorija, kuri nagrinėja, kokiais būdais vaikas pradeda pažinti pasaulį. Pabrėžiama, kad kalba turi didžiausią reikšmę pažinimo plėtrai, nes visi žmonės bendrauja kalbos pagalba. Vaikas augdamas išmoksta kalbą vartoti tam, kad sugebėtų perduoti savo vidinius išgyvenimus;

5. Vygotskio teorija nukreipta į pažinimo vystymąsi, kur svarbiausia socialinė aplinka, taip pat ir kalba, kuri yra svarbiausias pažinimo vystymosi veiksnys. Vygotskis pabrėžė suaugusiųjų įtaką vaikų pažinimo plėtrai, nes vaiko pažinimą skatina bendra vaiko veikla su suaugusiais ir kitais vaikais.

6. Prieraišumo teorija (transakcinė) – tai vaiko noras jausti šalia savęs artimą asmenį. Prieraišumo sąvoka vartojama tarpusavio santykio, abipusio ryšio prasme. Ją galima suvokti ir kaip prisirišimą bendravimo procese. Pasak Nasvytienės (2005), mamos ir vaiko santykius pradėjo tyrinėti J. Bowlby (1907-1990). Stebėjimų patirtis mokslininkui leido daryti išvadą, kad artimo ryšio ieškojimas yra svarbiausia vaiko motyvacija, padedanti jam išgyventi. J. Bowlby pastebėjo, kad kūdikis visomis išgalėmis siekia santykio su artimiausiu globėju. Prieraišumas yra genetiškai užprogramuotas, nes kūdikis gimsta elgtis taip, kad išlaikytų artumą su tėvais. Apie prierašumą, kaip patvarų, ilgalaikį, emociškai svarbų ir reikšmingą ryšį kalba ir lietuvių autoriai. Jų manymu, prierašumas susiformuoja kaip ilgalaikių santykių tarp vaiko ir jam svarbaus asmens (dažniausiai vieno iš tėvų) rezultatas.

Ankstyvojoje vaikystėje formuojantis prierašumo santykiams, išskiriami tokie ypatumai (Levinskienė, Karalienė, 2008):

- prierašumas nukreiptas į tam tikrą asmenį, į kurį vaikas reaguoja tam tikru elgesiu, kuris nebūdingas jo santykiams su kitais asmenimis;
- prierašumui būdingas fizinio artumo su jam svarbiu asmeniu (mama) siekimas; artumo siekimas yra prierašumo pagrindas ir vaikas stengiasi jį išlaikyti;
- prierašumas suteikia vaikui saugumo ir pasitenkinimo jausmą;
- vaikas patiria stresą, jei nutrūksta jo buvimas su prierašumo objektu (mama ar kitu asmeniu).

1. Ekologinė sisteminė teorija. U. Bronfenbrenner – vienas pirmųjų analizavęs žmogaus vystymosi ekologiją, kurią sudaro „lizdinė sistema“. Bronfenbrenner (1986) žmogų vertina kaip „ypač sudėtingą sistemą, kurioje itin glaudžiai susipynę biologiniai, pažintiniai, emociniai ir socialiniai elementai“. Autorius apibrėžia žmogaus raidos sąvoką taip: tai mokslas, tyrinėjantis laipsnišką ir abipusį aktyvaus, augančio žmogaus ir jį supančios aplinkos kintančių savybių prisitaikymą, suprantant, kad šį procesą veikia artimiausios žmogaus aplinkos ryšys su

platesniu kontekstu. Jo nuomone, raidos teorija turi būti skirta ne atskiriems kintamiesiems nagrinėti, o taikoma tiriant žmogų kaip sistemą. Remiantis šiais pastebėjimais, vaiką taip pat galima suvokti kaip tam tikros sistemos dalį, kurioje vaikas sąveikauja su daugybe asmenų įvairiose aplinkose. Pateikiami pagrindiniai ekologinio modelio principai:

- Žmogaus raida vertinama atsižvelgiant į aplinką.
- Skirtingos aplinkos formuoja vaiko ir šeimos raidą.
- Kiekviena aplinka turi rizikos ir apsaugos veiksnių, kurie padeda arba trikdo vystymąsi.
- Tarp individo ir aplinkos vyksta abipusės sąveikos, kurios formuoja kompleksinę reakcijų grandinę.
- Individai ir šeimos nuolat keičiasi ir vystosi. Stresas, jo įveikimas ir adaptacija yra normalūs raidos procesai.
- Svarbios abipusės vaiko ir aplinkos sąveikos. Ekologinė perspektyva raidą vertina aplinkos ir santykių kontekstu.
- Vaikas turi būti vertinamas šeimos kontekste, o šeima pažįstama bendruomenės ir platesnės visuomenės kontekste.

Berns (2009) pabrėžia, kad žmogaus gebėjimas kalbėti leidžia keistis mintimis, kalba gali veiksmą pakeisti mąstymu, o mąstymas – pakeisti elgesį. Vaikas turi nuolat taikytis prie pokyčių asmeninėje, socialinėje ir visuomeninėje erdvėje, nes visos aplinkos vienaip ar kitaip skatina vaiko raidą, o sąveikaudamas, komunikuodamas kalbos pagalba su kitais, dalyvauja savo paties socializacijoje ir raidoje:

- vaiko elgesys geriausiai paaiškinamas jo aplinkos kontekste;
- aplinka yra sudėtingas reiškinys, apimantis fizines, socialines, ekonomines ir politines struktūras;
- vaikai turi palaikyti abipusiškus santykius su juos supančia aplinka.

Tais atvejais, kai dėl vaiko raidos ypatumų tėvai patiria sunkumų komunikuoti su savo vaiku, jį suprasti, tenka taikyti ankstyvąją intervenciją, kuri siejama su ankstyvojo amžiaus vaikų bei jų šeimų teise gauti jiems reikalingą pagalbą. Ankstyvosios intervencijos vaikystėje tikslas- paremti ir įgalinti vaiką, jo šeimą bei susijusias tarnybas, kurti inkliuzinę ir darnią visuomenę, pripažįstančią vaikų ir jų šeimų teises. Intervencija – įsikišimas į ką nors, darymas kam nors įtakos, norint pasiekti kokį nors tikslą (Ališauskienė, 2009; Vaitkevičiūtė, 2001). Ankstyvoji intervencija vaikystėje yra tarnybų/paslaugų ankstyvojo amžiaus vaikams ir jų šeimoms sistema. Paslaugos teikiamos šeimų prašymu tam tikru vaiko gyvenimo laikotarpiu ir apima veiksmus, kurių imamasi, kai vaikui reikia specialios pagalbos, siekiant: užtikrinti ir skatinti vaiko raidą; stiprinti šeimos kompetencijas; skatinti socialinę šeimos ir vaiko inkliuziją.

Tokio pobūdžio parama turi būti teikiama natūralioje vaiko aplinkoje, pageidautina vietiniu lygmeniu, remiantis į šeimą orientuotu požiūriu ir multiprofesinės komandos veikla.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko ankstyvasis (pirmaisiais gyvenimo mėnesiais) komunikavimas su artimaisiais ir aplinka yra itin jautrus, grįstas jutimais: vaikas jautriai reaguoja į prisilietimus, jaučia pasitenkinimą ir nusiraminimą, kai yra paimamas ant rankų, supamas, glostomas, myluojamas, jis pats emocijas reiškia įvairiais garsais ar mimika (verksmu, šypsena). Tačiau jau šiame etape svarbi komunikavimo priemonė yra kalba, nors vaikas tik klausosi, tačiau aplinkiniams nuolat kalbantis su vaiku, padedamas tvirtas pamatas jo paties kalbėjimui: nereikia labai plataus žodyno kalbantis su vaiku, nes vaikui visi žodžiai yra nauji, visi įdomūs, reikšmingi ir reikalingi. Vaiko kalbos vystymasis yra reikšmingas ne tik vaiko, bet ir šeimos laimėjimas. Ankstyvasis komunikavimas vaikui svarbus, nes ir kalbos, ir jutimų pagalba bendraujant su vaiku lengviau suvokiami jo poreikiai, atsiranda glaudesni emociniai ryšiai, jis ugdomas tinkama linkme, jo raida yra pilnavertė. Vaiko ir tėvų bendrystė arba prierašumas parodo jautrių ir gyvybiškai svarbių emocinių santykių pasireiškimą. Siekdamas artumo su jį prižiūrinčiais asmenimis, vaikas trokšta globos, rūpinimosi, saugumo, kurie priklauso nuo tinkamo tėvų reagavimo į vaiko poreikius ir jausmus. Normaliai vaiko raidai būtina, kad jis turėtų nuolat jį prižiūrintį asmenį, su kuriuo sietų abipusiai jausmai, prierašumas, nes tik tada įmanomas pilnavertis komunikavimas su vaiku. Komunikavimo sunkumų atveju, svarbu kuo anksčiau šeimai ir vaikui suteikti specialistų pagalbą.

1.2. Komunikavimas su vaiku šeimoje iki 1 metų

Pirmieji vaiko gyvenimo metai analizuojami įvairiais aspektais, nes būtina žinoti, kaip vaikas vystosi ne tik fiziškai, bet ir psichiškai, kokia jo emocijų raiška, kokie jo poreikiai ir kaip reikia juos tenkinti. Ypač ankstyvojo amžiaus (nuo 1 iki 3 metų) vaikų raidos negalima palikti savieigai.

Pasak Vaitkevičiaus (1995), komunikavimas su vaiku šeimoje atsiranda tada, kai motina išgirsta naujagimio verksmą. Vaikas tėvams tampa artimiausiu asmeniu, kurį nuo pat kūdikystės prižiūri, myli bei ugdo. Komunikavimas su vaiku šeimoje neapsiriboja tik kalbiniu ar fiziniu bendravimu – kiekviena šeima tikisi užauginti protingus ir tvirtus vaikus. Todėl autorius iš pagrindinių šeimos funkcijų ir išskiria svarbią komunikacinę funkciją, kuri pasireiškia įvairiapusišku šeimos bendravimu, išgyvenimais, keitimusi patyrimu, gaunama informacija iš aplinkos. Martišauskienės (2008) teigimu, šeima yra visko pagrindas, o tėvai turi daugiausia galimybių įsitraukti ir būti svarbiausiu vaiko ugdymo(si) atskaitos tašku. Motinoms duota prigimtinė, nesavanaudiška meilė savo vaikui, kai kūdikis mylimas ne už kažką, o vien todėl,

kad jis yra. Kadangi meilė yra viso bendravimo su vaiku pagrindas, tai tėvai (motina) tampa vaikui svarbiausiu ilgalaikio ir prasmingo bendravimo garantu. Akivaizdu, kad šeimoje gimus kūdikiui, formuojasi abipusis prierašumas – kūdikis prisiriša prie mamos, nes be jos globos negalėtų išgyventi, mama prisiriša prie kūdikio, nes jaučia pareigą rūpintis juo, puoselėja švelnios meilės jausmus. Prisirišimas – tai pirminis motinos ir vaiko emocinis ryšys, kuris vėliau turi įtakos santykiams su kitais žmonėmis.

Komunikavimui su vaiku šeimoje svarbi aplinkos įtaka (Radzevičienė, 2003; Žilienė, 2002), vaiko ryšys su aplinka grindžiamas išmokimu ne tik klausytis, bet ir pamėgdžioti (Vaičekauskaitė, 2009). Aplinką kūdikis suvokia per sensorines sistemas ir bio-emocinį ryšį. Imprintingo fenomeno ir stiprėjančio saugumo bei prierašumo jausmo sąveika pirmaisiais gyvenimo metais sudaro prielaidas atsirasti ypač glaudžiam motinos ir vaiko tarpusavio ryšiui, kuris lemia tolesnius vaiko santykius su šeima, visuomene, gamta ir visu pasauliu. Tai liudija kūdikio raidos vystymosi ir ankstyvųjų vaiko ir motinos santykių teorijos (Freud, Erikson, Winnicott, Stern bei kt.), taip pat šiuolaikinių vaikystės tyrėjų išvados (Jusienė, 1995; Juodaitytė, 2002; Nasvytienė, 2005; Pileckaitė - Markovienė, 2004; ir kt.), akcentuojančios, kad dėl šiltų teigiamų vaiko santykių su motina arba globėja/globėju bei emocinio ryšio formuojasi vaiko pasitikėjimas savimi ir aplinka, o kartu ir prierašumo jausmas, kuris, manoma, yra vėlesnių santykių su kitais žmonėmis pagrindas.

Coonard ir Novick (1996) teigimu, šeima vertinama kaip „pusiau pilnas, bet ne pusiau tuščias indas“. Pasak Mikalajūnienės (2007), šeimos aplinkoje atsiskleidžia tarpusavio sąveika tarp įvykių ir dvipusė poveikio kryptis tarp individo ir aplinkos. Taip galima išvelgti žmonių sąveikos ir jų fizinės bei socialinės aplinkos prigimtį ir pasekmes, analizuoja žmonių augimą, raidą, galimybes ir aplinką, kuri skatina arba slopina šiuos procesus. Žmogaus raidą reikia vertinti žmogaus aplinkos kontekstu, išryškinant, kad vystymasis ir augimas vyksta santykių kontekste. Todėl vaikas turi būti vertinamas šeimos kontekste, o šeima pažįstama bendruomenės bei platesnės visuomenės kontekste.

Išskiriami mikroveiksniai - tai šeima, bendraamžiai, organizacijos, vykdančios socialinį ugdymą. Mikroveiksniai veikia žmogaus vystymąsi per taip vadinamuosius socializacijos agentus, t.y. asmenis, su kuriais praeina visas jų gyvenimas. Įvairiose amžiaus grupėse šie asmenys būna skirtingi. Vaikams ir paaugliams tai būna tėvai, broliai ir seserys, bendraamžiai, kaimynai, mokytojai; jaunystėje - sutuoktiniai, darbo kolegos; brandos amžiuje - vaikai; pagyvenusiame amžiuje - vaikų šeimos nariai. Mikroveiksniai glaudžiai siejami su mikrosistemomis, kurios, pasak Bronfenbrenner, 1979; Bankauskienės, 2003; Nasvytienės, 2005; Vitkienės, 2003; Ruškaus, 2002; Leliūgienės, 1997 ir kt., yra mažos artimiausios aplinkos reiškinių, veiksmų sąsaja, išskirianti juos iš kitų žmogų supančių aplinkų. Šis požiūris

grindžiamas santykių ir vaiką supančios aplinkos kokybe. Vaikas sąveikauja su kitais žmonėmis ir su fizine aplinka mikrosistemose: namuose, bendraamžių grupėse ir pan. Mikrosistemos skatina vaiko raidą per stimuliuojančią aplinką ir santykius. Tinkama aplinka apsaugo vaiką ir užtikrina vaiko gerovę.

Žmogaus prigimties biologinių ir socialinių pradų vienovės analizė rodo, kad kūdikio socialinė raida neatsiejama nuo visuomenės ir tos aplinkos, kurioje jis gimė (Radzevičienė, 2003). Žmogaus socializacija vyksta visą gyvenimą, ji prasideda šeimoje. Šeima padeda vaikui sukurti dvasinį komfortą, jaustis pilnaverčiu konkrečios grupės nariu. Autorė pabrėžia, kad apie sėkmingą vaiko socializaciją galima kalbėti tada, kai įvertinama konkreti vaiko socialinė ir kultūrinė aplinka. Pasak Radzevičienės (2003), kiekvienas kūdikis perima iš aplinkos būdingą ir reikšmingą visuomeninę patirtį ir prisitaiko gyventi sukurtų materialinių ir dvasinių vertybių pasaulyje. Tik nuo aplinkos priklausys, kaip vaikui seksis gyventi tarp žmonių, perimti papročius ir kalbą, kaip seksis bendrauti, nes bendravimas – tai komunikavimas (kaip interakcinis aspektas), susijęs su bendra tarpusavio veikla, su partnerystės vyksmu. Vaikams labai svarbu susirasti draugų, turėti jam artimų žmonių ratą, o tai rodo pilnavertę socialinę raidą.

Emocinė vaiko raida išryškėja jau ankstyvajame amžiuje (nuo 0 iki 24 mėnesių) ir pasireiškia pagrindinėmis emocijomis: nepasitenkinimu, džiaugsmu, baime. Šios emocijos yra vienintelė kūdikio bendravimo su aplinka priemonė. Žukauskienė (2007) tik gimusio kūdikio emocijų neskirsto į sudėtingesnes, nes tuo laikotarpiu vyrauja fiziologiniai vaiko poreikiai. Dažniausiai kūdikio emocijos skirstomos į teigiamas ir neigiamas. Besikeičiančią emocinę raidą rodo kūdikio prierašumo prie jį auginančių (globojančių) žmonių ryškėjimas. Baigiantis pirmiesiems gyvenimo metams pradeda formuotis sudėtingesnės socialinės emocijos: gėda, sumišimas, kaltė ir pan. Būtina prisiminti, kad kiekvieno vaiko emocinė raida yra išskirtinai individuali. Ji taip pat priklauso nuo vaiką supančios aplinkos.

Dažniausiai glaudžiausias komunikavimas ankstyvame amžiuje vyksta tarp vaiko ir motinos, o pirmaisiais gyvenimo metais jis yra nepaprastai svarbus. Vaikams be fiziologinių poreikių patenkinimo reikia visko dar labai daug: paguodos, šilumos, buvimo ant rankų, saugumo, žaidimų, mokymo(si) bendrauti, mokymo(si) išreikšti jausmus. Daugiausia laiko reikia skirti bendravimui su vaiku, ir ne bet kokiam bendravimui, o kokybiškam, nes tik toks bendravimas yra naudingas. Visų pirma su vaiku, kuris jau puikiai suvokia kas jam sakoma, būtinas kalbinis komunikavimas, nes tik kalbinamas vaikas pradeda geriau pažinti jį supantį pasaulį, išmoksta ne tik atsiliepti į kalbinimą, bet ir pats viensikiemeniais žodžiais išreikšti savo emocijas (Kuginytė - Arlauskienė, 2007).

Anot Chapman, Campbell (2001), tėvai yra pirmieji ir svarbiausieji vaikų mokytojai, perduodantys tai, kas jų šeimoje yra vertingiausia. Šeimoje yra formuojamos ir

diegiamos vaikams dvasinės, dorovinės vertybės. Nors vaikai ir yra tinkamai prižiūrimi, tačiau jei su jais niekas nebendrauja, tada jiems gresia dvasinis sunykimas.

Ankstyvame amžiuje vyksta sparti vaiko emocinė raida. Vaiko emocinis vystymasis labai susijęs su bendrąja vaiko raida, taip pat ir kalbos raida. Dar nemokėdamas aiškiai kalbėti, vaikas geba išreikšti pyktį, džiaugsmą, baimę, nusivylimą – savo emocines reakcijas į tam tikrą situaciją. Vadinasi, tėvai turi pažinti vaiko emocijų raišką, atsakyti į jas arba žodžiu, arba neverbaline kalba – liesdami, glostydami, švelniai dainuodami, paimdami ant rankų ir kt. Gedvilienė ir Zuzevičiūtė (2007) nurodo, kad ankstyvojoje vaikystėje (1-3 m.) intensyviai lavėja kalba, gausėja žodynas, vaikas pavienius žodžius pradeda jungti į sakinius. Augdamas ir lavindamas kalbą, vaikas emocijų išraišką pakeičia išsakydamas žodžiais tai, ką jaučia. Kalba suteikia vaikui daugiau galimybių sėkmingai reguliuoti savo emocijas (Ankstyvasis ugdymas, 2012).

Pasak Pileckaitės-Markovienės ir kt. (2004), kad vaikas išmokyti kalbėti, reikia sveikų kalbos ir klausos organų, normalaus psichinio vystymosi bei žmonių dėmesio. Tačiau ne tik kalbos padargai yra patys svarbiausi, svarbu, kad su vaiku šeimoje būtų bendraujama, t.y. kalbama ir, kad jis nuolat girdėtų kalbą, kaip pagrindinį bendravimo veiksnį. Piaget (2002) pastebėjimais, pirmaisiais gyvenimo metais vaikai mėgsta kartoti išgirstus žodžius, mėgdžioti skiemenis ir garsus, nors jų prasmės ir nesuvokia. Tėvams tokie vaiko veiksmai dažnai sukelia juoką, nes pamėgdžiojimo funkciją sunku apibrėžti. Mokslininkai teigia, kad vaikai dar negeba skirti savo paties ir kito žmogaus kalbos. Iš esmės tai nėra blogai – nes mėgdžiojimą galima suvokti kaip žaidimą arba kaip visiškai nesąmoningą veiksmą. Tačiau nepaisant prieštarų mėgdžiojimo vertinimų galima teigti, kad tai yra savotiškas vaiko komunikavimas su jo aplinkoje esančiais žmonėmis, nes girdi jų kalbą ir atsiliepią į ją.

Analizuojant komunikavimo su vaiku svarbą šeimoje, pabrėžiamas tėvų ir vaikų ryšys, pagrįstas nuolatiniu bendravimu. Ar iš tikrųjų tėvų ir vaikų bendravimas yra toks labai svarbus ir reikšmingas? Peleckienė, Antanavičienė, Pikūnas, Palujanskienė (2001) pastebi, kad jau kelių savaičių/mėnesių kūdikis geba prisitaikyti prie aplinkos, o toje aplinkoje tėvai yra svarbiausi bendravimo partneriai, kurie patenkina visus kūdikio poreikius: nuramina, maitina, mudo, žaidžia ir t.t. Tačiau gana dažnai pasitaiko atvejų, kai kūdikis šeimoje tinkamai neprižiūrimas, jo poreikiai nepatenkinami. Mokslininkai mano, kad dėl to kalta genetinių ar kitokių anomalijų sutrikdyta biologinė tėvų ir vaiko bendravimo programa. Tokiais atvejais sutrikdomas ir normalus vaiko kalbos vystymasis, ir bendravimas su juo. Kontaktas su suaugusiais prasideda per tuos asmenis, kurie vaiku rūpinasi, jį maitina, globoja, ir tai dažniausiai būna motina ar kiti šeimos nariai. Įspūdžiai, kuriuos vaikas patiria iki 1 metų, dažnai būna neapibrėžti – kūdikis nesupranta žodžių prasmės, bet jaučia kalbantįjį, skiria motinos balsą.

Kūdikis linkęs bendrauti su tais suaugusiais, kurie jam teikia daugiau teigiamų emocijų. Autoriai nurodo, kad pirmaisiais metais tarp kūdikio ir suaugusiųjų susiklosto įvairūs bendravimo būdai, kurie ateityje perauga į pastovias, stereotipines formas. Kūdikiui iš aplinkinių juntamas dėmesys ir meilė yra svarbesni nei kitokių poreikių patenkinimas. Teigiamas fizinis artumas, akių kontaktas, veido išraiškos, balso intonacijos, veiksnių ir pokalbių asmeniškumas stiprina motinos ir kūdikio (bei kitų šeimos narių) teigiamą tarpusavio sąveiką, pagilina bendrus emocinius išgyvenimus, didina šeimos poveikį vaiko emociniam nusiteikimui.

Kendal (2001) pabrėžia, kad maži vaikai šeimoje turi jausti artimųjų rankų šilumą, turi turėti glaudų fizinį ryšį su motina tol, kol išmoksta vaikščioti. Psichiatrai nustatė, kad kūdikystėje fizinis ryšys ir kalbinis bendravimas yra nepaprastai svarbūs. Peleckienė, Antanavičienė (2012) ankstyvą vaiko ir šeimos bendravimą sieja ne tik su priežiūra ir poreikių tenkinimu, bet ir su kitu svarbiu aspektu, kai kūdikiui bendraujant su artimaisiais, didėja jo pasitikėjimas, tikrumas ir saugumas. Per šeimos narius bendraudamas su aplinka, kūdikis mokosi užmegzti kontaktą, glaustis prie mamos, siekti būti paglamonėtas, įsikibti į ranką ir pasijusti saugus, girdėti kalbą ir į ją reaguoti. Toks specifinis kūdikio elgesys signalizuoja, kad norint pajusti artumą ir saugumą, reikia tėvų. Colombero (2004) sako, kad „vienatvė užplūsta ne tada, kai nėra kito žmogaus šalia, bet tada, kai nėra kam save komunikuoti“ (p. 56). Šios mintys dar kartą pagrindžia teiginį, kad vaikui reikia turėti su kuo bendrauti, kad galėtų normaliai vystytis.

Psichoanalitikas ir vaikų psichoterapeutas Bowlby (1988) kartu su kolegomis nagrinėjo, kokio pobūdžio ryšiai tarp tėvų ir vaiko susiklostė ankstyvojoje jo raidos fazėje ir išskyrė vaiko ryšius į grupes:

- tvirtai prisirišęs vaikas – toks vaikas bet kokioje situacijoje ieško ryšio su artimu žmogumi (mama); toks vaikas ilgiau paliekamas vienas labai pasigenda mamos, jos ieško, verkia, nenusiramina; tik mamai grįžus vaikas nurimsta, atsipalaiduoja, nori artimo kontakto;
- menkai prisirišęs vaikas – toks vaikas neparodo susirūpinimo mamai išėjus; gali kontaktuoti su šalia esančiais svetimais žmonėmis; mamai sugrįžus, prie jos nesiglaudžia, neatsipalaiduoja;
- menkai dvejetainis prisirišęs vaikas – mamai išeinant yra sunerimęs, reaguoja triukšmingai, kartais elgiasi agresyviai, yra įtūžęs, kai mama sugrįžta – kartais ieško kontakto arba priešinasi, bėga šalin, ir vėl grįžta.

Apibendrinant vaikų ryšių grupes teigiama (Peleckienė, Antanavičienė, 2012), kad tvirtai prisirišę vaikai kūdikystėje turėjo artimą, malonų, patikimą bendravimą su artimais žmonėmis (pirmiausiai su mama), menkai prisirišusių vaikų poreikiai ne visada buvo patenkinami, artimieji dažnai buvo suirzę, todėl vaikai išmoko nesitikėti didelės artimųjų paramos ir saugumo net sunkiose situacijose, trečios grupės vaikai nežino, kokios pagalbos ir

kada gali sulaukti iš artimųjų, todėl ir jų reakcija į artimuosius yra dvejopa, nenuspėjama. Autorių manymu, netvirta vaikų ryšiai su mama, bendravimo su šeima nebuvimas nėra kažkokių traumų padarinys, tai daugiau kasdieninio vaiko poreikių nepaisymo arba nesistengimo jų suprasti rezultatas. Galima teigti, kad vaikų tvirtiems ryšiams su tėvais palaikyti yra būtinas komunikavimas, kuris leidžia pažinti pasaulį, išmokti daug naujo. Vienerių metų vaikas jau yra pakankamai „gudrus“ – jis žino, kad vieni objektai yra valgomi, o kiti ne, vieni daiktai kelia triukšmą, o kiti yra maloniai švelnūs, žino, kad kai kurie daiktai sukelia skausmą ir negalima jų liesti (Žukauskienė, 2007). Vaikas jau žino, kad vieni žmonės yra geri, artimi, o kiti – svetimi, nemalonūs. Vienerių metų vaikas jau moka bendrauti, apie savo norus ir jausmus pranešti kitiems gestais, garsais, pavieniais žodžiais. Žukauskienė (2007), remdamasi L. Vygotskio mintimis apie vaiko pažinimo raidą teigia, kad vaikas mokosi iš aplinkinių žmonių ir perima patyrimą bendraudamas su suaugusiais. Vadinasi, artimiausioje vaiko aplinkoje tie žmonės, iš kurių galima mokytis, yra šeimos nariai, visų pirma – tėvai.

Apibendrinant galima teigti, kad kai vaikas išmoksta kalbėti, jis patiriamas emocijas gali išreikšti žodžiais (jau ne tik gestais, veiksmais ar garsais). Kalbos raida lemia, kaip vaikas supras savo vidines būsenas, nes geri kalbiniai įgūdžiai yra svarbūs suvokiant, atpažįstant ir renkantis tinkamą reagavimo į situaciją būdą. Kalba vaikui padeda suprasti kitus žmones ir savo vidinius potyrius. Vadinasi, kalbinis komunikavimas su vaiku šeimoje iki 1 metų, fizinis artumas, akių kontaktas, veido išraiška, balso intonacija, pokalbiai stiprina tarpusavio sąveiką, pagilina bendrus emocinius išgyvenimus, didina šeimos poveikį vaiko emociniam nusiteikimui. Per šeimos narius bendraudamas su aplinka, kūdikis mokosi užmegzti kontaktą, pasijusti saugus, girdėti kalbą ir į ją reaguoti. Akivaizdu, kad komunikavimas su vaiku iki 1 metų yra būtinas vaikų tvirtiems ryšiams su tėvais ir kita aplinka palaikyti.

1.3. Komunikavimas su vaiku ugdymo įstaigoje

Vaikas auga šeimoje, o ugdymo įstaiga padeda šeimai vaiką lavinti, auklėti, ugdyti. 2012 m. priimtas LR Švietimo ir mokslo ministro ir LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl privalomojo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2012 m. balandžio 26 d, Nr. V-735/AI-208) II p. teigiama, kad privalomo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo nustatymą ir skyrimą savivaldybės teritorijoje gyvenantiems vaikams organizuoja savivaldybės administracijos direktoriaus paskirtas asmuo (asmenys). Ikimokyklinio ugdymo įstaigose ugdymo programos rengiamos vadovaujantis valstybiniais ikimokyklinį ugdymą reglamentuojančiais dokumentais, norminiais teisės aktais bei įstaigoje sukaupta gerąja darbo patirtimi. Dažniausiai ikimokyklinio ugdymo

programa parengiama trims metams, jai pritariama miesto savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu, programa patvirtinama įstaigos direktoriaus įsakymu. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas analizuojamas daugelyje dokumentų ir metodinių leidinių, kuriuose nurodoma ir patariama kaip elgtis tėvams, namuose ugdantiems priešmokyklinio amžiaus vaikus ir pedagogams, kurie ugdo vaikus priešmokyklinio ugdymo grupėje (Metodinis leidinys priešmokyklinio ugdymo pedagogams, 2011; Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007–2012 metų programa, patvirtinta LR vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu nr. 1057; Privalomo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas, 2012).

Dokumentai akcentuoja dažniausiai tik formaliuosius reikalavimus. Tačiau ikimokyklinio ugdymo įstaigoje kuriant palankią aplinką kalbai ugdyti, svarbu sudaryti emociškai saugias sąlygas: nuolat drąsinti vaikus kalbėti, bendrauti, paskatinti ir įvertinti daromas pastangas, pavyzdžiui: „aš supratau, ką tu pasakei, puiku“, „tau jau geriau sekasi, džiaugiuosi“. Tikslingai parinktos ugdymo priemonės, pavyzdžiui, knygos lietuvių kalba, pasakų įrašai lietuvių kalba, ugdomieji animaciniai filmai lietuvių kalba, įvairi lietuviška atributika, stalo žaidimai, muzikiniai instrumentai taip pat skatina ir motyvuoja ugdytis kalbinius gebėjimus. Palankios aplinkos sukūrimas skatina ir motyvuoja ugdytis komunikavimo gebėjimus (Bernotienė ir Juraitienė, 2012).

Kai vaikai lanko darželį, yra didesnė galimybė pastebėti ir nustatyti galimus net ir menkiausius vaiko komunikavimo sutrikimus ir prognozuoti, ar vaikas pasieks reikiamą brandumo lygį prieš mokyklą, o reikalui esant, padėti vaikui. Pasak Ruškaus, Žvirdausko, Zybarto ir kt. (2012), ikimokyklinio ugdymo įstaigose vaikai stebimi, stengiamasi gerai pažinti šio amžiaus vaikus, jų individualias savybes, išvelgti vystymosi netolygumus ir spragas, įvertinti vaiko ugdymosi poreikius. Darželyje teikiamos paslaugos ypatingai reikalingos vaikams iš tų šeimų, kurioms sunkiau sekasi bendrauti su vaikais, ugdyti vaikų kalbinį brandumą ir įvairiapusišką komunikavimą. Ikimokyklinio amžiaus vaikai (1-5 arba 6 metų amžiaus) tėvų pageidavimu ugdomi ugdymo įstaigoje – lopšelyje/darželyje arba bendrojo lavinimo mokykloje, kurioje yra ikimokyklinio amžiaus vaikų grupės. Ikimokyklinio ugdymo pagrindinis tikslas – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, socialinius, etninius, pažintinius poreikius. Prieš pradėdamas lankyti mokyklą, vaikas turi gerai suprasti kasdieninę kalbą, taisyklingai tarti garsus ir sudarinėti frazes (Zambacevičienė, 2006). Gerai išlavėjusi žodinė kalba yra svarbiausia sėkmingo rašomosios kalbos išmokimo sąlyga. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba labai skiriasi nuo suaugusiųjų kalbos: jų kalba dažnai nekonkreči, nevaizdingi ir netikslūs žodžiai, nuolat kartojami tie patys žodžiai, vaikai nemoka intonacija išskirti sakinio pradžios ir pabaigos, pasakojimus sudaro beveik vien tiesioginiai sakiniai.

Daliai tėvų sunku suprasti tai, kokią įtaką savo kalba ir bendravimu jie daro vaikams, tuomet jie vaikų ugdymą perduoda institucijoms – darželyje vaiką išauklės, mokykloje išmokys (Žilionienė, 2011). Būtina suprasti, kad asmenybės pamatus, ant kurių darželio auklėtojos ir pirmosios mokytojos statys namus, gali suformuoti tik tėvai. Vadinasi, nuo šio supratimo priklauso, kiek tėvai pasiruošę patys duoti savo vaikui, ir kiek tikisi gauti iš „valdiškų“ įstaigų.

Vaiko patekimas į ikimokyklinio ugdymo įstaigą, atsiskyrimas su namais ir artimais jam žmonėmis, yra jautrus laikotarpis tiek šeimai, tiek vaikui. Išskiriami trys pagrindiniai vaiko įtampos, nerimo šaltiniai (Lesinskienė ir Karalienė, 2008): 1) adaptacija naujoje aplinkoje, patekus į ugdymo įstaigą, atsiskyrimas nuo tėvų; 2) laisvės, savarankiškumo, kontrolės sumažėjimas ar praradimas iš tėvų pusės, bejėgiškumo jausmas; 3) pavojaus ir aplinkinių baimė, nerimas. Pasak autorių, didžiausią stresą vaikams sukelia atsiskyrimo nuo tėvų baimė. Išskiriamos 3 vaiko reakcijos į atsiskyrimą nuo tėvų stadijos: 1) protesto stadija: verksmas, tėvų ieškojimas, desperatiškas kibimas prie tėvų, vengimas ir nenoras bendrauti su svetimais žmonėmis, įvairaus pobūdžio verbalinis protestas svetimų žmonių atžvilgiu, fizinė agresija (spyriai, kandimai, smūgiai, gnybiai ir kt.), mėginimas pabėgti, surasti tėvus arba įvairūs mėginimai priversti tėvus likti kartu. Toks elgesys gali tęstis nuo kelių valandų iki kelių dienų; 2) neivilties stadija: vaikas nejudrus, atitolęs nuo kitų, liūdnas, abejingas aplinkai, nebendruoja. Toks elgesys gali tęstis trumpiau ar ilgiau. Vaikui atsisakius valgyti, gerti, judėti, gali blogėti jo fizinė, emocinė būklė; 3) atitolimo stadija: vaikas ima labiau domėtis aplinka, formuojasi nauji, tačiau paviršutiniški ir nedrąsūs santykiai su svetimais asmenimis. Vaikas, ilgą laiką nematydamas tėvų, apsipranta, vėl jaučiasi laimingas. Toks elgesys rodo prisitaikymo pradžią.

Vaiko ugdymas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje turi ir privalumų ir trūkumų (Vainalavičiūtė, 2011). Pasak autorės, į lopšelius/darželius tėvai vaikus gali atvesti nuo dviejų metų amžiaus, kai kur priimami ir vienerių metų mažyliai, tačiau apskritai specialistai vaikams iki trejų metų rekomenduoja sudaryti artimesnę socialinę aplinką namuose – jais galėtų rūpintis tėvai, seneliai ar kiti artimi žmonės, vaiku gali rūpintis pvz., auklė, bet vaiką supančių žmonių ratas turėtų būti kuo mažesnis. Autorės teigimu, kiekvieno vaiko poreikiai yra individualūs. Gavus tvirtus pamatus šeimoje, nuo trejų metų vaiką jau rekomenduojama ugdyti ugdymo įstaigoje - tai gali būti vaikų darželis, o jei tėvai nenori vaiko leisti į bendrą darželį, siūloma rinktis kokią nors neformalaus ugdymo įstaigą, nes vaikas turi išmokti bendrauti su bendraamžiais, turi plėstis vaiko bendravimo ratas. Yra nemažai atvejų, kai į darželius atvedami ir vienerių metų vaikai. Negalima kalbėti apie visus vaikus apibendrintai, bet tokio amžiaus vaikas gali jaustis nepakankamai saugus. Daug dalykų priklauso nuo paties darželio, auklėtojų

kompetencijos, atsidavimo darbui. Mažam vaikui reikia atidesnės globos ir rūpesčio. Per anksti išleidus vaiką į darželį gali sutrikti emocijų pusiausvyra, atsirasti ir fizinių negalavimų.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra tenkinami visi pagrindiniai poreikiai. Kūdikiai yra sotūs ir sausi, sukurta saugi jų aplinka. Tačiau pasigendama artimo bendravimo – jei vaikai nešnekinami, neglostomi, neprikladžiami, jie gali tapti abejingi ir apatiški. Nemylimi vaikai vystosi daug lėčiau, jie vėliau pradeda sėdėti, stovėti, šliaužioti ir kalbėti, jų intelektas vystosi labai pamažu. Taip pat pripažinta, kad kūdikis normaliai protiškai vystosi tik tada, kai su juo bendraujama (Kendal, 2001). Pasak autorės, kai vaikas per anksti atiduodamas į vaikų lopšelių/darželį, gali sutrikti jo komunikavimas – svetima aplinka, svetimi žmonės ir mamos nebuvimas šalia sukelia neigiamus padarinius: liūdesį, apatiją, baimę ir pan. Tokiais atvejais geriausia išeitis, kai vaikas ugdymo įstaigoje paliekamas ne visą dieną, o po truputį ilginamas laikas. Tėvai dažnai vaiko problemas vaikystėje sprendžia taip, kaip jiems patiems patogiu (Uzdila, Paukštienė, 2007). Tai siejama su vaiko išleidimu į ikimokyklinio mokymo įstaigas – lopšelius/darželius. Kokia bebūtų moderni ši įstaiga, ji negali patenkinti visų vaiko poreikių, todėl jokia būdu negalima tėvams nusišalinti nuo bendravimo su vaiku, tikintis, kad jis viską gaus (išmoks) darželyje.

Tyrimai rodo (Lukoševičius, Ruzgienė, Vaičiūnienė, 2000), kad į darželius ateinantys vaikai iš dalies turi neišugdytą, nerišlią kalbą – vaikai nemoka sudaryti sakinių, netaisyklingai vartoja veiksmažodžius, kalbėjimas neaiškus, nevaizdingas. Galima daryti išvadą, kad ne visada ir ne visose šeimose yra tinkamai su vaikais komunikuojama: su vaikais mažai kalbama, bendraujama šeimos rate, todėl jie neturi suformuotų kalbėjimo įgūdžių, nesugeba žodžiais išreikšti savo minčių, jausmų. Vaiko kalba ikimokyklinio ugdymo įstaigoje yra pagrindinė priemonė palaikyti tarpusavio santykius ir su kitais vaikais, ir su suaugusiais. Kuo platesnis vaiko žodynas, tuo labiau tikėtina, kad vaiko komunikavimas darželyje bus sėkmingas. Vaikų kalbos suvokimas yra gana atsakingas uždavinys darželių auklėtojoms, nes vaikų kalba ne visada perteikia jų mintis, jausmus ir norus, todėl pedagogai turi labai anksti atpažinti vaikų elgesio formas, kuriomis jie išreiškia jausmus, mintis, nes vaikai bendrauja akimis, balsu, gestais, šypsena ir kt. Taip vaikai informuoja suaugusiuosius apie tai, kas jiems svarbu. Vaikus darželyje sąlygiškai galima suskirstyti į kelias grupes pagal savo raidos ypatumus, lemiančius atitinkamą komunikavimo veiklą (Šebelskytė, 2006). Yra vaikų, kurie dėl socialinių, pedagoginių ar psichologinių priežasčių yra egocentriški, jų žodynas ribotas, jie geba tik trumpai išlaikyti dėmesį. Kiti vaikai turi turtingą, išlavintą kalbą, geba ilgai išlaikyti dėmesį klausydamiesi kalbos ar skaitomo teksto. Autorė didesnę dėmesį skiria ugdymo įstaigoje vykdomai veiklai, ypač pasitelkiant skaitymą vaikams. Vaiko aplinkoje turi būti daug spausdintos medžiagos: įvairiausių knygelių, vaikiškų žurnalų, laikraščių, etikečių, sąskaitų,

tvarkaraščių, bilietų, žemėlapių, instrukcijų ir t. t. Vaikui reikia suteikti galimybę veikti taip, kaip jis pats sumano, būtina atsižvelgti į jo interesus. Priešmokyklinio ugdymo grupėje būtina sužadinti vaiko domėjimąsi knyga, poreikį skaityti, ugdyti estetinį skonį, pamilti knygą, nes tai plečia komunikacinę kompetenciją bei pažintines galias. Knygos pagalba vaikas labiau pažįsta pasaulį ir save, knyga aktyvina vaiką, skatina natūralų jo smalsumą. Klausantis literatūros kūrinių lavėja vaiko kalbos jausmas, nes vaikas klausosi vaizdingos, turtingos metaforomis, palyginimais, pasikartojimais, hiperbolėmis kalbos. Klausantis teksto, gerėja paties vaiko kalbėsena. Vaikas atranda ryšį tarp sakytinės ir rašytinės kalbos, tvirtėja klausymosi ir dėmesio išlaikymo įgūdžiai. Pastebima, kad yra vaikų, kurie turi pakankamai patirties, išgyvenimų, įspūdžių, bet nemoka visa tai išreikšti žodžiais ir yra vaikų, kurie kalba nuolat, tačiau jų kalba nerišli, nelogiška. Visi vaikai labai trokšta bendrauti su kitais vaikais ir suaugusiais, jie suaugusius nuolat kalbina, kreipiasi į juos pagalbos, laukia atsakymų į klausimus. Vadinas, darželių auklėtojos turi būti labai atidžios ir kantrios, kad galėtų pabendrauti su kiekvienu vaiku, kuris to nori ir siekia. Pasak Lesinskienės ir Karalienės (2008), ikimokyklinių ugdymo įstaigų specialistai turi sugebėti į viską pažvelgti iš „vaiko perspektyvos“ ir sukurti labiausiai atitinkančią jo lūkesčius aplinką. Čia ypač svarbi vaiko asmenybei reiškiamą pagarbą, gebėjimas kurti šiltus santykius tiek su juo pačiu, tiek pagalba jam kuriant tokius santykius su aplinkiniais. Būtina apmąstyti, kaip sutikti vaiką pirmą kartą atvykusį į ugdymo įstaigą, kaip jį pristatyti kitiems bendraamžiams, ko imtis, kad jis patirtų kuo mažiau streso ir kuo greičiau įsijungtų į grupės gyvenimą. Siūloma vengti išskirtinio dėmesio ar rūpinimosi, dėl ko vėliau gali pablogėti vaiko bendravimas su bendraamžiais. Svarbu stebėti vaiką, pasistengti suprasti jo būseną ir išgyvenimus (išklaudyti, pasiūlyti būdus, kaip juos sušvelninti), išvelgti geriausiai susiformavusius gebėjimus (pagirti, paskatinti). Reikia gebėti pamatyti tuos vaiko pomėgius, kurie jam leistų pasijusti saugesniam, nesistengti pabrėžti vien nesėkmių, pirmiausiai reikia įvertinti sėkmę. Visa tai padės vaikui lengviau įsitraukti į bendrą veiklą, išlaikyti savigarbą, jaustis saugiam. Akcentuojama vaiko, šeimos ir išorinio pasaulio sąveiką ir išskiria darželį lankančio vaiko poreikį neatitolti nuo mamos, nejauti priešiško ar abejingumo. Darželis papildo ir išplečia namų funkciją, o auklėtoja natūraliai perima kai kurias motinos savybes ir pareigas. Darželio lankymas vaikui yra svarbus patyrimas už šeimos ribų, kurio metu vaikas dažnai patiria įvairių psichologinių problemų, o auklėtojai tenka padėti jas įveikti (Winnicott, 2000).

Tam, kad kuo geriau pažintume pradėjusį lankyti ugdymo įstaigą vaiką ir šeimą, svarbus vertinimas, padedantis išsiaiškinti vaiko situaciją. Vertinimas turi būti grindžiamas vaiko raidos poreikiais, tėvų galimybėmis/gebėjimu tenkinti vaiko poreikius, taip pat platesniais šeimos ir kitos aplinkos veiksniais (Ališauskienė, 2009).

Apibendrinant galima teigti, kad žmogus vertinamas kaip ypač sudėtinga sistema, kurioje itin glaudžiai susipynę biologiniai, pažintiniai, emociniai ir socialiniai elementai. Žmonės ir juos supanti aplinka sudaro vieningą sistemą. Remiantis šiais pastebėjimais, vaiką taip pat galima suvokti kaip tam tikros sistemos dalį, kurioje vaikas sąveikauja su daugybe asmenų įvairiose aplinkose. Ugdymo įstaigose vykdoma labai daug veiklų, vaikas įtraukiamas į edukacines, kultūrinės, socialines veiklas. Tačiau pasigendama individualaus bendravimo su vaiku, pasikalbėjimų su juo, išklauso, prigludimo, paglostymo, pamylavimo ir pan. Pastebima, kad į ugdymo įstaigas išėjusių vaikų susilpnėja emociniai ryšiai su tėvais, kitais šeimos nariais. Ankstyvojo organizuoto ikimokyklinio ugdymo vaikui įtaka interpretuojama įvairiai: manoma, kad vaikai, lankę darželį ar kitą priešmokyklinio ugdymo instituciją, yra didesnės socialinės kompetencijos – daugiau linkę bendrauti, laisvesni, labiau savimi pasitikintys, adaptyvesni, žingeidesni, labiau besidomintys aplinka, pasižymintys turtingesne kalbėsena. Negalima pamiršti, kad asmenybės ugdymo pagrindus komunikuojant vaikas vis dėlto turi gauti šeimoje, o ugdymo įstaigos tik perima šios veiklos plėtotę. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbuotojai turi gebėti kurti šiltus santykius, stengtis, kad vaikas patirtų kuo mažiau streso ir kuo greičiau įsijungtų į grupės gyvenimą, pastebėti vaiko sėkmes, pasistengti suprasti vaiko būsenas ir išgyvenimus ir į juos atitinkamai reaguoti.

1.4. Komunikavimo pokyčių įtaka vaiko asmenybės ugdymui

Ankstyvasis ir ikimokyklinis vaikų amžius yra ypatingas: jie domisi aplinka, nori viską patirti, sužinoti, kas vyksta, kai jie bendrauja su kitais žmonėmis, išbando įvairius daiktus bei medžiagas. Jų žodynas plečiasi, sakinių struktūra tobulėja. Vaikai išauga visapusiškai išugdytomis asmenybėmis tik tuomet, kai ankstyvoje vaikystėje netrūksta meilės ir artumo, nesvarbu, kur jie būtų – namuose ar ugdymo įstaigoje. Tik tada tinkamai formuojasi ne tik vaiko psichikos bruožai ir savybės, nulemiančios bendrąjį jo elgsenos pobūdį dabar, bet ir tie socialinės elgsenos bruožai, kurie išryškės tolimesnėje ateityje (Kendal, 2001; Kuginytė-Arlauskienė, 2007). Autorių teigimu, pirmuosius komunikavimo pokyčius vaikas patiria tada, kai paliekamas vienas jam svetimoje aplinkoje. Jaunesni nei trejų metų vaikai ilgiau palikti vieni patiria stresą. Vaiko patiriamo streso stiprumas priklauso nuo aplinkos ir žmonių, su kuriais jis paliekamas – ar prie tų žmonių vaikas pripratęs, ar jie jam svetimi. Tokią vaiko būseną galima pavadinti atsiskyrimo išgyvenimu arba emociu atitrūkimu.

Piaget (2002) atkreipia dėmesį į dar vieną fenomeną – dažnai pastebima, kad vaikai kalba patys su savimi. Ir tas kalbėjimas yra susijęs su veiksmis: vaikas savo kūno judesius

palydi šūksniais, pavieniais žodžiais, įvairiais garsais. Monologinis kalbėjimas iš esmės laikomas taip pat reikšmingu, nes vaikas taip mokosi fantazuoti, lavina vaizduotę, kuria įsivaizduojamą tikrovę – ir visa tai įmanoma be kontakto su kitais žmonėmis. Tačiau monologinis kalbėjimas netoleruotinas ugdymo įstaigoje, ypač jeigu tai tęsiasi nuolat ir vaikas vengia komunikuoti su aplinkiniais. Galima manyti, kad toks vaikas jautėsi vienišas savo šeimoje ir su juo nebuvo bendraujama. Todėl ugdymo įstaigoje būtina kuo intensyviau bendrauti su tokiu vaiku, jį kalbinti, su juo pažaisti, priglausti. Pasak Piaget, (2002) monologinės vaiko kalbos negalima laikyti komunikacija, todėl būtinai reikia pereiti prie dialogo.

Dažnai akcentuojama, kad vaikui anksti pradėjus lankyti darželį sumažėja tėvų autoritetas auklėjimo prasme, tačiau pasak Vainalavičiūtės (2011), daug kas priklauso nuo to, kiek dėmesio vaikui skiria tėvai ir kokia šeimos bendravimo kokybė. Jei tėvai daugiausiai dėmesio skiria buičiai ir įvairių reikalų tvarkymui, o vaikas tik būna šalia, toks bendravimas nebus kokybiškas. Kartais užtenka ir kelių valandų bendravimo per savaitę, bet tai turėtų būti kokybiškas bendravimas. Vaikų ugdymo įstaigose dirbantys specialistai dažnai akcentuoja, kad tėvų požiūris į vaikų ugdymą taip pat dažnai būna gana paviršutiniškas: vaikas į darželį atvedamas ir tikimasi, kad visų būtinų dalykų jį išmokys darželio auklėtojos, tad tėvai per daug nepergyvena. Pasitaiko atvejų, kai vaikus į darželį atvedusios mamos klausia auklėtojų, ar jos negali išmokyti vaiko vieno ar kito dalyko. Susidaro įspūdis, kad tėvai labai menkai bendrauja su vaikais šeimoje, nieko jų nemokina ir laukia, kada galės visą ugdymą perkelti ikimokyklinio ugdymo įstaigai. Tai rimta problema, kuri atskleidžia neigiamus komunikavimo pokyčius, vaikui ilgesniam laikui išėjus iš namų. Kartu su vaiku praleistas laikas, dėmesys vaikui iš tiesų yra labai svarbus. Vaikas jaučiasi svarbus, reikšmingas ir mylimas, kai tėvas ar mama skiria laiko ir jam (Chapman ir Campbell, 2001). Autoriai teigia, kad „svarbu praleisti laiką su šeima, pažinti savo vaikus, kalbėti jiems, kad juos mylime, visokeriopai rodydami, kiek daug jie mums reiškia... Svarbiausia, kad laikas, praleistas kartu, būtų pilnas tarpusavio meilės“ (p.33). Labai teigiamai vaikus veikia nors viena ar dvi valandos, skirtos aktyviam bendravimui su vaiku – pasivaikščioti, pažaisti, pasišnekėti. Svarbu ne bendravimo kiekybė, bet kokybė – todėl kartais valanda, kupina naujų ir įdomių vaikui užsiėmimų, vertesnė už daugelį valandų, praleistų su tėvais, bet nuobodžiai ir pasyviai.

Komunikavimo gebėjimų su vaiku lygį gali lemti įvairios priežastys (Šebelskytė, 2006). Manoma, kad viena pagrindinių priežasčių ta, kad vaikai ikimokykliniais metais buvo ugdomi tik namuose ir nelankė ikimokyklinės ugdymo įstaigos. Taip pat viena iš priežasčių – tėvų išsilavinimas. Tikėtina, kad kuo aukštesnis tėvų išsilavinimas, tuo turtingesnė dvasinė aplinka namuose, nes išsilavinę žmonės domisi knygomis, jas skaito, kaupia savo vaikams. Jeigu vaikai mato kaip tėvai domisi knygomis, jas skaito, patraukia ir jų dėmesį. Daug įtakos turi ir

kasdienis bendravimas su vaiku. Komunikavimo kompetencijos lygiui reikšminga ir šeimos materialinė padėtis. Jeigu šeima stokoja lėšų, tai tokio vaiko aplinkoje nebus gausu knygų, vaikiškų periodinių leidinių, žaidimų ir pan.

Socialinės ir emocinės vaiko raidos kokybė tiesiogiai yra susijusi ir su ikimokyklinio ugdymo įstaigos lankymu (Kuginytė-Arlauskienė, 2007). Tai atspindi tokios vaiko savybės, atsiskleidusios ugdymo įstaigoje: jei vaikas draugiškas, pasitikintis savimi, geri santykiai su bendraamžiais, geba susikaupti, atkakliai atlieka tam tikras užduotis, geba išreikšti nusivylimą, pyktį ir džiaugsmą, geba paklusti motyvuotiems nurodymams ir būti dėmesingas – vadinasi komunikavimo pokyčiai yra teigiami ir prisideda prie asmenybės ugdymo. Tokiam vaikui nesunku pritapti ugdymo įstaigoje, tokius vaikus mėgsta auklėtojos, su jais daug mieliau bendrauja.

Tačiau ugdymo įstaigose dažnai per daug susikoncentruojama į rezultatų siekimą, darželiuose stengiamasi išmokyti vaikus kuo daugiau eilėraščių ir dainelių, rengiama daugybė programėlių, renginių, konkursų, siekiant parodyti kaip vaikai tobulėja, norint atskleisti jų kūrybiškumą, tačiau pamiršamas jausmingumas ir pats paprasčiausias žmogiškai jautrus bendravimas su vaiku. Įvairiose veiklose pradingsta emocijomis pagrįstas komunikavimas ir vis labiau tolstama nuo namų aplinkos (Hurrelmann ir Unverzagt, 2001).

Pasak Winnicott (2000), komunikavimo pokyčiai, kurie susiję su ikimokyklinio ugdymo įstaiga, gali būti ir teigiami, ir neigiami: pirmasis apsilankymas darželyje iš esmės sukrečia asmeninį motinos ir vaiko ryšį, tačiau laikui bėgant vaikas įveikia šį sukrėtimą, nes įgauna gebėjimą užmegzti asmeninį ryšį su kitu žmogumi, ne motina. Motina, priešingai, turi pripažinti ir susitaikyti su tuo, kad darželio auklėtoja nėra „eilinis“ žmogus, o asmuo, kuris padės vaikui įveikti visas nesėkmes, apsaugos ir kontroliuos visas nepageidautinas situacijas.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko komunikacija glaudžiai susijusi su pažinimu. Kiekviena diena, praleista tiek namuose, tiek ugdymo institucijoje garantuoja gilesnį vaiką supančio pasaulio supratimą, turtina vaiko patirtį naujais jo pažinimo būdais, per žodžius, jautimus ir jausmus veda jį į kitas, sudėtingesnes aplinkas. Komunikavimas leidžia vaikui įvairiapusiškai bendrauti, keistis išgyvenimais, patyrimu. Komunikavimo gebėjimų ugdymas ir ugdymasis – vientisas procesas, integruotas į kasdieninę vaiko veiklą. Vaikas kalbos ne mokomas, o mokosi pats, klausydamasis kaip kalba suaugusieji - taip vaikas perima gimtosios kalbos modelį. Svarbiausia sąlyga, kad ikimokyklinio amžiaus vaikas įgytų gerus komunikavimo pagrindus – tinkama kalbinė aplinka. Vaikas turi nuolat girdėti turtingą, raiškia, vaizdingą, gyvą suaugusiųjų kalbą. Komunikavimo pokyčiai gali būti tiek teigiami, tiek neigiami – jei vaikas turi tvirtus komunikavimo pagrindus, įgytus šeimoje, tai ir kitose aplinkose jis gebės komunikuoti, bus atviras naujovėms, draugiškas, bendraujantis, o jei su vaiku šeimoje nebendraujama, jis

atstumiamas, jo šalinamasi, toks vaikas tiek darželyje, tiek vėliau mokykloje negebės bendrauti, nesusiras draugų, bus vienišas, užsidaręs, jo emocinė raida bus sutrikdyta. Ikimokyklinio amžiaus vaikams reikia pradėti bendrauti su bendraamžiais, tapti grupės nariais, formuoti bendravimo įgūdžius bei emocinių ryšių įvairovę.

1.5. Prozdijos reikšmė ankstyvajam komunikavimui

Vaikai augdami susiduria su įvairiais uždaviniais. Kūdikiai ir bet kurio amžiaus vaikai labai skirtingi, vertinant pagal tai, ką jie gali, kuo domisi, ką moka, kokių turi interesų. Kokie yra vaiko poreikiai ir ką bando vaikai skirtingose amžiaus grupėse iliustruoja kiekvieno amžiaus tarpsnio apžvalga. Kūdikiams būdinga: prisirišimas; saugumo jausmas; gebėjimas saugiai trumpam atsiskirti nuo tėvų; bandymas kalbėti; ribų išmokimas (Dodge, Heroman, 2008). Kūdikiui reikia ne tik meilės ir fizinės priežiūros, bet ir sensorinio skatinimo. Legkauskas (2008) pabrėžia, kad išmokimas kalbėti, gebėjimas įsisavinti kalbą yra pagrindinis komunikacijos ir mąstymo įrankis. Tačiau norint, kad vaiko kalba vystytųsi sklandžiai, su vaiku reikia bendrauti, kalbėtis su juo, mokyti eilėraščių, skaityti knygeles, būti vaikui taisyklingos kalbos pavyzdžiu. Ikikalbinės raidos analizė, remiantis įvairiais teoriniais pagrindais, pvz., socialinio pragmatizmo (teigiama, kad kalbos raidai ypač svarbi motinos ir vaiko sąveika, jos ypatumai ir dėsniumai), leidžia geriau suprasti vaiko ir šeimos narių komunikavimo esmę (Ališauskienė, 2010). Motina nuo gimimo savo kūdikį vertina kaip asmenybę, o ne kaip organizmą. Todėl kūdikio aktyvumą motina supranta kaip atsakymą, o ne kaip reakciją į stimulus. Į žmogų žiūrima kaip į aktyvų veikėją, kuris keičia savo aplinką ir save. Šios teorijos atstovų manymu, ankstyvoji kalbinė raiška dar nėra tikslinga. Ji tampa tikslinga ir prasminga tada, kai ją interpretuoja suaugusieji. Svarbiausiu kalbos raidos veiksniu laikomas suaugusiojo vaidmuo, kai vaiko netikslingi pasakymai išsiaiškinami, ir taip vaikas mokosi savo pasakymus įprasminti. Remiantis užsienio autoriais (Juszyk, 1995) nurodoma, kad viena iš motinos (vėliau ir kitų) ir vaiko bendravimo charakteristikų ypač svarbi ikikalbiniu laikotarpiu, yra kalbos prozdija. Jau pirmais gyvenimo mėnesiais kūdikis reaguoja į *prozodiją: intonaciją, pauzes, kirtį, balso aukštumą* ir kt. Kalbos prozdija padeda pažinti gimtosios kalbos struktūrą, atpažinti ir įsiminti kalbinę informaciją. Antrajame gyvenimo pusmetyje kūdikis ima reaguoti į fonotaktiką (balsių tarimo žodžiuose, priebalsių sandūrų žodžio pradžioje, viduryje, pabaigoje ir kt., gimtajai kalbai būdingų požymių pasikartojimus) ir fonetiką. Jau 2 mėnesių kūdikis geriau įsimena žodžius, kai jie yra susiję prozodiškai, negu kai jie sakomi izoliuotai. 7-10 mėnesių kūdikis atidžiau klausosi teksto, kai sakiniai skiriami aiškiomis pauzėmis. 6-9 mėnesių kūdikis geriau įsiklauso į gimtosios kalbos žodžius, negu į svetimos kalbos, turinčios skirtingas prozodines charakteristikas bei fonotaktines

taisykles. Prozodijos elementai svarbūs ir aktyviajai vaiko kalbai. Apie 13 mėnesių kūdikis pradeda tarti garsažodžius, žodžius, vadovaudamasis gimtosios kalbos prozodijos taisyklėmis (intonacine raiška). 2 metų vaikas jau naudojami gimtosios kalbos prozodija ir ritmu. Jau pirmais gyvenimo metais kūdikiai per prozodijos suvokimą pažįsta gimtosios kalbos melodingumą. Manoma, kad pirmieji 3 kūdikio mėnesiai yra sensitivityvūs kalbos ritmo suvokimo periodas (Ališauskienė, 2010).

Ypač svarbi kūdikio lingvistinė aplinka, kurią sudaro mamos kalbos, gimtosios kalbos ir kalbos, skirtos vaikui, ritmiški pasikartojimai. Jie būdingi vaikui skirtoje kalboje, kuri pasižymi trumpais sakiniais, lėtu ritmu ir tempu, įtaigiomis intonacijomis ir aiškiu kirčiavimu bei pakartojimais. Kalbos prozodijos charakteristikos yra svarbios dar iki gimimo, pradedant 28 vaisiaus brandos savaite, kai pradeda funkcionuoti klausos analizatorius ir vaisių veikia įvairūs stimulai: mamos širdies ritmas, gimtosios kalbos prozodija. Vaisius įpranta klausytis mamos kalbos ritmo, kitų charakteristikų, jas skirti. Tik gimęs kūdikis išgirsta žymiai įvairesnių, skirtingų, labai garsių garsų ir pradeda pasikliauti tais ritminiais elementais, prie kurių buvo įpratęs iki gimimo (Ališauskienė, 2010).

Užsienio mokslo leidiniuose, skirtuose vaikų kalbos problemų nagrinėjimui, pateikiami su prozodija susiję tyrimai ir jų rezultatai¹, pvz., apie kūdikių kalbos intonaciją pirmais gyvenimo metais. Tyrimas atliktas Ispanijoje, jo metu nagrinėta Katalonijos regiono kūdikių ankstyvoji kalba, kuri tyrėjų vadinama čiauškėjimu, vebleniu. Aiškintasi, ar ankstyvas kūdikių čiauškėjimas yra įžanga į tikrąją kalbą, ar tam tikra balso intonacija signalizuoja apie atsirandantį iš anksto apgalvotą kalbinį bendravimą. Tyrime dalyvavo keturi kūdikiai, jų ankstyvoji kalba buvo fiksuojama filmuojant (nuo 7 iki 11 mėnesių amžiaus). Vaikai buvo filmuojami namuose, toje pačioje vietoje, vaikams žaidžiant ir bendraujant su mamomis. Filmavimo metu vaikams 10 minučių buvo duodamas vienas ir tas pats žaislas. Po 10 minučių vaikams būdavo duodamas kitas žaislas. Tokiu būdu buvo fiksuojamos vaikų kalbinės reakcijos į tuos pačius žaislus. Tyrimo rezultatai parodė, kad tarpusavio bendravimui ar bendravimui su mama kūdikiai vartojo trumpesnius garsinius derinius (čiauškėjimus), o čiauškėjimas, skirtas išreikšti ketinimams, nepasitenkinimui, buvo ilgesnis ir intensyvesnis, kitaip tariant – emocionalesnis, su atitinkama intonacija. Šie rezultatai rodo, kad jau ankstyvojoje kūdikių kalboje galima pastebėti svarbias balso intonacijas (prozodiją). Interpretuojant šio tyrimo duomenis galima teigti, kad kūdikiai pradeda vartoti prozodiją tada, kai nori išreikšti ketinimus dėl vieno ir tų pačių žaislų (gal kūdikiams per tuos kelis mėnesius nusibodo tie patys žaislai ir jie norėjo išreikšti savo nepasitenkinimą, pageidavimą, norus ir t.t.). Tačiau trijų grupių tyrėjų nuomonės tuo pačiu klausimu išsiskyrė – pirmoji grupė tyrėjų nustatė, kad kūdikių intonacija

¹*Journal of Child Language* (2012, August)

vystosi nepriklausomai nuo praktinio čiauškėjimo lygio. Antroji tyrėjų grupė nustatė, kad fonetiniai kūdikio šnekos skirtumai atsiranda dėl bendravimo tikslų arba dėl spartaus kūdikio vystymosi (arba dėl fiziologinių suvaržymų), emocijų gausos. Trečia grupė tyrėjų kūdikius tyrė toje studijoje, kai jie jau gebėjo išstarti nors vieną žodį ir nustatė, kad pirmuosius žodžius kūdikiai taria su tokia pačia intonacija kaip ir suaugusieji, kai nori išreikšti savo praktinius ketinimus. Galima teigti, kad intonacija yra įrankis, kurį kūdikiai naudoja bendraudami ir norėdami parodyti savo ketinimus.

Aptarto tyrimo rezultatus galima pritaikyti ir bet kurios tautybės kūdikių prozodijai tirti. Tik reikia atkreipti dėmesį į tai, kad prozodijai nustatyti reikia, kad kūdikiai būtų aktyvūs, jie tyrinėtų žaislus, komunikuotų su suaugusiais, turėtų akių kontaktą, reaguotų į suaugusiųjų kalbą. Tokiu būdu prozodijos tyrimas pasitelkiant kūdikių čiauškėjimą skirstomas į: tiriamąjį, kai kūdikis čiauška rankutėse laikydamas žaislą ir jį apžiūrinėdamas ir komunikatyvųjį, kai kūdikis čiauškėdamas bendrauja su suaugusiuoju, jam rodo ir duoda savo žaislą, laukia, kaip reaguos suaugusieji.

Žukauskienė (2007), remdamasi Chomsky mintimis teigia, kad kūdikiai negali tinkamai intonuoti klausiamųjų, šaukiamųjų žodžių sakinių tol, kol jie nesugeba įsiklausyti į suaugusiųjų kalbą. Vaikai turi įgimtą polinkį klausytis, stengtis suprasti ir atsakyti. O tėvai, kalbindami kūdikį, taiko abiem pusėm suprantamus žodžius, taria juos su tam tikra intonacija (pvz., niamniam, taputapu, lialia ir pan.). Taip kūdikio čiauškėjime išryškėja prozodija, nes kūdikis klausosi tėvų kalbėjimo, jų tariamų žodžių. Maži vaikai dar negeba valdyti intonacijos, todėl vaiko kalba atrodo juokinga, ne vietoje pakeliamas balsas arba nuleidžiamas, kalbama nesustojant, nedarant pauzių, kol pakanka oro, dažnai vaikai kvėpuoja pro burną. Svarbu stebėti vaikų kalbą, laiku įsikišti ir pamokyti, paaiškinti kaip tariami vieni ar kiti žodžiai, kad būtų teisingai kirčiuojama, kad vaikai neskubėtų kalbėdami ir aiškiai tartų žodžius, kad taisyklingai kvėpuotų. Viso to išmokstama, tačiau negalima vaiko kalbos vystymosi palikti savieigai.

Kalbos raidai vėluojant gali sulėtėti visa vaiko raida, nes šie įgūdžiai sudaro akademinio ir socialinio mokymosi pagrindą. Kalba ir kalbėjimas yra komunikacijos priemonės. Kalba yra idėjų perteikimas naudojantis sutartine simbolių sistema ir laikantis tam tikrų prasmę apibrėžiančių taisyklių. Kalbėjimas (sakytinės kalbos garsų susidarymas ir jų nuoseklus išdėstymas) yra labiausiai paplitusi simbolių sistema, naudojama žmonių komunikacijoje. Poreikis komunikuoti – keistis prasmėmis socialinės sąveikos metu – ir yra dirva kalbos raidai (Hallahan, Kauffman, 2003).

Ugdyti vaikų kalbą padeda tik nuolatinis komunikavimas (Juškuvienė, Luneckienė, Palačionienė, Petrilionienė, 2008). Todėl kalbos ugdytas yra neatsiejamas nuo kasdienio vaiko gyvenimo. Kuo daugiau bendraujama su vaikais, tuo lengviau ir sėkmingiau jie mokysis kalbos.

Yra žinoma, jog vaiko išmokimas kalbėti ir taisyklingai tarti kalbos garsus atsiranda tik tada, kai vaikas išmoksta išgirsti suaugusiųjų kalbą, suprasti vartojamų žodžių prasmę. Todėl labai svarbu su vaiku kalbėti lėtai, aiškiai, užmezgant akių kontaktą. Taip pat reikia vaikams leisti patiems išreikšti savo mintis, jausmus, parodyti jiems, kad tai suaugusiam yra įdomu ir aktualu.

Kalbos ugdymo negalima atsieti nuo vaiko kasdieninio gyvenimo ir patirties. Pasak Petrauskienės (2010), Šinkariovos (2010), jau kūdikystėje susiformuoja vaikų kalbinė klausa, gebėjimas skirti kalbos garsus nuo kitų aplinkos garsų. Garsus tarti kūdikis pradeda daug vėliau, negu juos girdėti. Maži vaikai įsisavina gimtosios kalbos garsus klausydamiesi savo tėvų. Kai vaikai nuolat girdi tam tikras fonemas (pagrindinius kalbos garsus), susiformuoja klausymosi suvokimas. Tai lemia gebėjimą priimti įvairią kalbinę informaciją – skirtingus garsus. Kuo daugiau žodžių vaikas girdi, tuo greičiau ir vaizdžiau išmoksta kalbėti. Todėl ikimokykliniame amžiuje būtina su vaiku žaisti foneminę klausą lavinančius žaidimus. Ne mažiau svarbus ir kalbos prozodijos ugdymas, t.y. garsų bei žodžių tarimo tikslinimas, gebėjimo formuoti, keisti intonaciją skatinimas ir kt. Ypač padeda įvairių patarlių, greitakalbių, skaičiuoklių, dainelių mokymas. Jos turėtų būti lakoniškos, bet turiningos, tikslios, vaizdžios, ritmiškos.

Natūralu, kad vaikai nekalba taip, kaip suaugusieji, nes jie dar neturi tokių gebėjimų (Žukauskienė, 2007; Balčiūnienė, 2009). Mažamečiai labai intensyviai ir dėmesingai klausosi suaugusiųjų kalbos. Vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių gimtosios kalbos įsisavinimą ir raidą, yra socialinė vaiko aplinka ir kalbinis tėvų elgesys: nuolatos girdėdamas suaugusiųjų kalbą, bendraudamas su tėvais, vaikas pamažu perima jų vartojamą kalbinį ir komunikacinį modelį. Vaikai pastebi netgi skirtingų žmonių skirtingus kalbos akcentus, ypatybes. Pats to nesuvokdamas, vaikas įsisavina tai, ką kasdien girdi. Tad suaugusiųjų kalba, jų požiūris į kalbą, kalbos klaidos daro įtaką ir vaikų kalbai. Žukauskienė (2007) nurodo, kad vaiko vartojamų žodžių daugėja labai pamažu. Jo žodynas ima sparčiai didėti tik tada, kai jis įsisąmonina simbolinį mąstymą. Ketvirtaisiais ir penktaisiais gyvenimo metais vaiko kalba darosi vis aktyvesnė (ypač penktaisiais metais, kai prasideda „kodėlčiukų“ amžius). Labai sparčiai didėja žodžių atsargos, vaikai vartoja įvairiausias gramatines žodžių formas ir junginius. Savo mintis jie reiškia ne tik paprastais, bet ir sudėtiniais sakiniais.

Pasak Blucha, Schuler (2009), mažo vaiko tarpsnis yra nuo dvejų iki ketverių metų, ikimokyklinuko – nuo penkerių iki šešerių. Kūdikiai pamažu virsta mažais vaikais ir šiuo metu jie daro didelę pažangą mokydami valdyti savo kūną. Gerėja rankų miklumas, judesiai tampa tikslesni. Šioje raidos fazėje iš esmės plečiasi pažintinis vystymasis, taip pat kalba, žaidimas, socialinis elgesys. Mažas vaikas susipažįsta su asmenimis ir daiktais ir mokosi juos įvardinti, o jo kognityvinis pažinimas vystosi nepaliaujamai užduodant klausimus. Vaikas „atranda save“ ir nustoja kalbėti trečiuoju asmeniu. Nors daug ką vaikas jau daro savarankiškai, tačiau jam

reikalinga tėvų ar kitų asmenų palaikymas ir priežiūra. Pradėjus lankyti darželį vaiką apima nenumaldomas smalsumas, jis užduoda begalę klausimų – tai jam padeda plėsti savo horizontą ir orientuotis savo aplinkoje. Kalba vis labiau diferencijuojasi, žodynas plečiasi, atsiskleidžia vaiko fantazija. Darželyje vaikui pavyzdžiu tampa artimas, jį prižiūrintis asmuo, dažniausiai auklėtoja. Darželio laikotarpyje labai suaktyvėja vaiko motorika, suvokimas, kalba, bendrosios žinios.

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai dar neturi įgūdžių perteikti to, ką jie nori pasakyti. Net tie vaikai, kurių kalba plėtojasi normaliai, dažnai kalba spontaniškai, remdamiesi emocijomis, nesieja vieno įvykio su kitu, kalba nenuosekliai, vartoja mažai kalbos dalių, kartoja tuos pačius žodžius, mintis. Specialistai negali išsamiai paaiškinti, kaip vaikai realiai išmoksta kalbėti, tačiau pritariama teiginiui, kad kalbai įtakos turi girdėjimas, pakartojimas, stebėjimas, išklausymas, kai tėvai neignoruoja vaiko kalbos, bet padeda vaikui. Mažiems vaikams labai svarbi jį supančių žmonių kalba. Mažų vaikų kalba dažnai nėra aiški, išraiškinga. Komunikuojant su vaiku reikia vaiką paskatinti, priminti, kokias daro kalbos klaidas, pataisyti. Būtina pasinaudoti natūraliu vaikų poreikiu kalbėtis su suaugusiaisiais ir pamokyti juos aiškios kalbos. Šiame procese sėkmingai gali dalyvauti tiek tėvai, tiek ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbuotojai. Prozodija parengia vaiką įsiklausyti, vaiko kalbą daro išraiškingesnę, taisyklingsnę, vaikas išmoksta aiškiau kalbėti.

2 skyrius. ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKO IR UGDYTOJŲ KOMUNIKAVIMO TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslui įgyvendinti pasirinktas kokybinis tyrimas – pusiau struktūruotas interviu bei atvejo analizė (filmuotos medžiagos pagrindu).

Interviu siekta atskleisti ankstyvojo komunikavimo tarp vaiko ir ugdytojo ugdymo įstaigoje svarbą. Vadovautasi prielaida, kad situacija bus geriau suprantama, kai ją apibūdins ugdymo įstaigos specialistai. Taikytas pusiau struktūruotas interviu, t.y. toks metodas, kai tyrėjas iš anksto numato klausimus, į kuriuos nori gauti atsakymą, o skales konstruoja po to, kai tiriamieji atsako į klausimus. Tikimasi, kad interviu metu ugdymo įstaigos darbuotojai kritiškai įvertins esamą padėtį ir pateiks platesnį požiūrį į ankstyvąjį komunikavimą su vaikais. Pagrindinis atrankos kriterijus – tai, kad respondentės dirba ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Interviu sudarė 14 klausimų, kuriais buvo siekta atskleisti:

- demografinės tyrimo dalyvių charakteristikas;
- formaliųjų ugdytojų supratimą apie ankstyvąjį vaiko ir ugdytojo komunikavimą;
- kokius komunikavimo būdus su vaiku formalieji ugdytojai perima iš tėvų;
- komunikavimo ypatumus ugdymo įstaigoje su vaiku;
- komunikavimo sunkumus;
- specifiskumą komunikuojant su vaiku perteikimą, vaikui pereinant į kitą grupę.

Tyrimo proceso pagrindinės dalys: interviu teksto perkėlimas į protokolus (vėliau protokolus perrašant kompiuteriu); interviu turinio pirminė ir antrinė analizė nustatant apibendrintas kategorijas ir subkategorijas; tyrimo rezultatų interpretavimas, apibendrinimas, išvadų formulavimas.

Kitas tyrimo etapas – filmuoto (tyrėjos asmeninio) atvejo analizė. Ankstyvasis kūdikio (nuo gimimo) ir šeimos narių (mamos, tėčio, brolio, močiutės) komunikavimas fiksuotas 2 kartus: pirmąjį kartą, kai kūdikiui buvo 2 mėn. Kūdikis filmuotas įvairiose situacijose (vaikas geros / blogos nuotaikos, įvairių režimų metu, komunikuoja su įvairiais šeimos nariais). Antrą kartą filmuota po vienerių metų.

2.2. Respondentai

Tyrimo dalyvavo tyrėjos šeima (N=4), auginanti kūdikį ir specialistai, dirbantys su jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikais (auklėtojos, auklėtojų padėjėjos N= 9). Tyrimo dalyvavo 6 auklėtojos, iš jų 3 turi įgijusias aukštąjį, 1 – aukštąjį neuniversitetinį, 1 – aukštesnįjį,

1 – specialųjį vidurinį išsilavinimą. Jų darbo stažas vyrauja nuo 3 iki 30 metų. Tyrime dalyvavo 3 auklėtojų padėjėjos, iš jų 2 turi vidurinį ir 1 – specialųjį vidurinį išsilavinimą. Jų darbo stažas nuo 6 iki 25 metų. Respondentės dirba su ankstyvojo amžiaus vaikais. Duomenys rodo, kad miesto lopšeliuose-darželiuose dirbančios auklėtojos turi tinkamą išsilavinimą ir pakankamą darbo stažą – nemažą darbo patirtį bei profesinį pasirengimą (yra dalyvavusios seminaruose, profesinio tobulėjimo kursuose), kuris leidžia profesionaliai komunikuoti su ankstyvojo amžiaus vaikais. Auklėtojų padėjėjos turi ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, todėl jų išsilavinimo lygis atitinka šioms pareigoms keliamus reikalavimus (tačiau jų profesinis pasirengimas bei pareigybinės instrukcijos nėra orientuotos į specifinį vaikų ugdymą ir pan.). Pagrindinis tyrimo dalyvių atrankos kriterijus yra tai, kad respondentės dirba ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

Tyrimas atliktas dviejuose Telšių miesto lopšeliuose/darželiuose. Interviu su specialistais metu siekta išsiaiškinti, kaip sekasi ikimokyklinių įstaigų darbuotojoms komunikuoti su ikimokyklinio amžiaus vaikais, kokie taikomi bendravimo būdai, metodai, su kokiomis komunikavimo problemomis susiduriama, kaip ugdymo įstaigų specialistai derina komunikavimo būdus su vaiko šeima.

2.3. Tyrėjos atvejo analizė

Kūdikių ir vaikų ankstyvasis komunikavimas yra jaudinantis ir įdomus. Vienas iš tyrimo uždavinių buvo atskleisti ankstyvojo amžiaus vaiko ir jo šeimos narių komunikavimo charakteristikas. Tyrimo metu gautų duomenų analizei ir interpretavimui pasitelkta užsienio autorių Ryley (2006), Sage (2006) ir Buckley (2003) aprašytų metodikų elementai.

Buvo nuspręsta fiksuoti filmuojant vaiko komunikavimą su artimais jam žmonėmis buitinėse situacijose. Pirmaisiais komunikavimo požymiais kaip svarbūs buvo vertinti ir vaiko kūno kalba, bendrosios reakcijos. 1 lentelėje pateikiami 2 - 3 mėnesių amžiaus kūdikio ankstyvojo komunikavimo pavyzdžiai, kai jį kalbina tėtis, brolis ir mama.

Ankstyvasis 2-3 mėn. kūdikio ir šeimos narių komunikavimas

1 lentelė

Suaugusiųjų veiksmai	Kūdikio reakcijos	Komunikavimo procesas
Kūdikį kalbina tėtis (sako ku, ku), šypsosi kūdikiui	Kūdikis maskatuoja rankomis, kojomis, lūpomis bando skleisti garsus è..a..è, plačiai išsižioja, judina liežuvį taip, lyg norėtų kalbėti, krykščia, rankytėmis čiumpa tėčio ranką	Kūdikis „atsako“ į kalbinimą bendromis reakcijomis
Kūdikį kalbina brolis, (jis atkartoja kūdikio skleidžiamus garsus)	Kūdikis seka brolių akimis, pats jį bando „kalbinti“ – taria įvairius garsus ia, aaa, aè, bando brolių pasiekti	Susikalbėjimas be žodžių („dialogas“)

	rankytėmis	
Kūdikį kalbina mama (ji kalba klausiamaisiais sakiniais, su aiškia intonacija: ką padarei? kaip išmiegojai, ko pyksti? ar valgysi?)	Kūdikis mamos kalbinamas iš karto suklūsta, seka ją akimis, klausosi, leidžia pasitenkinimo garsus, šypsosi, aktyviai juda visu kūnu, čiumpa už rankos	Pasitenkinimas bendravimu, ryškios socialinės reakcijos

Šeimos situacijos analizė liudija, kad suaugusieji šeimos nariai nuo pat kūdikio gimimo stengėsi palaikyti nuolatinį kontaktą su kūdikiu: jį kalbino, jam šypsojosi, su juo žaidė. Kūdikis labai anksti pradėjo reaguoti į savo artimuosius, šypsotis socialine šypsena, reaguoti visu kūnu (mosuoti rankutėmis, kepėstuoti kojytėmis) bei specifiskai vapėti. Įdomu tai, kad jau antrąjį mėnesį kūdikis skirtingai reaguavo į jį kalbinančius artimuosius: tėčio ir brolio kalbinamas kūdikis reaguavo viso kūno judesiais, įvairiais garsais atsiliepė į kalbinimą, šypsojosi, krykštė; kai kūdikis išgirdavo mamos balsą, iš karto pasukdavo galvytę į tą pusę, o kai jų akys susitikdavo, kūdikio veidas nušvisdavo, jis nurimdavo. Galima teigti, kad nors kūdikis pažįsta visus jam artimus žmones ir tai parodo savo kūno kalba bei kitomis reakcijomis, tačiau akivaizdu, kad vis dėlto geriausiai pažįsta mamą, nes ji dažniausiai būna su vaiku, jį maitina, kalbina, nešioja, tenkina kitus vaiko poreikius. Verksmu kūdikis mamai lyg „pasakydavo“, kad jam kažkas negerai, kad jis kažko nori. Be verksmo jau pirmaisiais mėnesiais kūdikis ėmė skleisti įvairius garsus: gugavo, memleno, spiegė, taip siekdamas užmegzti bendravimą su aplinkiniais. Šeimos nariams kūdikį maitinant, rengiant atrodydavo, kad jis supranta šeimos narių veidų išraiškas, o kai mama švelniai kalbindavo kūdikį, jis labai įdėmiai stebėdavo, klausydavosi balso.

Ankstyvojo komunikavimo stebėjimas atskleidžia, kad kūdikis aktyviai reaguoja į tų žmonių kalbinimus, kurie kiekvieną dieną yra šalia kūdikio, su juo bendrauja, jam šypsosi, jį liečia, jį maitina, rengia, migdo. Kūdikis atpažįsta juos, seka akimis, klausosi jų balso, kalbos (ypač kai kalbinama specifiskai, t.y. ritmiškai pakartojant tą patį žodį, įvairiomis intonacijomis ir pan.), įvairiais garsais atsako į kalbinimą, rodo norą bendrauti. Aktyviausiai kūdikis reaguavo į mamos balsą, jos kalbą, labai atidžiai klausydavosi, nekantraudavo, kai ateidavo laikas valgyti, verksmu reikalaudavo mamos dėmesio. Mama kūdikiui užtikrino saugumo jausmą, todėl kūdikis, komunikuodamas su mama, visada atrodė patenkintas ir ramus.

Kitas ankstyvojo komunikavimo stebėjimo etapas filmuojant jau vienerių metų vaiką. Jis jau puikiai vaikščiojo, gerai orientavosi erdvėje, gerai suvokė aplinkui esančius daiktus, visko norėjo, visko siekė. Pakankamai gerai suprato, ką jam sako suaugusieji, suprato balso intonacijas. Jis taip pat pradėjo naudoti intonaciją, padedančią suaugusiems suprasti, ko vaikas iš jų nori. Šeimos nariai su vaiku jau kalbėjo nebe „kūdikių“ kalba, bet stengėsi sukurti turiningą kalbinę aplinką, užduoti aiškius klausimus, išstarti nesutrumpintus prasmingus žodžius. Nors vis dar pasitaikydavo, kad suaugusieji su vaiku imdavo kalbėtis vaiko kalba, vartodavo

mažybinius, malonybinius žodžius, čiauškėdavo kartu su juo. Tai būdavo smagūs „pokalbiai“, kurie visiems suteikdavo daug bendravimo džiaugsmo, sukeldavo juoko.

Šiame tyrimo etape pastebėta, kad vaikas kalba trumpomis frazėmis, arba taip vadinamuoju lakonišku kalbos stiliumi. Analizuojant vaiko komunikavimo etapus svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad stebėjimas tarp pirmojo ir antrojo etapo nenutrūko: vaikas ir toliau aktyviai bendravo su savo šeimos nariais, jis buvo prižiūrimas šeimos gydytojos, jo raidą sekė vaikų gydytoja. Vaikas augo sveikas, rimčiau nesirgo. Kol vaikui sukako 1 metai, šeimoje niekas nepasikeitė (t. y. nepakito šeimos struktūra). Tačiau akivaizdu tai, kad vaikui paaugus, turėjo keisti ir komunikavimas su juo - jau nebepakako su vaiku kalbėtis kaip su mažu kūdikėliu, komunikavimas įgijo naują atspalvį – su vaiku pradėta kalbėti aiškiais sakiniais, įtraukiant jį į pokalbį, pataisant, paaiškinant vaiko neaiškiai arba netaisyklingai ištariamus žodžius. Pastebėta ir tai, kad vaikui reikia įvairesnės veiklos - jis nori žaisti, jam reikia naujų, kitokių žaislų, reikia nuolatinio užsiėmimo. 2 lentelėje pateikiami 1 metų vaiko vartojamų žodžių pavyzdžiai.

1 metų vaiko ankstyvojo komunikavimo pavyzdžiai

2 lentelė

Vaiko kalbos pavyzdžiai	Ką norėjo pasakyti	Lingvistiniai procesai
Au - au Katin miau Bumbum apaapa	Šuniukas loja Katinas kniaukia kamuolys pakelk	Lakoniškas stilius Lakoniškas stilius Lakoniškas stilius Konteksto žinojimas padeda klausančiajam suprasti
apapaaa	Aš noriu miego	Noro išreiškimas
Katin	katinas	Netariama žodžio galūnė
Ne, ne bakai	Nenoriu autis batų	Apibendrintas veiksmas
Mama mamaatiatia;	Mama, noriu gerti (taria su nekantrumu, pakeltu tonu, keičia veiksmažodį įvardijantį žodį)	Su kiekviena fraze vis labiau tobulėja kalba
Aneatiaatia; atiaatia	Brolis, atiaatia (atsisveikina su broliu, ane – reiškia brolis, paklausus parodo kur brolis, o vadina ane, nes dažnai buvo vartojamas klausimas)	Sudėtingų žodžių tarimas iškraipomas

Analizuojant vaiko ir kitų šeimos narių komunikavimą, svarbu pastebėti, kad jį skatina įvairesnė veikla, žaidimai. Vaikui labai patinka žaisti su broliu slėpynių, jis daug ką supranta, nors ir negali pasakyti, rodo į daiktą, kurio negali pasiekti. Vaikas jau atsako į prašymą ir klausimus labai trumpomis frazėmis, savais žodžiais: tete, auau, pupa, aka (ačiū), mū, bee, kar kar, apapa ir kt. Vaikui kartu su kitais šeimos nariais patinka vartyti knygeles, jis paveikslėliuose atpažįsta nupieštus daiktus ir juos įvardija: bakai (batai), katin (katinas), niam niam (maistas), tiatia (gėrimai), beee (avytė), au au (šuniukas) ir t.t. Rodo pirštu į paveikslėlius ir bando sava

kalba sakyti daiktų pavadinimus, kartoja žodžius: batai (bakai), katinas (katin), mašina (bžžž) ir t.t. Ypač mėgstama vaiko veikla žaisti su dėlionėmis (stambių detalių), ypač su tomis, kur pavaizduoti įvairūs gyvūneliai, dėliodamas jas, jis kartoja garsus, kurie reiškia gyvūnelio pavadinimą: miau miau, au au, kar kar, mūūū ir pan.

Šiame etape mama su vaiku dažnai žaidė socialinius žaidimus: žaidė pirštelių žaidimą „viru viru košę“, „katutes“, kurie vaikui labai patinka, jis pats tiesia rankutes ir prašo pakartoti žaidimą. Žaisdamas vaikas būna labai linksmas, klega, krykštauja, taip reiškia bendravimo džiaugsmą.

Su kiekviena diena stebimo vaiko kalba vis labiau tobulėja, iš lakoniško stiliaus palengva peraugo į atskiras frazes, vis labiau ryškėja intonacijų įvairovė.

Analizuojant ir interpretuojant vaiko komunikavimo gebėjimus svarbu išsiaiškinti, kaip vaikas komunikuodamas bando suprasti jį supantį pasaulį (Buckley, 2003). Stebėdamas aplinką vaikas interpretuoja tai, kas vyksta aplinkui. Žodžio prasmė susiaurinama arba priešingai, vaikas pritaiko žodžiui platesnę reikšmę nei įprasta suaugusiųjų kalboje. 3 lentelėje pateikiami vaiko kalbos pavyzdžiai.

1 metų vaiko aplinkos tyrinėjimas kalbos pagalba

3 lentelė

Vaiko kalbos pavyzdžiai	Ką norėjo pasakyti	Lingvistiniai procesai
Niuniu	Kai užkliuvo už kėdės, jai pagrasino pirštu	Daiktų sugyvinimas (personifikacija)
Lalia Dėdė Karkar	Vaikas Visi suaugę vyrai Paukščiai	Siauresnė nei įprasta reikšmė
Amam	Maistas, valgomi produktai	Platesnė nei įprasta reikšmė
Babaaaa	Kai užsidengia rankomis akis (manęs nėra)	Pažodinis supratimas

Lentelėje pateikti pavyzdžiai iliustruoja aplinkos tyrinėjimą kalbos pagalba. Matyti, kad vaikas labai trumpas frazes ar trumpus žodelius vartoja jau daug įvairiau, jais išreiškia įvairesnes reikšmes ir prasmes, nors ir ne visada tiksliai, su daiktais kalbasi kaip su gyvais. Vaikas labai draugiškas savo šeimos nariams, su jais dalijasi žaislais, prašomas atneša daiktus. Šiame etape vaikas jau noriai žaidžia ne tik su šeimos nariais, jam patinka mėtyti kamuoliuką, stengiasi jį paspirti, pasupa lėlytes, guldo, migdo ir kitus minkštus žaisliukus, su jais kalbasi savo kalba. Tačiau iš intonacijos galima suprasti, kad vaikas juos ir bara, ir myli, ir ramina. Vadinas, vaikas jau turi sukaupęs bendravimo įgūdžių iš šeimos aplinkos, kartoja tai, ką mato savo aplinkoje, mėgdžioja suaugusius.

Remiantis individualiu nuolatinu vaiko stebėjimu, šį 1 metų vaiko amžiaus tarpą galima apibūdinti kaip pažinimo laiką, kai vaikas pats ima tyrinėti aplinką ir savo jausmus bei išgyvenimus pradeda reikšti pirmaisiais žodžiais ir frazėmis. Vaikui artimiausi yra šeimos nariai, ypač mama, su kuria jis nuolat komunikuoja. Visur nori eiti su mama, o kai mama turi išeiti, turi ilgai vaiką įtikinėti, kad mama greitai sugrįš. Vaikas supranta mamos kalbą, skirtingas intonacijas, nors kartais verksmu parodo savo nepasitenkinimą. Mamai išėjus stovi prie durų ir laukia kol sugrįš.

Kalbinamas svetimų žmonių, vaikas jaučiasi nejaukiai, nekalba su kitais, ypač jei juos mato pirmą kartą, nesitraukia nuo mamos. Vaikai turi įgimtą polinkį klausytis, stengtis suprasti ir atsakyti. O tėvai, kalbindami kūdikį, taiko abiem pusėm suprantamus žodžius, taria juos su tam tikra intonacija (pvz., niam niam, tapu tapu, lialia ir pan.). Taip kūdikio čiauškėjime išryškėja prozodija, nes kūdikis klausosi tėvų kalbėjimo, jų tariamų žodžių. Tyrimo metu pastebėta, kad vaikas reagavo į šeimos narių kalbos intonacijas. Suaugusieji kalbino vaiką specifiškai, jų kalba buvo nukreipta į vaiką. Tyrimas rodo, kad vaikui labai svarbūs jį supantys žmonės, skirtingas komunikavimas su jais. Taip vaikas išmoksta skirtingai reaguoti į kiekvieną kalbinantįjį, bei skirtingus kalbinimo būdus (pvz., kai santūriai, be didelių emocijų kalbindavo tėtis, vaikas reaguodavo, tačiau gana trumpai ir taip pat santūriai, kai vaiką linksmai, emociškai kalbindavo brolis, vaikas reaguodavo daug džiaugsmingiau, krykštavo). Itin svarbų vaidmenį ikikalbiniu laikotarpiu vaidina prozodija. Ypač tai buvo akivaizdžiai pastebima, kai vaiką kalbindavo mama - ji su vaiku kalbėjo labai išraiškingai, švelniai, užjaučiamai, nusistebėdama, „sugėdindama“ ir t. t. Remiantis literatūros analize bei tyrimo duomenimis, prozodija pagrįstas kalbinimas skatina greitesnes vaiko socialines reakcijas, parengia vaiką mokytis kalbėti.

Apibendrinant filmuoto atvejo analizės duomenis galima daryti išvadą, kad 2-4 mėnesių kūdikis reaguoja į aplinką ir žmones, jis atsako šypsena į jam besišypsančius artimuosius, mosuoja rankutėmis, stipriai kepėstuoja kojytėmis, vapa. Šio amžiaus kūdikis geriausiai pažįsta mamą, nes ji yra artimiausias ir kasdien arčiausiai esantis žmogus, tenkinantis svarbiausius jo poreikius. Pirmaisiais mėnesiais kūdikis skleidžia įvairius garsus: guguoja, memlena, spiegia – taip mezgasi bendravimas su aplinkiniais. Rengiant, maitinant kūdikį atrodo, kad kūdikis atpažįsta ir supranta šeimos narių veidų išraiškas, o kai mama švelniai kalbina kūdikį, labai įdėmiai stebi mamos veidą, klausosi balso. Ankstyvojo komunikavimo stebėjimas atskleidžia, kad kūdikis aktyviai reaguoja į tų žmonių kalbinimus, kurie kiekvieną dieną yra šalia kūdikio, su juo bendrauja, jam šypsosi, jį liečia, jį maitina, rengia, migdo. Kūdikis atpažįsta juos, seka akimis, klausosi jų balso, kalbos, įvairiais garsais atsako į kalbinimą, rodo norą bendrauti. Aktyviausiai kūdikis reaguoja į mamos balsą, jos kalbą, labai atidžiai klausosi. Vienerių metų vaikas pakankamai gerai supranta, ką jam sako suaugusieji, supranta ne tik balso intonacijas, bet

ir žodžių reikšmes, supranta klausimus (pvz., kur tavo batukai?), ir paliepiamus (atnešk man knygelę) ir kt. Paprašytas parodo jam žinomus gyvūnėlius, daiktus, taip pat kai kurias kūno dalis (akį, nosį). Jis taip pat pradeda naudoti įvairias intonacijas, padedančias suaugusiems suprasti, ko vaikas iš jų nori. Vaikas kalba trumpai, lakonišku kalbos stiliumi. Vaiko kalba vis labiau tobulėja, iš lakoniško stiliaus palengva perauga į atskiras frazes, vis labiau ryškėja intonacija, su žaislais jis kalbasi savo kalba, tačiau iš intonacijų galima suprasti, kad vaikas juos ir bara, ir myli, ir ramina. Vadinasi, vaikas jau turi sukaupęs šeimos aplinkos įgūdžių, kartoja tai, ką mato savo aplinkoje, mėgdžioja suaugusius. Galima teigti, kad 1 metų vaikas pats ima tyrinėti aplinką ir savo jausmus bei išgyvenimus pradeda reikšti pirmaisiais žodžiais ir frazėmis tačiau patys artimiausi asmenys išlieka šeimos nariai, ypač mama, su kuria jis nuolat komunikuoja.

2.4. Ankstyvojo amžiaus vaiko ir formaliųjų ugdytojų komunikavimo tyrimo rezultatų analizė

Ikimokyklinio ugdomo darbuotojų nuomonės, kurias išsiaiškinti padėjo interviu, leido atskleisti, kaip respondentai suvokia ankstyvąjį komunikavimą su vaiku. Respondentų nuomonių analizė parodė, kad svarbūs yra du aspektai: kontakto užmezgimas ir bendravimas. Auklėtojos akcentuoja, kad svarbiausia bendrauti su vaiku, o auklėtojų padėjėjų manymu, svarbiausia kontakto užmezgimas (išsamesni duomenys pateikiami 4 lentelėje).

Ankstyvojo komunikavimo samprata

4 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Bendravimas su vaiku	Kalbinimas	„Vaikas vos gimęs, reaguoja į kalbinimą“ [1],
	Kalbėjimasis	„Komunikavimas- kalbėjimasis su vaiku nuo mažų dienų“ [2]
	Fizinis, emocinis kontaktas	„Šiltas bendravimas...apkabinti...prisiglausti“ [4]
	Pagyrimas	„Svarbu girti vaiką, pasidžiaugti...“ [6]
Auklėtojų padėjėjos		
Kontakto užmezgimas	Žaidimai	„žaidimai, visa veikla su juo kalbant“ [7]
	Kalbinimas	„kalbinimas nuo pat gimimo“ [8]
	Kūno kalba	„šypsena, akimis, kūno judesiais, tam tikrais gestais“ [9]

Respondentės (auklėtojos) ankstyvąjį komunikavimą su vaiku supranta kaip nuolatinį kalbinimą (kalbėjimąsi), emocinį bendravimą su juo (apkabinimas, priglaudimas), pagyrimą už pastangas gražiai, aiškiai kalbėti: „...kiek galima daugiau dėmesio reikia skirti individualiai kiekvienam vaikui. Vienam švelnumo, apsikabinimų reikia daugiau, kitam-geriau

pabūti vienam“ [6]; „...maloniai kalbinti, glostyti, apkabinti, priglausti. Leisti vaikui pajusti, kad jis yra saugus. tai vaiko kalbinimas kitaip sakant“ [4].

Respondentės (padėjėjos) ankstyvąjį komunikavimą tai pat sieja su artimo kontakto užmezgimu – žaidžiant su vaiku, jį kalbinant, kūno judesiais, šypsena, akimis parodant, koks svarbus yra vaikas ir jo pastangos bendrauti: „Svarbu mylėti vaiką, pasidžiaugti juo, stengtis, kad vaikas įgytų suaugusiojo pasitikėjimą [9].

Akivaizdu, kad ankstyvasis šeimos narių komunikavimas su vaiku prasideda dar jam negimus ir/ar nuo pat pirmų gyvenimo dienų. Šiuo požiūriu reikšmingas nuolatinis vaiko kalbinimas, kalbėjimasis su juo, nes girdėdamas artimų žmonių kalbą (balsą) kūdikis pradžioje reaguoja į kalbos prozodiją, mokosi kalbėjimo įgūdžių. Bendraujant su vaiku kiekvieną kartą svarbus emocinis nusiteikimas, nes komunikacija nėra vien apsikeitimas informacija, tai ir jausmų raiška. Tai pripažįsta ir tyrimo respondentės (formaliosios ugdytojos).

Kitu interviu klausimu siekta išsiaiškinti, ar respondentai pastebi, kaip tėvai bendrauja su vaikais, kurie lanko darželį? (žr. 5 lentelę).

Tėvų bendravimo su vaikais įvertinimas darbuotojų požiūriu

5 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Auklėtojų veiksmai	Stebėjimas	„...sužinau stebėdama jų [tėvų ir vaikų] santykius“ [1]
	Domėjimasis	„jaučiasi, kiek tėvai bendrauja su vaikais namuose“ [6]; „aišku aš pasidomiu... gal yra kažkas ypatingo jų bendravime“ [2]
	Pokalbiai	„Kaip tėvai bendrauja su vaikais dažniausiai sužinome individualių pokalbių metu“ [4]; „Su tėvais kalbamės...“ [5]
Auklėtojų padėjėjos		
Auklėtojų padėjėjų veiksmai	Stebėjimas	„... tėvų ir vaiko bendravimas matosi ji rengiant, raminant, giriant“ [8]
	Pokalbiai	„Pasikalbame su vaikų tėvais... apie bendravimą“ [9]; „...tėvai pasako kaip su jų vaiku bendrauti, kaip jie patys bendrauja“ [7]

Abiejų respondenčių grupių pateiktos nuomonės rodo, kad auklėtojos ir jų padėjėjos stebi, kaip tėvai bendrauja (bendravo) su vaikais, lankančiais jų instituciją, domisi tėvų ir vaikų bendravimu tuo metu, kai tėvai atveda vaikus į darželį arba iš jo išsineša, taip pat įvairių renginių metu. Respondentės individualiai kalbasi su tėvais tada, kai pastebi bendravimo sunkumus. Tai patvirtina jų pateiktos nuomonės: „Yra tėvų, kurie savaitę nematę vaiko atvažiuoja jo pasiimti ir nepasidomi, kuo vaikas užsiėmęs buvo, kaip elgėsi, o rengdamiesi

rūbinėlėje nepalaiko elementaraus pokalbio“[4];,... yra mamų, kurios pasiimdamos vaiką nesusitvarko su jo išdykavimais ir tas bendravimas gaunasi pataikaujantis vaikui“[5].

Respondenčių pastebėjimus galima pagrįsti mokslininkų (Ruškus, Žvirdauskas, Zybartas ir kt. (2012) mintimis, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigose stengiamasi gerai pažinti šio amžiaus vaikus, jų individualias savybes, įžvelgti raidos netolygumus ir spragas, įvertinti vaiko ugdymosi poreikius. Kai vaikai lanko darželį, yra didesnė galimybė pastebėti ir nustatyti galimus net ir menkiausius vaiko komunikavimo tiek su tėvais, tiek su darželio darbuotojais ypatumus ir iš anksto prognozuoti, kaip vaikui pasiseks pasiekti reikiamą brandumo lygį prieš mokyklą, padėti vaikui.

Interviu metu norėta išsiaiškinti ir tai, kaip darželio darbuotojai bendrauja su vaikais, kokiais būdais (žr. 6 lentelę).

Darbuotojų bendravimas su vaikais

6 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Auklėtojų bendravimo su vaikais būdai	Situacijų kūrimas	„Stengiuosi sudaryti tokias situacijas, kad vaikai kuo daugiau kalbėtų, pasakotų, fantazuotų“ [1]
	Santykių kūrimas	„pirmiausia reikia pelnyti vaiko pasitikėjimą, kad jis tavęs nebijotų“ [2]
	Priemonių panaudojimas	„... padeda, knygutės, įvairios metodinės priemonės, žaisliukai, rateliai, mankštelės, dainelės su ritmiškai atliekamais judesiais“ [3]
	Žaidimai	„Žaidžiame žodžių, vardų, pirštukų žaidimus“ [5]
Auklėtojų padėjėjos		
Auklėtojų padėjėjų bendravimo su vaikais būdai	Pagalba	„prisėdu prie kokio silpnesnio vaiko, jam kartoju dar papildomai žodžius, ar vartome pasakų knygutę, liepiu įvardinti paveikslėlius“ [7]
	Žaidimai	„Grupėje su vaikais žaidžiu“ [8]
	Skaitymas	„...skaitome pasakas“ [9]

Auklėtojos, bendraudamos su vaikais, taiko įvairesnius būdus, naudoja daugiau įvairių priemonių. Specialus pedagoginis išsilavinimas ir turima patirtis leidžia taikyti netradicinius metodus - ne tik žaisti su vaikais, bet kurti kalbinį komunikavimą provokuojančias situacijas, į veiklą įtraukti daugiau tokių užsiėmimų, kurių metu vaikai turi patys kalbėti;,...žaidžiame, myluojame, žiūrime iliustracijas ir skaitome knygutes, žaidžiame vardų žaidimus. Stengiamės žaismingai nuteikti, palaikome emocingą akių kontaktą, žaidžiame pirštukų žaidimus, dainuojame lopšines ir kitas vaikiškas daineles, einame slėpynių, gaudynių, einame su

vaikais pasivaikščioti“ [3]; „Pirmoje eilėje daug kalbinti stengiuosi, norisi išgauti nors šioją tokį garsą. Viską pasakoju ką matome aplink, kur einame, ką darome, ar darysime. Vaikai visą tai stebi ir drįstu pasakyti "dedasi" sau į galvą...“ [2]

Auklėtojų padėjėjos, bendraudamos su vaikais, naudoja paprastus būdus – žaidžia su vaikais, skaito jiems knygeles arba paveikslėlių pagalba padeda įtvirtinti jau išmokus žodžius: „...kalbinu, pasakoju įvykius, klausinėju, žaidžiu. Aišku stengiuosi, kad bendravimas būtų panašus į tėvų“ [8]; „...prisėdu prie kokio silpnesnio vaiko, jam kartoju dar papildomai žodžius, ar vartome pasakų knygutę, liepiu įvardinti paveikslėlius“ [7].

Abiem atvejais su vaikais bendraujama artimai kontaktuojant, individualiai ir grupelėse bendraujant, stengiamasi, kad vaikai bendraudami su darželio darbuotojais, stengtųsi kuo daugiau kalbėti, kad lavėtų jų kalbinė raiška. Darželių auklėtojos ir jų padėjėjos ieško įvairių būdų, kad kalbinis bendravimas su vaikais būtų kiek galima intensyvesnis, nenutrūkstantis, kokybiškesnis.

Taip pat respondenčių buvo paprašyta papasakoti, ar jos naudoja tėvų taikomus bendravimo su vaikais būdus ir kurie labiau priimtini. Respondenčių nuomonės pateiktos 7 lentelėje.

Bendravimo būdų sąsajos

7 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Auklėtojos		
Keitimasis informacija su tėvais apie bendravimą su vaiku	Bendravimas su tėvais	„sėkmingos veiklos pagrindas yra partnerystė – su tėvais mes keičiamės informacija atvedus vaiką ir jį pasiimant, rašome raštelius, kalbamės telefonu, jei kas neaišku“ [2]
	Kontaktas su vaiku	„pastebėjusi, kad koks būdas padeda lengviau rasti kontaktą tarp vaiko, mielai tuo pasinaudoju“ [3]
	Tėvų taikomi būdai	„Dažniausiai tėvai naudoja bendravime [su vaikais] paskatinimus“ [4] „Patinka tie tėvai, kurie pasitiki savo vaiku, leidžia jam pagal galimybę būti savarankišku, išklauso, kalbasi su savo vaiku. Žodžiu bendrauja ir visą dėmesį skiria vaikui“ [6]
Auklėtojų padėjėjos		
Keitimasis informacija su tėvais apie bendravimą su vaiku	Bendravimas su tėvais	„Jei tėvai prašo, galiu leisti vaikui pasiimti iš namų jo mėgstamą žaisliuką, miego metu pasidėti prie lovytės, ar einant pietų miego leidžiu buteliuką į lovytę pasiimti... tai ryšys su namais“ [7]
	Tėvų taikomi būdai	„Patinka tie tėvai, kurie leidžia vaikui pagal galimybę būti savarankišku, išklauso, kalbasi su savo vaiku“ [9]

Respondenčių nuomonių analizė rodo, kad vaikų lopšelių - darželių auklėtojos ir jų padėjėjos, stebėdamos tėvų bendravimo su vaikais būdus ir pačios perima tai, kas naudinga, stengiasi, kad jų bendravimo būdai iš esmės nesiskirtų nuo įprasto bendravimo šeimoje: „*Man patinka, kai [tėvai] tiesiai su vaiku kalbėdami žiūri jam į akis. Paklausia kaip jam sekėsi. Vaikas jaučiasi svarbus ir mylimas. Tai pagrindinis dalykas, kad vaikas jaustųsi mylimas*“ [5]; „*Tėvai geriausi patarėjai, pavyzdžiui žino, kad vaikas geriausiai atsipalaiduoja dainuojant jam lopšinę, kad vaikas bijo šunų. Keisdami informaciją nutiesiame vaikui tiltą tarp namų ir darželio*“ [2].

Tačiau darbuotojos, pastebėjusios, kad tėvų bendravimas su vaiku nėra abipusis ir glaudus, stengiasi vaikui suteikti meilę ir šilumą: „*paglostau galvytę* [7]; „*visą dėmesį skiriu vaikui*“ [6]; „*Skatinu atsinešti žaisliuką iš namų. Tai kaip namų ryšys, vaikas jį turi visą dieną, Tai jo draugas iš namų*“ [8].

Maži vaikai turi jausti artimųjų šilumą, patirti emocinį ryšį, nes fizinis ryšys ir kalbinis bendravimas yra nepaprastai svarbūs. Ankstyvasis vaiko ir šeimos bendravimas grindžiamas ne tik su priežiūra ir poreikių tenkinimu; taip didėja jo pasitikėjimas savimi ir kitais, saugumas (Kendal, 2001, Peleckienė, Antanavičienė).

Interviu metu siekta išsiaiškinti, kaip darželių darbuotojos pradeda komunikuoti su vaiku, kai jis pradeda lankyti darželį, kokie santykiai dažniausiai susiklosto (žr. 8 lentelę).

Komunikavimo su vaiku pradžia darželyje

8 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Santykiai su vaiku, jam pradėjus lankyti darželį	Dėmesys	„ <i>Stengiuosi tokiam vaikui suteikti kuo daugiau dėmesio... vaikui svarbu pasijusti saugiai</i> “ [1]
	Kantrybė	„ <i>Stengiuosi, kad patiriamas stresas būtų kuo mažesnis. Čia labai reikia kantrybės</i> “ [2]
	Artimas kontaktas	„ <i>pasisveikinu būtinai paprašydama rankos, nes tai proga paliesti ir rasti dar artimesnį ryšį. Visada stengiuosi žaismingai ir emociškai bendrauti</i> “ [3]
	Švelnumas	„ <i>bandau su švelnumu, gerumu [vaiką] prisivilioti, kalbinti, sužavėti koku nors žaislu</i> “ [5]
Auklėtojų padėjėjos		
Santykiai su vaiku, jam pradėjus lankyti darželį	Žaidimai	„ <i>aš jį kalbinu, su juo žaidžiu, kol jis apsipranta, ir pats nurimsta, nebeverkia</i> “ [7]
	Artimas kontaktas	„ <i>bendrauju švelniai, artimai, nevengiu artimo kontakto, jei vaikui to reikia</i> “ [9]; „ <i>vaikas yra glaudžiamas, raminamas, stengiamasi suteikti kuo daugiau teigiamų emocijų</i> “ [8]

Žinant, kaip mažam vaikui sunku išeiti iš namų į svetimą aplinką, labai svarbu, kaip susiklosto santykiai tarp vaiko ir lopšelio-darželio darbuotojų: „*Naujoką dažnai apkabinu, paimu ant rankų, pasisodinu ant kelių ir pan. Beveik visada tai duoda teigiamų rezultatų. Vaikas jaučiasi saugus, jo adaptacija būna daug lengvesnė ir tarp mūsų susiklosto šilti abipusiai santykiai*“ [1]; „*Stengiuosi, kad patiriamas stresas būtų kuo mažesnis. Čia labai reikia ramaus dėmesio, švelnumo, kantrybės, pokalbių ir pan. Aš asmeniškai stengiuosi vaiką mylėti už tai, kad jis yra*“ [2].

Interviu metu gauti duomenys leidžia daryti išvadą, kad komunikavimo pradžia su vaiku, kai jis pradeda lankyti darželį, skiriamas pakankamai didelis dėmesys. Ir auklėtojos, ir jų padėjėjos stengiasi su vaiku bendrauti švelniai, kantriai, rodo dėmesį, sukuria artimo kontakto aplinką: švelniai kalbina, palaiko už rankutės, apkabina, pamyluoja, stengiasi neigiamas emocijas nuvyti žaidimų ir žaislų pagalba: „*Pradedu bendrauti ir bendrauju švelniai, artimai, jei vaikui to reikia*“ [9].

Komunikavimo sunkumų pradžią darželyje lemia trys pagrindiniai vaiko įtampos, nerimo šaltiniai, kai tenka išeiti iš namų į svetimą jam aplinką: 1) adaptacija naujoje aplinkoje, patekus į ugdymo įstaigą, atsiskyrimas nuo tėvų; 2) laisvės, savarankiškumo, kontrolės sumažėjimas ar praradimas iš tėvų pusės, bejėgiškumo jausmas; 3) pavojaus iš aplinkinių baimė, nerimas (Lesinskienė ir Karalienė, 2008).

Kai vaikai jaučia darželių darbuotojų dėmesį, geras emocijas, jie lengviau adaptuojasi naujoje vietoje, jaučiasi saugūs, drąsiau ir atviriau bendrauja, greičiau ir geriau lavėja vaikų kalba.

Pateikus klausimą, *ar kalbatės apie vaiko turimus bendravimo įgūdžius su tėvais, kolegomis, ar sprendžiate iškilusias problemas kartu*, respondentai pateikė tokias nuomones (žr. 9 lentelę).

Vaiko bendravimo įgūdžių analizė

9 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Vaiko turimų bendravimo įgūdžių įvertinimas	Pokalbiai su kolegomis	„ <i>Apie vaiko bendravimo įgūdžius kalbu su kolegomis, kurie dirba kartu su manimi toje pačioje grupėje</i> “ [1]; „ <i>iškilusias problemas stengiamės spręsti kartu su kita auklėtoja</i> “ [5]
	Pokalbiai su tėvais	„ <i>Kasdien tėvams papasakoju kaip sekėsi, ką naujo išgirdau, ar pastebėjau vaiko elgesyje, ar kalboje, gal kažką naujo man ištarė ko iki šiol nebuvo ištaręs</i> “ [2]; „ <i>Iškilus problemoms sprendžiu kartu su</i>

		tėvais“[3]
Auklėtojų padėjėjos		
Vaiko turimų bendravimo įgūdžių įvertinimas	Pokalbiai su auklėtojomis	„Apie vaiko turimus bendravimo įgūdžius dažnai pasikalbame su tėvais, jei jie to klausia, o ypač su auklėtojomis, klausiu jų nuomonės“ [7]
	Pokalbiai su kolegėmis	„Visada kalbamės, diskutuojame. Pirma su kolegėmis su kuriomis dirbu“ [8]

Įvertinti vaiko turimus bendravimo įgūdžius yra labai svarbu. Ir tai dažniausiai daroma kalbant su kolegėmis ir tėvais, kaip arčiausiai vaiko esančiais asmenimis. Lopšelio-darželio auklėtojos vaiko bendravimo įgūdžius ir su tuo susijusias problemas aptaria su kolegėmis, taip pat kalbasi su tėvais: „Visada kalbu su tėvais apie vaiko gebėjimus, įpročius. Stengiuosi kasdien papasakoti kaip sekėsi vaikui darželyje, ypač jei tai domina tėvelius“[3]; „...tėvams pasakojame ką naujo atradome ar išmokome. Iškilusias problemas stengiamės spręsti kartu su kita auklėtoja visų pirma, po to jei matome reikalą tada jau "pajungiame" ir tėvus“[5]

Respondenčių pateiktos nuomonės rodo, kad tėvai suteikia daug reikšmingos informacijos apie vaiko bendravimo įgūdžius, o auklėtojos stengiasi kasdien tėvams papasakoti, kaip sekėsi vaikui per dieną, ar buvo kokių problemų ir pan. Auklėtojų padėjėjos apie vaiko bendravimo įgūdžius dažniausiai kalbasi su kolegėmis arba kreipiasi į auklėtojas: „Visada kalbamės, diskutuojame. Pirma su kolegėmis kuriomis dirbu, su tėvais, jau kaip išeina“[7]; „Kalbamės ir gan dažnai apie vaiko turimus bendravimo įgūdžius ir su tėvais, ir su kolegomis“[6].

Komunikavimo pokyčiai, kurie susiję su ikimokyklinio ugdymo įstaiga, gali būti ir teigiami, ir neigiami: pirmasis apsilankymas darželyje iš esmės sukrečia asmeninį motinos ir vaiko ryšį, tačiau laikui bėgant vaikas įveikia šį sukrėtimą, nes įgyja gebėjimą užmegzti asmeninį ryšį su kitu žmogumi, t. y. su auklėtoja (Winnicott, 2000).

Vaiko turimų bendravimo įgūdžių vertinimas juos aptariant darbuotojams ir tėvams yra gera paskata visiems kartu ir laiku išspręsti iškilusias problemas.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, kaip skatinamas vaikų komunikavimas, kaip darželių darbuotojos elgiasi, jei sunku komunikuoti su vaiku (žr. 10 lentelę).

Vaikų komunikavimo skatinimas

10 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
	Aplinkos pritaikymas	„kalbu apie tai, ką matau, girdžiu, užuodžiu: "aš užuodžiu sausainius", arba "ar tu matai paukštelį? ", kai sakau " gėlės", parodau gėles, štai katinėlis. Ką

Intensyvi veikla grupėje		<i>katinėlis sako? “[5]</i>
	Individuali veikla	<i>„vienas berniukas yra labai nekalbus, neatsakinėja į klausimus kai kalbinu prieš visą grupę vaikų, bet kai mes nueiname, kur nors nuošaliau, gražiausiai jis su manim bendrauja“ [6]</i>
	Įgūdžių įtvirtinimas	<i>„Tai jau įrodė mano darbo praktika... skaitant knygeles pats vaikas puola ir pasakoja kaip moka. Kokius žodžius žino, juos ir taria, pavyzdžiui amam, auau, katė, batai, aku, aki ir kt...“ [2]</i>
	Paskatinimai	<i>„Sunkiai komunikuojančius vaikus tenka paskatinti saldumynais... skatina pasiūlius vaiko mėgstamą veiklą: kvietimas eiti pasivaikščioti, labai veiksminga didelis noras pirmam pažaisti su nauju žaislu“ [3]</i>
Auklėtojų padėjėjos		
Darbuotojų elgesys	Draugiški santykiai	<i>„Visada skatinu draugiškus santykius, kalbame apie tai su vaikais“ [9];</i>
	Bendra žaidybinė veikla	<i>„Komunikavimą skatinu per žaidimą, bendrą veiklą“ [8]; „Dažniausiai manęs prašo, kad vartytume knygutes ir tada pasakoja ką moka, vardina paveikslėlius: brr, auau, katė, tai priklauso nuo vaiko metų. jis ir kalba pagal savo metus“ [7]</i>

Respondenčių pateiktos nuomonės rodo, kad jų darbas, skatinant vaikų komunikavimą, šiek tiek skiriasi- auklėtojos naudoja įvairesnius skatinimo būdus: bendrauja individualiai, skatinimui naudoja įvairias priemones, pritaiko aplinką, kasdien naudojamus daiktus, maisto produktus ir kt.: *„Stengiuosi sudaryti tokias situacijas, kad vaikams reikėtų kuo daugiau komunikuoti“ [1]; „Visų pirma stengiuosi kuo daugiau kalbėti, dainuoti, sakyti eilėraštkus. Skaitome knygeles, o tai bendravimą mūsų padaro turtingesniu. Tai jau įrodė mano darbo praktika. Skaitant knygeles pats vaikas puola ir pasakoja kaip moka“ [2]; . „Naudoju lėles ir kitus žaislus. Jie gali kalbėtis apie daugybę dalykų. Jei sunku komunikuoti su vaiku, ieškau būdų, kas jam patinka. Pvz., pradedu kalbėti apie namiškius, apie mėgstamus dalykus. Kažkaip randame bendrą kalbą vienaip ar kitaip“ [5].*

Auklėtojų padėjėjos dažniau vaikų bendravimą skatina jų bendros veiklos metu, kai kartu skaito, varto spalvotas knygutes, žaidžia: *„Skatinu, kad vaikas užmegztų kontaktą, žaistų, duotų žaislus, parodytų ko nori. Įvairiausiomis žaidybinėmis situacijomis, knygelėmis, bendra veikla“ [8].*

Respondenčių atsakymų analizė rodo, kad vaikų komunikavimo skatinimui pasitelkiama išmonė, priemonių įvairovė, kūrybingumas, bendra veikla, kurios metu vaikai gali

tobulinti komunikavimo įgūdžius. Tokiu būdu tenkinami kiekvieno vaiko poreikiai ir galimybės, kurie yra gana individualūs. Vaikų lopšelio-darželio darbuotojų tikslas – pamatyti kiekvieno vaiko poreikius ir galimybes ir stengtis skatinti vaikų kalbinę raišką.

Respondenčių buvo paklausta, *ar turi mylimiausią vaiką grupėje, kuo jis traukia, kaip elgiasi su juo, ar reikia išskirti vieną vaiką iš visos grupės?* (žr. 11 lentelę).

Dėmesys vaikams

11 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Auklėtojų elgesys su vaikais grupėje	Lygybės principas	<i>„sakyčiauman visi vaikai grupėje vienodi, tik skirtingas priėjimas prie kiekvieno“</i> [1]; <i>„Galiu pasakyti, kad grupėje visi vaikai yra mylimi“</i> [2]; <i>„Išskirtinių vaikų neturiu“</i> [4]; <i>„dėmesį dalinu visiems vienodai, tai būtų nepedagogiška kitų vaikų atžvilgiu“</i> [5]; <i>„Man visi vaikai vienodai mylimi“</i> [6]
	Dėmesys individualiam vaikui	<i>„išskirčiau atsiskyrėlį savo elgesiu berniuką... Grupelėje yra dar vienas "ypatingas" vaikas, kuris nekalba, bet supranta kitų šnekamąją kalbą“</i> [3]
Auklėtojų padėjėjos		
Auklėtojų padėjėjų elgesys su vaikais	Dėmesys vienam vaikui	<i>„Būna, kad vienas ar keli vaikai labiau nei kiti prisiriša“</i> [8]; <i>„Pasitaiko..“</i> [9].

Respondentės pastebi, kad bendraujant su vaiku, patiriamas ir džiaugsmas, ir liūdesys, baimė, nerimas, lūkesčiai. Komunikacija su vaiku nėra vien apskaitimas informacija, ji grindžiama jausmais, išgyvenimais. Ne tik vaikai trokšta suaugusiųjų dėmesio, bet ir pedagogai dažnai puoselėja švelnius jausmus auklėtiniams, tikisi jų teigiamo atsako. Pasitaiko situacijų, kai darželio auklėtojos ir jų padėjėjos didesnę dėmesį skiria vienam ar kitam vaikui. Tai dažniausiai būna lėtesni, uždari, kitų skriaudžiami vaikai, patys mažiausi grupėje, nemokantys komunikuoti dėl amžiaus ribos: *„Mylimiausią išskirčiau atsiskyrėlį savo elgesiu berniuką. Jis ramus, geras, niekada netrukdamas, neskriaudžiantis kitų. Jam beveik nereikia draugų, nes kalbasi ir komunikuoja su pasirinktais smulkiais daiktais“*[3]; *„Nebent galiu išskirti gabiausią vaiką, ar kuris moka gražiai bendrauti“*[6].

Darbuotojos pripažįsta, kad savo asmenines simpatijas vaikams slepia, jų nereklamuoja, supranta, kad privalo elgtis etiškai. Stengiasi mylėti vienodai visus vaikus, neišskirti, dėmesį rodyti visiems, globoti visus be išimties: *„netrukdo man juos mylėti vienodai“*[6]

Respondentės sutinka, kad išskirtinio dėmesio rodymas vienam vaikui daugiau susijęs su gailesčiu, kai grupėje atsiranda išsiskiriantis iš visų vaikas. Jų manymu, reikėtų vengti

išskirtinio dėmesio ar rūpinimosi, nes vėliau gali pablogėti vaiko bendravimas su bendraamžiais. Darbuotojos sutinka su specialistų nuomonėmis, kad vaikui reiškiami jausmai daro poveikį jo suvokimui, emociškai „nuspalvina“ jį supantį pasaulį, aplinką padaro simpatiška arba antipatiška, o šalia esančius žmones – trokštamais arba atstumiančiais (Colombero, 2004, Baršauskienė, Janulevičiūtė-Ivaškevičienė, 2005; Misevičius, Urbonienė, 2006; Lekavičienė, Vasiliauskaitė ir kt., 2010).

Bendravimas su vaiku gali būti ne tik malonus, pasitaiko ir sudėtingų situacijų. Todėl respondencijų buvo paprašyta išskirti tris didžiausias problemas, su kuriomis jos susiduria komunikuodamos su vaikais darželyje (žr. 12 lentelę).

Komunikavimo su vaikais problemos

12 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Auklėtojos		
Sunkumai, susiję su komunikavimu	Vaikų skaičius grupėje	„grupėse vaikų skaičius yra didelis“[2]
	Vaiko adaptacijos sunkumai	„gana sudėtinga vaikų atėjusių į darželį adaptacija, o mažyliai atėję į naują aplinką, su svetimais žmonėmis, su dideliu būriu kitų vaikų pradžioje jaučiasi labai nesaugūs“[2]
	Elgesio ir emocijų sutrikimai	„vaikų užsispyrimas, nesidomėjimas veikla, pasitaikantys elgesio ir emocijų sutrikimai“[5]
	Tėvų nenoras bendrauti	„Tėvų ir artimųjų abejingumas“[4]
Auklėtojų padėjėjos		
Sunkumai, susiję su komunikavimu	Vaikų amžius	„susiduriu su tokia problema, kad tokio amžiaus vaikų kalba dar tik vystosi, todėl kartais sunku suprasti vaiko kalbą“[9]
	Vaikų socialinis apleistumas	„Vaiko apleistumas šeimoje (iki ugdymo įstaigos lankymo)“[8]
	Priemonių stoka	„Metodinių ir kitokių priemonių stoka“[7]

Visaverčiam komunikavimui su vaiku darželyje trukdo įvairios problemos, kurias geriausiai pastebi ir įvardija darželių darbuotojai. Auklėtojų pastebėjimu, sunku tinkamai su vaikais bendrauti, kai vaikų grupėje yra daug, kai vaikai turi elgesio ir emocijų sutrikimų, kai vaikai turi adaptacijos sunkumų ir kitos: „Vaikų sergamumas ir kt. priežastys, dėl kurių vaikai ilgą laiką nelanko darželio“[1]; „...su dideliu būriu kitų vaikų pradžioje jaučiasi labai nesaugūs“[2]; „...vaikų užsispyrimas, nesidomėjimas veikla, pasitaikantys elgesio ir emocijų sutrikimai“[5].

Vieną iš didesnių problemų auklėtojos nurodo tėvų abejingumą vaiko gebėjimams – tėvai nesidomi kaip keičiasi vaiko kalba, kas naujo atsirado jo kalboje ir pan. Tokiais atvejais darbuotojos lieka vienintelės, galinčios spręsti vaiko komunikavimo problemas. Auklėtojų padėjėjos įžvelgia tokias komunikavimo su vaikais problemas: „...kuo mažesnis vaikas, tuo

sunkiau su juo bendrauti, nes jis nemoka kalbėti, arba kai vaikas ateina iš namų negebantis komunikuoti“ [8].

Žmogaus gebėjimas kalbėti leidžia keistis mintimis, kalba gali veiksmą pakeisti mąstymu, o mąstymas – pakeisti elgesį. Vaikas turi nuolat taikytis prie pokyčių asmeninėje, socialinėje ir visuomeninėje erdvėje, nes visos aplinkos vienaip ar kitaip skatina vaiko raidą, o sąveikaudamas, komunikuodamas kalbos pagalba su kitais, dalyvauja savo paties socializacijoje ir raidoje (Berns, 2009).

Respondentės nurodo, kad tikslingai parinktos ugdymo priemonės, pavyzdžiui, knygos, pasakų įrašai, ugdomieji animaciniai filmai, stalo žaidimai motyvuoja vaikus ugdytis kalbinius gebėjimus ir padeda išspręsti komunikavimo problemas.

Interviu metu išsiaiškinta, *kokios ankstyvojo komunikavimo veiksmingumą skatinančios priemonės yra svarbios* (žr. 13 lentelę).

Ankstyvojo komunikavimo skatinimas

13 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Komunikavimo skatinimas	Priemonės, būdai	„Nuoširdus, malonus, vaikui suprantamas bendravimas, mano manymu nulems sėkmingą ir produktyvų bendravimą su vaiku“[1]; „Ypač: akių kontaktas reiškiantis paskatinimą, pasitikėjimą vaiko jėgomis, kalba, mimika... žodiniai paskatinimai“[3] „pagrindinis dalykas yra kalbinimas, kalbinimas... Reikia daug kalbėti, garsiai pasakoti kas aplinkoje, skaityti knygeles, vaikui komentuoti paveikslėlius“[2]
	Galimybės	„manyčiau tam būtini alternatyvūs mokymo būdai, glaudus bendradarbiavimas su tėvais“[4]; „Sakyčiau buvimas tarp bendraamžių, įstaigos lankymas - viena iš veiksmingiausių komunikavimą skatinančių galimybių“[5]
Auklėtojų padėjėjos		
Komunikavimo skatinimas	Priemonės, būdai	„ svarbu vaiką girti, skatinti įvairiai veiklai... kurti aplinką, kurioje vaikas jaustųsi saugus, būtų patenkinti jo visi norai“[7,8,9]

Darželių auklėtojos ir jų padėjėjos ankstyvojo komunikavimo veiksmingumo skatinimą suvokia kaip pačių veiksmingiausių priemonių ir būdų panaudojimą. Darbuotojos

pastebi, kad vaikams patinka komunikuoti, tik reikia tai daryti nuolat, sistemingai – ši veikla negali būti epizodinė, nes tada neįmanoma pastebėti vaiko kalbinės raiškos pokyčių: „Vienas svarbiausių komunikavimo skatinimo būdų – vaiko pagyrimas nors ir už menkiausias pastangas“ [3]; „atkreipia dėmesį iškart kai kalbame lėtai, aukštu balsu, lyg dainuodamos... būtina kaitalioti intonaciją“ [2]; „Ankstyvojo komunikavimo veiksmingumą skatina žaidybinių situacijų kūrimas. Mokymasis žaidžiant yra ne tik veiksmingas, bet ir įdomus“ [8].

Darbuotojos pastebi, kad svarbu sudaryti emociškai saugias sąlygas: nuolat drąsinti vaikus kalbėti, bendrauti, paskatinti ir įvertinti daromas pastangas, pavyzdžiui: „...aš supratau, ką tu pasakei, puiku“ [8]; „...tau jau geriau sekasi, džiaugiuosi“ [9].

Respondenčių nuomone, komunikavimo skatinimo veiksmingumas labai priklauso nuo priemonių ir būdų, galimybių panaudojimo, bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais, nes tik bendros pastangos gali duoti rezultatų, tai, kad vaikas lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigą, bendrauja su bendraamžiais, yra įtraukiamas į įvairias veiklas, vertinama kaip galimybė ugdytis kalbinius įgūdžius.

Respondentėms buvo pateiktas klausimas ir apie tai, *kokiais būdais susipažįstama su ankstyvojo komunikavimo ugdymo ypatumais, ar specialiai tuo domimasi kursuose, seminaruose, specialiojoje literatūroje* (žr. 14 lentelę).

Informacijos apie vaiko komunikavimo ypatumus paieška

14 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Auklėtojos		
Domėjimasis vaiko bendravimo ypatumais	Knygos, speciali literatūra	„Neseniai perskaičiau S. Herm knygą "Sunkūs vaikai", kur radau naudingų patarimų apie bendravimą su vaikais, kaip su vaikais reikia kalbėtis“ [4]; „Paskutinę skaičiau, tai 2012 metais paruošta ir išleista, Paramos vaikams centro knygelė " Aukime kartu" [3]; „Skaitau žurnalus „Tavo vaikas“, „Psichologija tau“ ir kt.“ [2]
	Kursai, seminarai	„ Kursų, seminarų metu ar studijuojant literatūrą atsirenku tai, kas man reikalinga“ [1];
Auklėtojų padėjėjos		
Žinių apie vaiko bendravimo ypatumus taikymas	Darbo praktika	„ naudojuosi savo praktika, elgiuosi iš bendro išprusimo kaip jau išeina“ [9]; Remiuosi savo darbine patirtimi“ [7]
	Periodiniai leidiniai	„...kiek paskaitau laikraščiuose ar žurnaluose“ [8]

Kaip matyti iš respondenčių pateiktų nuomonių, nepakanka turėti tinkamą išsilavinimą, leidžiantį dirbti ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Šių įstaigų darbuotojams keliami

dideli reikalavimai nuolat atnaujinti žinias, tobulintis, kaupti naujausią informaciją apie vaikų ugdymo ypatumus.

Darželių auklėtojos savo kvalifikaciją tobulina tradiciniais būdais: dalyvauja seminaruose, kursuose, konferencijose, individualiai domisi savo profesijos aktualijomis – skaito knygas, periodinius leidinius: „...domiuosi įvairia metodine literatūra susieta su vaiko ugdymu“ [5]; „Dalyvauju įvairiuose seminaruose, kursuose, domiuosi naujausia literatūra apie vaikų ugdymą“ [2].

Auklėtojų padėjėjos pasitiki sukaupta darbo patirtimi, praktine veikla, nes nuolatinis kontaktas su vaikais leidžia stebėti kaip vaikams sekasi komunikuoti, daryti išvadas ir jas taikyti darbe. Palyginus su auklėtojomis, padėjėjos daug rečiau skaito specialią literatūrą, nėra jų kvalifikacijai skirtų renginių: „Remiuosi asmenine patirtimi ir jau turima praktika“ [8].

Apibendrinant tyrimo metu gautus rezultatus galima daryti išvadą, kad ankstyvasis komunikavimas su vaiku prasideda dar jam negimus ir nuo pat pirmų gyvenimo dienų grindžiamas emociniais ryšiais su vaiku. Ankstyvojo komunikavimo etape reikšmingas nuolatinis vaiko kalbinimas, kalbėjimasis su juo, nes girdėdamas artimų žmonių kalbą (balsą) vaikas mokosi kalbėjimo įgūdžių. Bendraujant su vaiku susiduriama su jausmais ir emocijomis, nes komunikacija nėra vien apsikeitimas informacija, tai ir jausmų raiška. Kendal (2001), Peleckienė, Antanavičienė (2012) pabrėžia, kad maži vaikai turi jausti artimųjų emocinį ryšį, fizinį kontaktą. Ankstyvasis vaiko ir šeimos bendravimas grindžiamas ne tik priežiūra ir poreikių tenkinimu, bet ir pasitikėjimo, saugumo užtikrinimu.

Kai vaikai lanko darželį, yra didesnė galimybė pastebėti ir nustatyti galimus net menkiausius vaiko komunikavimo tiek su tėvais, tiek su darželio darbuotojais ypatumus ir prognozuoti, kaip vaikui pasiseks pasiekti reikiamą brandumo lygį prieš mokyklą, padėti jam, jei to reikia. Zambacevičienė (2006) pažymi, kad prieš pradėdamas lankyti mokyklą, vaikas turi gerai suprasti kasdieninę kalbą, taisyklingai tarti garsus ir sudarinėti frazes. Gerai išlavėjusi žodinė kalba yra svarbiausia sėkmingo rašomosios kalbos išmokimo sąlyga. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba labai skiriasi nuo suaugusiųjų kalbos: ji dar nekonkreči, nevaizdingi ir netikslūs žodžiai, nuolat kartojami tie patys žodžiai, vaikai nemoka intonacija išskirti sakinio pradžios ir pabaigos, pasakojimus sudaro beveik vien tiesioginiai sakiniai. Vaikai, bendraudami su darželio darbuotojais ir tarpusavyje, daugiau kalba, todėl lavėja jų kalbinė raiška. Bendraujant su tėvais ir dalijantis patirtimi, stengiamasi, kad ir tėvų, ir vaikų lopšelių-darželių darbuotojų bendravimas su vaiku būtų kokybiškas, vaikas jaustų bendravimo džiaugsmą, nebijotų eiti į darželį, noriai komunikuotų su bendraamžiais ir auklėtojomis. Suaugusiųjų dėmesys ir geros emocijos vaikams leidžia greičiau adaptuotis naujoje vietoje, jaustis saugiems, drąsiau ir atviriau bendrauti, greičiau lavėja vaikų kalba. Vaikų komunikavimui skatinti pasitelkiama priemonių

įvairovė, kūrybingumas, bendra veikla, kurios metu vaikai gali tobulinti komunikavimo įgūdžius. Stengiamasi vengti išskirtinio dėmesio ar rūpinimosi vienu vaiku, nes vėliau gali pablogėti vaiko bendravimas su bendraamžiais. Tikslingai parinktos ugdymo priemonės: knygos, pasakų įrašai, ugdomieji animaciniai filmai, stalo žaidimai motyvuoja vaikus ugdytis kalbinius gebėjimus. Komunikavimo veiksmingumas priklauso nuo bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais, nes tik bendros pastangos duoda rezultatų, ir tai yra pati didžiausia galimybė plėtoti vaiko ankstyvąjį komunikavimą. Tai, kad vaikas lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigą, komunikuoja su bendraamžiais, yra įtraukiamas į įvairias veiklas, jau yra didelė galimybė ugdytis kalbinius įgūdžius.

Formaliųjų ugdytojų nuomonių apie ankstyvąjį komunikavimą su vaiku analizė parodė, kad daugeliu aspektų auklėtojos ir jų padėjėjos tinkamai bendrauja su vaikais ir jų tėvais tam, kad užtikrintų komunikavimo su vaiku tęstinumą, kuris ypač svarbus vaikui pradėjus lankyti ugdymo įstaigą. Tačiau būtų sudėtinga tvirtinti, kad ikimokyklinio ugdymo praktikoje šios teigiamos ugdytojų nuostatos yra visada realizuojamos.

Apibendrinimas. Ikimokyklinio amžiaus vaikai dar neturi įgūdžių perteikti to, ką jie nori pasakyti, jie dažnai kalba spontaniškai, remdamiesi emocijomis, nesieja vieno įvykio su kitu, kalba nenuosekliai, vartoja mažai kalbos dalių, kartoja tuos pačius žodžius, mintis. Vaiko kalbai įtakos turi girdėjimas, pakartojimas, stebėjimas, išklausymas, suaugusiųjų pagalba. Komunikuojant su vaiku reikia vaiką paskatinti, priminti, kokias klaidas daro, pataisyti. Būtina pasinaudoti natūraliu vaikų poreikiu kalbėtis su suaugusiais ir mokyti juos aiškios kalbos. Šiame procese sėkmingai gali dalyvauti tiek tėvai, tiek ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbuotojai. Vaikai, bendraudami su darželio darbuotojais ir tarpusavyje, daugiau kalba, todėl lavėja jų kalbinė raiška. Bendraujant su tėvais ir dalijantis patirtimi, stengiamasi, kad ir tėvų, ir vaikų lopšelių-darželių darbuotojų bendravimas su vaiku būtų kokybiškas, vaikas jaustų bendravimo džiaugsmą, nebijotų eiti į darželį, noriai komunikotų su bendraamžiais ir auklėtojomis. Suaugusiųjų dėmesys ir geros emocijos vaikams leidžia greičiau adaptuotis naujoje vietoje, jaustis saugiems, drąsiau ir atviriau bendrauti, greičiau lavėja vaikų kalba, tačiau tobulinant komunikavimą su vaikais būdus reikia laikytis panašių principų. Šiame kontekste itin svarbu, kad visi ugdytojai - tiek šeimos nariai, tiek kiti ugdytojai bendrautų ir bendradarbiautų, siekdami mokyti vieni iš kitų tam, kad vaikas lengviau įveiktų komunikavimo sunkumus su skirtingais žmonėmis.

Išvados:

1. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad ankstyvasis komunikavimas tiek vaikui, tiek ugdytojui yra susijęs su jausmų vienas kitam raiška, todėl pirmiausiai svarbus emociniu aspektu. Vaiko išreiškiami jausmai daro poveikį jo suvokimui, emociškai „nuspalvina“ jį supantį pasaulį, aplinką padaro simpatiška arba antipatiška, o šalia esančius žmones – trokštamais arba atstumiančiais. Tinkamas ankstyvasis kalbinis komunikavimas su vaiku, kuris pirmąjį vaiko gyvenimo pusmetį grindžiamas prozodija, taip pat emocinis ir fizinis artumas su artimais vaikui ugdytojais stiprina tarpusavio sąveiką, bendrus emocinius išgyvenimus, teigiamai veikia vaiko psichosocialinę raidą.

2. Vaiko ir šeimos narių komunikavimo ankstyvuoju laikotarpiu analizė parodė, kad jau pirmaisiais gyvenimo mėnesiais kūdikis skirtingai reaguoja į šeimos narius ir jų kalbinimą: tėčio, mamos, brolio. Kūdikis atpažįsta juos, seka akimis, rodo norą bendrauti, klausosi jų balsų, ypač kai kalbinama specifiškai, t.y. išryškinant prozodijos elementus, kūno judesiais ir balsingomis reakcijomis atsako į kalbinimą. Aktyviausiai kūdikis reagavo į mamos balsą. Vienerių metų vaikas supranta dažnai girdimus klausimus, intensyviai tyrinėja aplinką ir savo jausmus bei išgyvenimus pradeda reikšti pirmaisiais žodžiais ir frazėmis, lengvai komunikuoja su šeimos nariais.

3. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad formalieji ugdytojai (šio tyrimo atveju vaikų lopšelių - darželių auklėtojos ir jų padėjėjos) laikosi nuomonės, jog svarbu, stebėti tėvų bendravimo su vaikais būdus ir perimti tėvų gerąją bendravimo su vaiku patirtį, siekti, kad bendravimo su vaiku būdai iš esmės nesiskirtų nuo įprasto bendravimo šeimoje. Tačiau taip pat svarbu atsižvelgti į vaiko poreikius, skatinti jo kalbinę raišką, esant reikalui, suteikti emocinės šilumos. Svarbu, kad komunikavimas su vaiku būtų grįstas šiltais emociniais santykiais, kad augdamas ir patekdamas į vis naujas aplinkas vaikas patirtų kuo mažiau streso, gebėtų užmegzti kontaktus su savo bendraamžiais, galėtų dalyvauti jo interesus atitinkančioje veikloje.

4. Remiantis literatūros bei tyrimo duomenų analize, galima teigti, kad ankstyvojo komunikavimo tarp vaiko ir ugdytojo veiksmingumui svarbus emocinis ryšys su vaiku, tinkamas reagavimas į jo poreikius, nuolatinis bendravimas jam prieinamomis priemonėmis, pradžioje labiau akcentuojant kalbos prozodijos, o vėliau ir prasminius elementus. Ypač svarbu tai, kad vaikui pradėjus lankyti ugdymo įstaigą, formalieji ugdytojai palaikytų glaudų ryšį su vaiko šeima ir, reikalui esant, padėtų vaikui ir tėvams.

Literatūra

1. Ališauskienė, S. (2009). *Ankstyvoji intervencija vaikystėje: Lietuvos situacijos analizė Europos šalių kontekste*. Šiauliai.
2. Ališauskienė, S. (2005). *Ankstyvoji intervencija vaikystėje*. Šiauliai: ŠU leidykla.
3. Ališauskienė, S. (2010). *Ikikalbinė raida*. Vilnius.
4. Ankstyvasis ugdymas: *ko ir kiek mokyti vaikus*. <http://gyvenimas/archive/print.php> (Žiūrėta 2012 02 28).
5. Baker, M. (1991). *Marketing. An Introductory Text*. Landon: Mcmiller.
6. Balčiūnienė, I. (2009). *Pokalbio struktūros analizė kalbos įsisavinimo požiūriu: Daktaro disertacija*. Kaunas.
7. Baršauskienė, V., Janulevičiūtė-Ivaškevičienė, B. (2005). *Komunikacija: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
8. *Bendravimo psichologija šiuolaikiškai* Lekavičienė, R. , Vasiliauskaitė, Z. , Antinienė, D. , Almonaitienė, J. (2010). Vilnius: Alma littera.
9. *Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa*. (2003). Vilnius Švietimo aprūpinimo centras.
10. Bernotienė, R., Juraitienė, I. (2012). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų lietuvių valstybinės kalbos ugdymas. Metodiniai patarimai*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
11. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Vilnius: UAB „Poligrafija ir informatika“.
12. Bielinienė, J. (2000). *Iškalbos menas*. Vilnius: VDA leidykla.
13. Bierach, A. (2000). *Kūno kalba: mokykimės ją suprasti ir sėkmingai vartoti*. Kaunas: Tyrai.
14. Blucha, U., Schuler, M. (2009). *Jausti, girdėti, matyti*. Vilnius: Gimtasis žodis.
15. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by nature and design*. Cambridge MA: Harward University Press.
16. Buckley, B. (2003). *The Children's Communication Skills – From Birth to Five Years*. London: Routledge Falmer.
17. Butkevičienė, R. (2000). Šeimų, auginančių vaikus su negalia, adaptacijos modelis. *Tiltai*, 4 (13), 83-92.
18. Chapman, G., Campbell, R. (2001). *Penkios vaikų meilės kalbos*. Kaunas: Sidabrinis trimitas.
19. Colombero, G. (2004). Nuo žodžių į dialogą. Vilnius: *Katalikų pasaulio leidiniai*.

20. Cooper, Janet. (2010). *The Early Years Communication Handbook* ISBN: 978 1 90724 103 1 London, SE24 0PB.
21. Čepienė, R., Žakaitienė, A. (2007). *Raidos psichologija*. Klaipėda: KU leidykla.
22. Daugirdienė, I. (2003). *Kalbos ir komunikacijos korekcija*. Prasauskienė, A. (sud.irred.). Vaikų raidos sutrikimai. Mokomoji knyga studentams, gydytojams rezidentams abiliacijos ir reabilitacijos specialistų komandos nariams. Kaunas.
23. Dodge, D. T., Heroman, C. (2008). *Vaiko smegenų veiklos skatinimas: Pirmieji penkeri vaiko gyvenimo metai*. Vilnius: Presvika.
24. Fiske, J. (1998). *Įvadas į komunikacijos studijas*. Vilnius: Baltos lankos.
25. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų. Ambrulaitis, J. (red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
26. Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V. (2007). *Edukologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
27. Giedraitytė, M., Raižienė, S. (2010). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijų ypatumai*. <http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/> (žiūrėta 2012 02 21).
28. Gudonienė, V. (1998). *Įvadas į masinės komunikacijos teorijas*. Vilnius: Žara.
29. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai*. Vilnius: Alma littera.
30. Helbriugė, T., Vimpfenas, von J. H. (1998). *Kūdikio vystymasis: pirmosios 365 dienos*. Vilnius.
31. Hurrelmann, K., Unverzagt, G. (2001). *Kaip išugdyti stiprius vaikus*. Vilnius: Alma littera.
32. *Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2011–2013 metų programa* (patvirtinta 2011 m. kovo 1 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-350).
33. Jacikevičius, A., Gučas, A., Rimkutė, E. (1986). *Bendroji psichologija*. Vilnius: Mokslas.
34. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
35. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
36. Juškuvienė, R., Luneckienė, A. Palačionienė, L., Petrilionienė, B., Striunga, S. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas*. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams. Vilnius.
37. Kaffemanienė, I., Reseckienė, L. (2008). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualizuoto motorikos ir kalbinių gebėjimų ugdymo ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 2* (18).

38. Kendal, F. (2001). *Ypatingi tėvai – ypatingi vaikai*. Vilnius: Andrena.
39. Kompleksiškai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarkos aprašas (2011). *Valstybės žinios*, Nr. V-2068/AI-467/V-946.
40. Kuginytė – Arlauskienė, I. (2007). *Ankstyvojo amžiaus vaikų ugdymo galimybės*.<http://www.ikimokyklinis.lt> (žiūrėta 2012-02-21).
41. Legkauskas, V. (2008). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
42. Leme, B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas.
43. Lesinskienė, S., Karalienė, V. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
44. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, Nr. XI-1281.
45. Martišauskienė, E. (2008). *Šviesos pedagogikos kontūrai: dvasingumo ugdymo pagrindai*. Vilnius: VPU leidykla.
46. Matiukaitė, J. (2005). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų sėkmingo auklėjimo šeimoje psichologiniai ir pedagoginiai ypatumai*: Magistro diplominis darbas. Vilnius.
47. Mikalajūnienė, J. (2007). *Ekologinio požiūrio taikymas, tenkinant ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikų specialiuosius poreikius*: Magistro darbas. Šiauliai.
48. Misevičius, V., Urbonienė, R. (2006). *Dalykinio bendravimo pagrindai*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
49. Mockevičienė, D. (2005). Motorikos samprata. Vaikų sveikata ir rehabilitacija: *Straipsnių rinkinys*. Šiauliai: VŠĮ šiaulių universiteto leidykla.
50. Mockuvienė, V. (2012). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba ir motorikos sutrikimų sąsajos*: Magistro darbas. Šiauliai.
51. *Mokymas ir mokymasis bendradarbiaujant*. Respublikinės teorinės praktinės konferencijos medžiaga. (2001). Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė.
52. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos. Kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba*. Vilnius: VPU leidykla.
53. Peas, A. (2003). *Kūno kalba*. Kaunas: Dajalita.
54. Peleckienė, S., Antanavičienė, D. *Tėvų ir vaikų ryšio svarba*.
<http://www.poliklinika.lt> (žiūrėta 2012 02 28).
55. Petrauskienė, D. (2010). *Žaidimas vaiko kalboje*. Palanga.
56. Piaget, J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas. Vaiko logikos tyrinėjimai*. Vilnius: Aidai.
57. Pikūnas, J., Palujanskienė, A. (2001). *Asmenybės vystymasis*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir šveitimo centras.

58. Pileckaitė – Markovienė, M., Nasvytienė, D., Bumblytė, D. (2004). *Vystymosi psichologija. Vaikystė*. Vilnius: VPU leidykla.
59. Prosody signals the emergence of intentional communication in the first years of life: evidence from Catalan – babbling infants. *Journal of Child Language* (2012). August, p.1-26.
60. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
61. Radzevičienė, L. (2003). *Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, psichosocialinė raida*. Šiauliai: ŠU leidykla.
62. Riley, J. (2006). *Language and Literacy 3-7*. London: PCP.
63. Ruškus, J., Žvirdauskas, D., Zybartas, S ir kt. (2012). *Ikimokyklinis, priešmokyklinis ugdymas Lietuvoje*. Būklės ir galimybių tyrimas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
64. Sage, R. (2006). *Supporting Language and Communication: A Guide for School Support Staff*. London: PCP.
65. Situacijos Europoje analizė (2005).
66. „Stovėkite šalia manęs su meile ir padėkite man taip, kad galėčiau pats įsijungti savo laivelį“. *Patarimai ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvams ir pedagogams*. (2012). Joniškis.
67. Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
68. Šebelskytė, L. (2006). *Priešmokyklinio ugdymo reikšmė vaikų mokyklinei brandai*: Magistro darbas. Šiauliai.
69. Šinkariova, L. (2010). *Vaikų ir paauglių psichopatologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
70. Uzdila, J.V., Paulikienė, G.(2007). Socialinio darbuotojo vaidmuo ikimokyklinėje ugdymo institucijoje teikiant socialines paslaugas. *Socialinis ugdymas*, Nr. 4 (15), p.94-106.
71. Vaicekauskienė, V. (2009). Specialiųjų poreikių vaikų prierašumo ugdymo prielaidos. *Specialusis ugdymas*, Nr. 1 (20), p. 144-154.
72. *Vaiko raidos psichologija*. (2006). Vilnius: VĮ „Vaiko namas“.
73. Vainalavičiūtė, I. (2011). *Galvosūkis tėvams: darželis ar auklė?* <http://www.ekonomika.lt> (žiūrėta 2012-02-27).
74. Vaitkevičiūtė, V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
75. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egaldas.
76. Vanderbilt, A. (1996). *Viskas apie etiketą*. Vilnius: Melsa.
77. Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Prosody_%28linguistics%29; (žiūrėta 2013-02-03).
78. Winnicott, D. W. (2000). *Vaikas, šeima ir išorinis pasaulis*. Vilnius: VIA RECTA, TEV.

79. Vitkienė, E. (2002). *Rekreacija*: Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
80. Zambacevičienė, E. P. (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
81. Želionienė, R. (2011). *Pirmųjų gyvenimo metų svarba*.
<http://www.imunitetas.lt/mamoms/auklejimas/pirmuju-gyvenimo-metu-svarba4128>
(žiūrėta 2012-02-28).
82. Žilienė, D. O. (2002). *Šteinerio pedagogika ir jos pasekėjai*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidykla.
83. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

Loreta Čėsniė
COMUNICATIONS AMONG EARLY AGE CHILD AND HIS/HER EDUCATORS
The Master's Degree Thesis
Summary

The work carried out theoretical analysis of child early age and communication of educators.

There was done the research by interview as survey method which aimed to analyze the professional approach to early communication between the child, a formal educator and parents.

The method of case analysis (footage basis) was used for the study which aimed was to assess the communication of the child and family in the early childhood period.

The study included nine professionals working with younger school age children and an investigator family.

In the empirical part there is given specialist's approach to the early communication and characteristics of early age child and his/her family communication.

The main *conclusions* of the research:

1. During the first months of life the baby reacts differently to the family members and their solicitation. The baby recognizes them, follow by eyes, reflects a desire to communicate, listen to their voices, especially when interviewed specifically, that is highlighting the elements of prosody, by body movements and vocal reactions response to solicitation. The most active response was to mother's voice.

2. A one-year-old child, with whom family members constantly communicate, already responds not only to the language prosody (that is, as the saying goes), but also to the language conceptual elements: understand often heard questions, the meanings of known words and phrases. During this period, the child intensively explores the environment and begins to express his own feelings and experiences by the first words and phrases, easily communicate with his close family members.

3. Formal educators has the opinion that it is important to monitor parents' ways of communicating with children and take good experience of his parents in communication with him child, making communication with the child is essentially no different from normal communication within the family.

Keywords: communication (verbal and non-verbal), emotions, prosody.

PRIEDAI

Interviu klausimai

1. Koks Jūsų išsilavinimas?
2. Kiek metų dirbate su jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikais?
3. Kaip suvokiate ankstyvąjį komunikavimą? Pakomentuokite šią sąvoką plačiau.
4. Ar žinote, kaip tėvai bendrauja su vaikais, kurie lanko Jūsų grupę (instituciją)? Kokiais būdais, kokiais metodais, kaip sužinojote, ar pasikalbate, ar stebite?
5. Kaip Jūs bendraujate su vaikais darželyje (institucijoje)? Kokie Jūsų bendravimo būdai, metodai?
6. Ar Jūs naudojate tėvų taikomais bendravimo su vaikais būdais? Kurie Jums labiausiai patinka ir kodėl?
7. Kaip Jūs pradate komunikuoti su vaiku, kai jis pradeda lankyti darželį (instituciją)? Kokie santykiai dažniausiai susiklosto, kaip?
8. Ar kalbatės apie vaiko turimus bendravimo įgūdžius su tėvais (globėjais), kolegomis, ar sprendžiate iškilusias problemas kartu?
9. Kaip skatinate vaikų komunikavimą? Kaip jūs elgiatės, jei sunku komunikuoti su vaiku?
10. Ar turite grupėje (institucijoje) „ypatingą“, mylimiausią vaiką? Kuo jis Jus traukia? Kaip elgiatės su juo, ką galėtumėte išskirti?
11. Gal galėtumėte išskirti tris didžiausias problemas su kuriomis susiduriate komunikuodami su vaikais darželyje (institucijoje)?
12. Kokius matote ankstyvojo komunikavimo veiksmingumą skatinančias priemones, būdus, galimybes?
13. Ar specialiai esate koku nors būdu (studijose, kursuose, seminaruose, literatūroje skaičiusi) susipažinusi su ankstyvojo amžiaus vaiko komunikavimo ugdymo ypatumais? ar remiatės praktika?
14. Išleisdamos vaiką į kitą grupę, ar perduodate informaciją apie komunikavimo ypatumus su tuo vaiku kitiems darbuotojams?

Protokolas Nr. 1

Informantė A

Auklėtoja

1. *Aukštasis.*
2. *Su jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikais dirbu jau 8m.*
3. *Ankstyvasis komunikavimas- tai bendravimas su vaiku nuo pat jo gimimo. Vaikas vos gimęs, reaguoja į kalbinimą, apkabinimus ir pan. Kuo dažniau ir intensyviau su vaiku bendraujama, tuo sparčiau vystosi jo kalba ir socialiniai gebėjimai.*
4. *Apie tėvų ir vaikų bendravimą sužinau stebėdama jų santykius. Pasikalbu tik tada, jei kyla kokių nors problemų man asmeniškai bendraujant su ugdytiniu.*
5. *Stengiuosi sudaryti tokias situacijas, kad vaikai kuo daugiau kalbėtų, pasakotų, fantazuotų ir pan. Kalbu pilnais žodžiais, vengiu garsažodžių. Su vaikais bendrauju ramiu tonu, švelniu balsu. Siekiu įgyti jų pasitikėjimą. Mėgstu individualų bendravimo būdą- kada akys būna vaiko akių lygyje. Stengiuosi kalbėti aiškiai, nesiderindama prie vaiko „šveplavimo“, neplonindama balso. Kaip ir minėjau, taikau pozityvų bendravimo būdą ir laikau jį svarbiausiu. Kitas svarbus bendravimo būdas atskirti, suvokti kuriuo metu vaikui reikia: gal reikia padrąsinimo, pagyrimo, ar tiesiog išsakyti, kas viduje. Gal vaikas stengiasi sužinoti kuo daugiau, o gal vertina ir sunku nuspręsti, rasti išvadą. Svarbu suprasti vaiką iš jo elgesio, jausmų ir kt.*
6. *Jei vaikas užsislendęs, nekalbus, nenoriai kontaktuoja su vaikais bei darbuotojais ir tai tęsiasi ilgą laiką, ieškau įvairių metodų ir būdų kaip pakeisti šią situaciją. Jei ir tai nepadeda, domiuosi kaip tėvai bendrauja su savo vaiku. Tinkamus ir ugdyimo įstaigoje priimtinus būdus, bandau pritaikyti praktikoje. Patinka toks tėvų bendravimas, kuris nežaloja vaiko, t.y. padeda jį auginti (ramus tonas, gebėjimas išklaudyti, gebėjimas pataisyti vaiko klaidą, bendravimas čia ir dabar. Mes plėtojame ir tęsiame tėvų pradėtus komunikavimo pamatus, tačiau pritaikome dar ir kolektyvo, grupės taisyklių. Bendravimo būdai yra vienas su kitu susiję, papildo, praplečia vienas kitą. Taikau juos daugiau mažiau pagal poreikį ir situaciją.*

7. Stengiuosi tokiam vaikui suteikti kuo daugiau dėmesio. Labai mėgstu akių kontaktą. Naują dažnai apkabinu, paimu ant rankų, pasisodinu ant kelių ir pan. Beveik visada tai duoda teigiamų rezultatų. Vaikas jaučiasi saugus, jo adaptacija būna daug lengvesnė ir tarp mūsų susiklosto šilti abipusiai santykiai. Ieškau kontakto akimis, šypsena, nedarau staigių judesių. Leidžiu vaikui stebėti aplinką, būti netoli suaugusiojo, atsinešti žaisliuką iš namų (jo pagalba „Pašnekinu“), ieškau vaikui artimų, bet ne skaudžių temų. Dažniausiai randame bendrą kalbą. Pradedant lankyti darželį, vaikui svarbu pasijusti saugiai- fizinis ir emocinis saugumas pirma, o po to laipsniškai įsilieja į kolektyvą. Stengiuosi nuo pradžių pažinti vaiką, jo šeimą, bendravimas tampa laisvas, nuoširdus kai susitelkiame su šeima bendram tikslui.

8. Apie vaiko bendravimo įgūdžius kalbu su kolegomis, kurie dirba kartu su manimi toje pačioje grupėje. Su kitais įstaigos darbuotojais apie tai nekalbu. Su tėvais apie tai kalbu tik tuomet, kai jie patys to nori ar kyla kokių nors su bendravimu susijusių problemų.

9. Stengiuosi sudaryti tokias situacijas, kad vaikams reikėtų kuo daugiau komunikuoti. Jei kyla problemų komunikuojant su vaiku, ieškau kuo įvairesnių bendravimo būdų, kartu su grupės kolegomis ieškau sprendimo ar konsultuojuosi su tėvais.

10. Šiuo metu grupėje neturiu tokio vaiko, bet darbo metu nekartą taip yra buvę. Dažniausiai tokiam vaikui trauką pajuntu iš pirmo žvilgsnio. Sunku nusakyti to priežastis. Stengiausi niekada nesielgti su mylimais vaikais išskirtinai ir simpatijos jausmą laikyti savyje, nedemonstruojant aplinkiniams, ypač kitiems vaikams. Iki šiol nepasitaikė nė vieno vaiko, su kuriuo būtų sunku komunikuoti ir laikui bėgant nerasčiau „priėjimo“ prie tokio vaiko. Na sakyčiau man visi vaikai grupėje vienodi, tik skirtingas priėjimas prie kiekvieno. Sunkumų komunikuojant neturiu, puikus supratimas tarpusavyje.

11. Didelis vaikų skaičius grupėje.

Vaikų sergamumas ir kt. priežastys, dėl kurių vaikai ilgą laiką nelanko darželio. Žinau komunikavimo kliūtis ir stengiuosi tokių nedaryti, kaip pavyzdį galiu pasakyti: svarbu klausytis ir išklaudyti kalbančio, stebėti pašnekovo emocines reakcijas ir kt.

12. Jaukios aplinkos sukūrimas, vaikų skaičiaus grupėje mažinimas, įvairios vaikams įdomios veiklos parinkimas. Nuoširdus, malonus, vaikui suprantamas bendravimas, mano manymu nulems sėkmingą ir produktyvų bendravimą su vaiku.

Svarbu duoti vaikui to, ko jam trūksta, ko šiuo metu reikia. Vadovaujuosi taisykle, kad su vaiku reikia bendradarbiauti- viską atlikti su jo supratimu, pajautimu, mąstymui visada būti su juo. Tada vaikas pasitiki ir jaučiais saugus.

13. Kursų, seminarų metu ar studijuojant literatūrą atsirenku tai, kas man reikalinga, kur yra spragos ir kt., žodžiu mokausi, tobulėju visą gyvenimą.

14. Visada. Informuojame išleisdami vaikus į kitą grupę apie vaiko komunikavimo ypatumus, išskirtinumus. Daug padeda vaiko raidos ir pažangos fiksavimas protokoluose, kuriuos taip pat perduodame.

Protokolas Nr. 2

Informantė B

Auklėtoja

1. *Aukštasis.*

2. *Jau dirbu 10 metų kaip pedagogas, anksčiau 3 metus dirbau kaip padėjėja.*

3. *Kaip čia geriau pasakius, ankstyvasis komunikavimas manau prasideda tik gimus vaikui. Tai sakyčiau bendravimas nuo pirmų dienų. Pirmos gyvenimo akimirkos, pažintis su aplinkiniu pasauliu, aplinka, vaiką supančiais žmonėmis. Pradžioje vaikas daugiausia bendrauja su tėvais.*

Tėvai yra pirmieji vaiko kalbintojai. Juk tik ką gimus mama jau kalbina savo vaikutį įvairiais meiliais žodeliais, visą laiką tik utitiu, utitiu... vėliau įsijungia į kolektyvą, prasiplečia sakyčiau kalbintojų ratas, pradeda lankyti darželį, susipažįsta su naujais žmonėmis, tiek su suaugusiais tiek su kitais vaikais. Čia daugiau gali pažinti pasaulį, įgyti naujų įgūdžių. Kolektyve atsiranda, galiu pasakyti, didesnės galimybės vaikui reikšti mintis, jausmus. Jau daug išsiplėčiau, tai apibendrinant, galiu pasakyti kad ankstyvasis komunikavimas- kalbėjimasis su vaiku nuo mažų dienų, pastovus bendravimas su juo.

4. *Sužinoti kaip tėvai bendrauja su vaikais nesunku stebint rytais atvedamą vaiką į darželį, kaip jis yra paliekamas grupėje. Sakyčiau, jei vaikas ramiai atsisveikina su tėvais ir be jokio streso pasilieka su draugais grupėje, galima manyti, kad su vaiku daug yra bendraujama, kalbama ir vaikas žino, kad taip ir turi būti. Čia aš turėjau omeny jau didesnę darželinuką. O su mažyliais kaip tėvai bendravo patys su vaiku? - aišku aš pasidomiu ir paklausiu, gal yra kažkas ypatingo jų bendravime, gal pavyzdžiui vieni kažkaip ypatingai stengiasi sudominti vaiką, pavyzdžiui laikydami rankoj lėlę, ją judindami ir atseit ta lėlė su jais bendrauja, ar pavyzdžiui maitinant reikia kažkokių ypatybių, visaip užkalbinti, ar lėktuvai skraido(šaukštas skrenda iki burnos), ar pokaičio metu reikia šalia prigulti, aišku aš to daryti negaliu vienam vaikui, nes tuoj norės visi, bet sužinoti stengiuosi, ar lopšinę mama dainavo, kokią? Jei jau taip yra tada bandau žaisliuką vietoj savęs "įpiršti į draugus" , lopšinę visiems vaikams kartu padainuoju. Be abejo kalbame su tėvais visada , jau net pirmą dieną stengiuosi viską išklausinėti ko nepasako tėvai patys, kartais tenka net ir telefonu skambinti ir klausti, jei kas neaišku .Taip pat ir apie vaiko adaptaciją stengiuosi paaiškinti tėvams kas gali būti, ko tikėtis, kiek tai trunka...., nes atvedus mažylį į lopšėlį stresą patiria tiek tėvai tiek vaikai. Taip tai aišku, kad vaikai yra tėvų atvaizdai, stebėdamas tėvus gali daug ką išvelgti.*

5. Kaip čia geriau pasakius , stengiuosi būti švelni, maloni, visą dėmesį skirianti tik vaikų ugdymui, lavinimui. Stengiuos nerėkti ant jų. Pirmoje eilėje daug kalbinti stengiuosi, norisi išgauti nors šioki tokį garsą. Viską pasakoju ką matome aplink, kur einame, ką darome, ar darysime. Vaikai visą tai stebi ir drįstu pasakyti "dedasi" sau į galvą... Su vaikais aišku bendrauju pagal susidariusią situaciją, pagal jų poreikį, atsižvelgdama į tai kad kiekvienas vaikas yra individuali asmenybė. Su vienais vaikais tenka bendrauti griežčiau, kad pasiekti norimą rezultatą, kitiems reikia švelnumo, ramios kalbos, padrąsinimo. Būdai... stengiuosi būti jų drauge, o norint tapti draugu, pirmiausia reikia pelnyti vaiko pasitikėjimą, kad jis tavęs nebijotų. Metodai tai , kad ieškau bendro ryšio, bandau prakalbinti, kad ir labai užsispyrusį "pilietį".

6. Be abejo tėvų komunikavimo būdai su vaikais tinka ir įstaigoje, jie yra tęstiniai. Galiu drąsiai teigti, kad sėkmingos veiklos pagrindas yra partnerystė - su tėvais mes keičiamės informacija atvedus vaiką ir jį pasiimant, rašome raštelius, kalbamės telefonu, jei kas neaišku. Tėvai geriausi patarėjai, pavyzdžiui žino, kad vaikas geriausiai atsipalaiduoja dainuojant tam tikrą lopšinę arba staiga pradėjo bijoti šunų. Keisdami informaciją nutiesiame vaikui tiltą tarp namų ir darželio. Vaikas jaučiasi saugesnis, kai mes dainuojame tą pačią lopšinę, kurią mama dainuoja namuose, arba tėvai eidami namo kalbasi apie darbelį, kurį vaikas darė su manimi ir savaime aišku, kad stengiuosi vaikus pratinti prie bendruomenės gyvenimo palaipsniui, ugdyti socialinius įgūdžius. Dažnai naudoju pokalbio metodą, nes manau, kad tik kalbantis galima išspręsti visas iškilančias problemas, todėl niekada neignoruoju mažylių, klausiu: „Kas“, „Kur“, „Kodėl“.

7. Vaikui atėjus į lopšelio grupę labai svarbu sudaryti sąlygas, kad jis jaustųsi saugus, ramus, kad reikalui esant galėtų kreiptis kaip į mamą, nes juk nuo pirmųjų dienų įstaigoje priklauso kaip toliau klostysis vaiko adaptacija. Stengiuosi, kad patiriamas stresas būtų kuo mažesnis. Čia labai reikia ramaus dėmesio, švelnumo, kantrybės, pokalbių ir pan. Aš asmeniškai stengiuosi vaiką mylėti už tai, kad jis yra.. Manau vaikui būtina jausti, kad jį myli ir tuomet kai jis šypsosi. ir tuomet kai jis verkia. Stengiuosi visada užmegzti ryšį su vaiku ir patenkinti jo emocinius poreikius, o tam būtinas akių kontaktas. Visada stengiuos žiūrėti jam į akis , kalbinti- tai padeda, sakyčiau pasijusti mylimam. Taip pat būtinas yra ir fizinis kontaktas- priglaudimas prie savęs, apkabinimas, paglostymas. Pirmiausia žiūriu į akis ir stengiuosi kalbinti, kalbinti visaip...paliečiu rankytę, sakau pyp, ar bum, stengiuosi, kad nusišypsotų. Santykiai, susiklosto įvairūs; su vienais lengvai randame ryšį, gerai jaučiasi jau po keturių dienų, su kitais reikia ilgiau „pakovoti“ kartais ir net mėnesį... Būna, kad vaiko žvilgsnis būna trumpas, baikštus, eina

šonu, stovi nuošaliau, tokiam vaikui daugiau nei kitam reikia atsargaus, subtilaus besąlygiškos meilės demonstravimo.

8. Tai žinoma, kad bendradarbiavimas su tėvais yra viena iš sėkmingo vaiko ugdymo sąlygų. Kasdieninis bendravimas su tėvais palengvina vaiko auginimą tiek tėvams tiek auklėtojais. Kasdien tėvams papasakoju kaip sekėsi, ką naujo išgirdau, ar pastebėjau vaiko elgesyje, ar kalboje, gal kažką naujo man ištarė ko iki šiol nebuvo ištaręs. Su kolege taip pat pasidalinu vaiko pasiekimais, kartais net jei kas svarbaus įvyko net telefonu pasiskambiname. Tai padeda dirbti toliau su vaiku, žinome ką jis jau gali, ko pasiekė ir žinoma į ateitį žiūrint, aptarus su tėvais kaip vaikui sekasi, ko trūksta, ką reikėtų pakeisti ar ko siekti, yra daug lengviau pažinti vaiką kaip individą ir surasti būdus kaip perteikti jam maksimumą žinių, kurių prireiks norint tapti pilnaverčiu bendruomenės nariu. Problemoms spręsti, aišku, kad yra lengviau kai pasidalini turima „bėda“ visų pirma su kolege, po to su tėvais. Jei abi matome, kad yra reikalas pranešti tėvams, tad pajungiam ir juos į sprendimą. Kartais net nebūtina tėvų trugdyti. O dar tai priklauso ir nuo tėvų. Kartais pasitaiko, kad tik užkiršini tėvus, o naudos jokios. Jie tuoj prigalvoja būtų nebūtų dalykų. Pasitaiko ir tokių kurie net nesupranta ko iš jų nori, atvedė vaiką tai ir prižiūrėk. Su tėvais tai priklauso nuo pačių tėvų kokie jie patys yra.

9. Kadangi žinau, kad kalbos raida prasideda nuo gimimo ir ta smegenų dalis, kuri atsakinga už komunikavimo įgūdžius, yra aktyviausia pirmaisiais gyvenimo metais, tai visų pirma stengiuosi kuo daugiau kalbėti, dainuoti, sakyti eilėraštkus. Skaitome knygeles, o tai bendravimą mūsų padaro turtingesniu. Tai jau įrodė mano darbo praktika. Skaitant knygeles pats vaikas puola ir pasakoja kaip moka. Kokius žodžius žino, juos ir tari, pavyzdžiui *amam, au au, katė, batai, aku, aki ir kt...* Vaikų komunikavimą skatinu bendroje grupės veikloje, žaidimuose, pokalbiuose. Jeigu sunku komunikuoti su vaiku, ieškau priežasčių kodėl taip yra, bendrauju su tėvais, pasikalbu su kolegomis, stengiuosi įgyti vaiko pasitikėjimą manimi. Mano praktikoj dar nepasitaikė, kad būtų ypatingai sunku komunikuoti, kažką vis tiek galima išgauti. Tai pasiekiu švelnumu, dėmesiu, rūpesčiu.

10. Galiu pasakyti, kad grupėje visi vaikai yra mylimi. Tiesą pasakius, visada yra vaikas ar vaikai kurie „traukia“ labiau, bet tai nereiškia, kad juos kažkaip ypatingai išskiriu ar labiau rodau dėmesį. Tai būtų tiesiog neetiška. Vaikų su kuriais yra sunku komunikuoti pasitaiko, bet labai pasistengus visada galima „rasti kelią į kiekvieną širdelę“.

11. Viena iš problemų- gana sudėtinga vaikų atėjusių į darželį adaptacija, grupėse vaikų skaičius yra didelis, o mažyliai atėję į naują aplinką, su svetimais žmonėmis, su dideliu būriu kitų vaikų pradžioje jaučiasi labai nesaugūs. Kita problema, kad vaikai ateina dar labai maži, nemokantys kalbėti, todėl ne visada iš karto galima suprasti ko vaikas nori. Visam tam reikia nemažai laiko.

12. Kaip jau ir minėjau pagrindinis dalykas yra kalbinimas, kalbinimas...Reikia daug kalbėti, garsiai pasakoti kas aplinkoje, skaityti knygeles, vaikui komentuoti paveikslėlius. Kūdikis atkreipia dėmesį iškart kai kalbame lėtai, aukštu balsu, lyg dainuodamos. Tai sakyčiau būtina kaitalioti intonaciją.

13. Taip, dalyvauju įvairiuose seminaruose, kursuose, domiuosi naujausia literatūra apie vaikų ugdymą, skaitau žurnalus, pvz. „Tavo vaikas“, „Psichologija tau“ ir kt.

14. Taip, išleisdama vaiką į kitą grupę pedagogams pasakau į ką būtina atkreipti dėmesį bendraujant su vaiku, ką vaikas mėgsta, kaip lengviau prie jo prieiti. Žinoma, kad stengiuosi pasidalyti visomis paslaptimis.

Protokolas Nr. 3

Informantė C

Auklėtoja

1. Aukštesnysis

2. Jau 20 metų.

3. Dabar taip, mano manymu, kiek jau žinau, ankstyvasis komunikavimas prasideda nuo besilaukiančios mamos ir šalia esančio tėčio. Dar laukiantis kūdikio galima klausytis muzikos, kalbėtis, lytėti pilvą, bendrauti. Po gimimo kūdikis jau pažins tėvų balsus, jausis laukiamas ir mylimas, jaus didesnę pasitikėjimą tėvais, savimi, klausysis, savo akytėmis seks veidų išraišką, greičiau užsimezga emocinis ryšys. Tokie vaikai gimsta ramesni, anksčiau pradeda kalbėti, jiems lengviau bendrauti, dažnas būna muzikalus. Ankstyvas komunikavimas po gimimo padeda vaikui pažinti pasaulį, perduoti ir priimti informaciją, reguliuoti savo elgesį, išreikšti išgyvenimus. Būtina sudaryti sąlygas klausytis, girdėti įvairius aplinkos garsus, sakininius pasakojimus, skaitomus kūrinčius.

4. Kaip tėvai bendravo ir bendrauja su vaikais dažniausiai sužinome diskusijų ir individualių pokalbių metu. Kai kurie tėvai noriai kalba ir dalinasi informacija kasdien, kai kurie išvis nekalba, arba nežino ką pasakyti. Dažnai tenka norimą informaciją susirinkti pačiai, stebint vaikų tarpusavio santykius su tėvais, bendraamžiais, klausantis vaikų pasakojimų, stebint vaiko komunikavimą įvairiose situacijose. Tėveliai paprastai kaupia nuotraukas šeimose, perka knygutes, kas skaito ir aptaria su vaikais. Tai puikus būdas lavinti ir mokyti vaiką. Labai svarbu bendraujant, kalbant palaikyti akių kontaktą.

5. Aišku darželyje su vaikais tenka bendrauti įvairiapusiškai. Todėl formos labai įvairios. Susipažįstame, žaidžiame, myluojame, žiūrime iliustracijas ir skaitome knygutes, žaidžiame vardų žaidimus. Stengiamės nuraminti vaiką, žaismingai nuteikti, palaikome emocingą akių kontaktą, žaidžiame pirštukų žaidimus, dainuojame lopšines ir kitas vaikiškas daineles, einame slėpynių, gaudynių, einame su vaikais pasivaikščioti. Stengiuosi palaipsniui keisti bendravimo būdą, nukreipdama vaiką prie draugų, žaislų, kad vaikutis išmokytų savarankiškai bendrauti be suaugusio dalyvavimo. Tam padeda muzika, knygutės, įvairios metodinės priemonės, žaisliukai, gamtos garsų klausymas, stebėjimai, mėgdžiojimai, rateliai, mankštelės, dainelės su ritmiškai atliekamais judesiais. Taip sužinau ko konkrečiai reikia kiekvienam vaikui, kokie žaidimai tinka.

6. Žinoma, pastebėjusi, kad toks būdas padeda lengviau rasti kontaktą tarp vaiko, mielai tuo pasinaudoju. Sunkiausiai vaikams darželyje sekasi miegoti dienos miegą. Todėl būtinai išsiaiškinau, kokie vaiko įpročiai lovytėje. Jei reikia meškučio, lėlytės ar kito žaislo kartu, prisėsti ant lovytės kol užmiega, pasekti ar paskaityti pasaką, paglostyti galvytę, padainuoti lopšinę - kodėl ne. Juk tai vaiką nuramins, jis ilgiau ir ramiau miegos, tinkamai pailsės. Ir kitą dieną nebijos eiti i darželį vien dėl to, kad auklėtoja neleidžia miegoti su žaisliuku.

7. Kontaktą pradėdau pasisveikinimu ir akių kontaktu su vaiku ir jo mamyte, pasisveikinu būtinai paprašydama rankos, nes tai proga paliesti ir rasti dar artimesnį ryšį. Visada stengiuosi žaismingai ir emociškai bendrauti, visur kviečiu kartu su mamyte. Prašau kuo ilgiau išbūti mamytę grupėje, vaiką palikti tik trumpai, po truputį pratinti likti be mamos, vos keletą valandų per dieną mažiausiai savaitę, jei sutinka tėvai. Numatyti kokie santykiai susiklostys sunku, tai priklauso individualiai nuo vaiko, iš kokios jis šeimos. Visada džiaugiamės jei būna trumpesnė adaptacija ir pavyksta ramiai bendrauti, komunikuoti su vaiku ir be ašarų išsiskirti su šeima.

8. Visada kalbu su tėvais apie vaiko gebėjimus, įpročius. Stengiuosi kasdien papasakoti kaip sekėsi vaikui darželyje, ypač jei tai domina tėvelius. Dalinuosi informacija, patirtimi, renku reikiamą informaciją. Iškilus problemoms sprendžiu kartu su tėvais. Jei matau, kad tai būtina žinoti ir jiems. Su kolege, tik ta su kuria kartu grupėje dirbame.

9. Skatinu dažnai sakydama šaunuolis, plovimais. Sunkiai komunikuojančius vaikus tenka paskatinti saldumynais. Padeda ir skatina pasiūlius vaiko mėgstamą veiklą: kvietimas eiti pasivaikščioti, labai veiksminga didelis noras pirmam pažaisti su nauju žaislu, žiūrėti naują knygutę pirmam. Visada randu būdą sudominti, nustebinti, man tai padeda. Jei sunku- va taip kaip sakiau ir elgiuosi.

10. Šiuo metu grupėje visi vaikai „Ypatingi“, nes jie visi saviti, skirtingi, individualūs. Esame patys mažiausi, kiti ką tik atėję. Su jais komunikuoti galima tik individualiai, sunku sudaryti grupelės darbui. Yra viena mergaitė labai judri, trukdanti visiems aplink savo chaotišku elgesiu ir tuo pačiu labai geros širdies mergaitė. Mylimiausią išskirčiau atsiskyrėlį savo elgesiu berniuką. Jis ramus, geras, niekada netrukdantis, neskriaudžiantis kitų. Jam beveik nereikia draugų, nes kalbasi ir komunikuoja su pasirinktais smulkiais daiktais. Tai gali būti : smulki konstruktoriaus detalė, paveikslukas, moneta, rutuliukas, ar mašinos ratas. Jis traukia savo ramumu, noru būti suprastam, jei mato, kad nesupranti jo, tai bando rasti panašų daiktą, simbolį

knygoje ir parodo sakydamas - noriu. Stengiuosi komunikuoti su juo, ieškau akių kontakto, o dirba jis lėtai, atsargiai, kruopščiai, bet labai savotiškai. Visada jį saugau nuo kitų vaikų, saugau jo daiktus kol jis miega ar valgo, todėl jis pasitiki, žino kad gali ramiai pasitikėti. Grupelėje yra dar vienas "ypatingas" vaikas, kuris nekalba, bet supranta kitų šnekamąją kalbą. Jis visada sėdi vienas, nežaidžia nieko, kol nėra motyvacijos. Motyvacija jam reikalinga kiekvienam žingsneliui. Pavyzdžiui: sėsk prie stalo, paimk šaukštą, valgyk, nunešk lėkštę, eik rengtis, eik i tualetą, kelk nuo klozeto, apsivilk kelnytes, eik i lovą, gulk, miegok. Ir taip kasdien, pastoviai. Su juo galima komunikuoti, tik reikia daug papildomų priemonių, pateikti daug klausimų, suprasti jo rodomus atsakymus. Skaičiuoja rodydamas pirštais, kiek yra daiktų, atsakymas taip - yra galvos linktelėjimas. Tačiau su juo įdomu bendrauti, ieškoti būdų kaip tai padaryti. berniukas labai laimingas kai su juo bendrauji. Sakyčiau mano praktikoje vaikų su kuriais man būtų sunku komunikuoti nėra buvę, su visais randu bendrą kalbą.

11. Didžiausios problemos būtų:

a) didelis vaikų skaičius grupėje

b) priemonių stoka

c) kai kurių tėvų nenoras bendrauti.

Turėti grupėje bendraujančius tėvelius, "didžiulė šventė". Dažniausiai įstūmė vaiką rėkiantį ir viskas, nenori, kad liustum jiems į dūšią. Tai aišku priklauso nuo tėvų amžiaus, išsilavinimo.

12. Ankstyvojo komunikavimo veiksmingumą skatinančios priemonės visos yra geros, veiksmingos, kokias tik galima sugalvoti. Svarbu tai daryti ir pritaikyti. Ypač akių kontaktas reiškiantis paskatinimą, pasitikėjimą vaiko jėgomis, kalba, mimikos, mylavimai, kutenimai, glostymai, dainavimas, kilnojimas, saldumynai, žaismingi prisilietimai, žodiniai paskatinimai.

13. Šiuo klausimu yra daug literatūros, straipsnių, laidų per televiziją, kursų, seminarų. Paskutinis literatūros šaltinis kurį skaičiau, tai 2012 metais paruošta ir išleista, Paramos vaikams centro knygelė " Aukime kartu". Ją verta paskaityti pedagogams ir tėvams. Bet sunkiausia ir ryškiausia įsirežusi informacija mano atmintyje yra informacija skaityta prieš daugelį metų. Tai straipsniai rusiškame žurnale " SOVETSKIJ SOJUZ". Ten rašoma kad pirmasis komunikavimas su vaiku turi eiti ir eina iš besilaukiančios mamos, kada ji bendrauja su dar tik besiruošiančiu ateiti i pasaulį savo kūdikiu. Su šia informacija aš tikrai sutinku, ir dažnai elgiausi taip pat, kaip ten perskaičiau su savo būsimu kūdikiu, patirdama didelį džiaugsmą.

14. Išleisdama vaiką į kitą grupę visada dalinuosi informacija apie jį. Dar informacija apie komunikavimą, vaiko gebėjimus ir pasiekimų rezultatus būna užfiksuota dokumentuose. Žodinę informaciją dažnai atsimenu ilgai, todėl visada perduodu kitoms auklėtojoms jei to pageidaujama. Nors gal kiekvienas skirtingai dirbame ir matome arba informaciją norime surinkti savo būdais.

Protokolas Nr. 4

Informantė D

Auklėtoja

1. *Spec. vidurinis- ikimokyklinių grupių auklėtojos.*

2. *Apie 30 m.*

3. *Mano manymu, ankstyvasis komunikavimas - tai pirmasis bendravimas su vaiku. Tai artimo kontakto užmezgimas su vaiku, šiltas bendravimas su juo: sodintis ant kelių, prisėsti šalia, maloniai kalbinti, glostyti, apkabinti, priglausti. Leisti vaikui pajusti, kad jis yra saugus. Tai vaiko kalbinimas kitaip sakant.*

4. *Manau, kai naujas vaikas ateina į grupę ir pamatai jo išsiskyrimą su artimaisiais, galima spręsti apie tarpusavio bendravimą. Jei namuose su vaiku niekas nebendrauja, toks vaikas lengviau adaptuojasi grupėje (jam svetimoje aplinkoje). Yra ir tėvų, kurie savaitę nematę vaiko atvažiuoja jo pasiimti ir nepasidomi, kuo vaikas užsiėmęs buvo, kaip elgėsi, o rengdamiesi rūbinėlėje nepalaiko elementaraus pokalbio, arba yra mamų, kurios pasiimdamos vaiką nesusitvarko su jo išdykavimais ir tas bendravimas gaunasi pataikaujantis vaikui. Dauguma tėvų papasakojo, kaip jie namuose bendrauja, kuo užsiima ir tai pastebima vaikų elgesyje darželyje.*

5. *Aš manyčiau, su vaikais darželyje bendrauju prienamomis formomis: kalba, prisilietimais, paglostymais, per žaidimus. Pavyzdžiui per kažkokį personažą (pūkutis ar lėlės), atseit tas personažas kalbina vaiką, vaikui taip patinka bendrauti. Jie tiki tais personažais, laukia jų ateinant į svečius, pabendraujame taip, po to personažas pasilieka dar ir pažaisti. Vaikai jį (žaislą) sodinasi pačioje geriausioje vietoje. Svarbiausia įgyti vaiko pasitikėjimą, sukuriu jiems saugią ir jaukią aplinką, kad tenkintų vaiko socializacijos poreikius.*

6. *Aišku stengiuosi jais naudotis, jei pastebiu kažką ypatingo ko pati nedarau. Dažniausiai tėvai naudoja bendravime paskatinimus ir pagyrimus. Labiausiai patinka kur yra bendravime abipusis supratimas ir pagarbos vienas kitam pajautimas.*

7. *Aš iš savo pusės visų pirma ieškau akių kontakto, kalbinu švelniu balsu, klausinėju apie jį, jo pomėgius. Stengiuosi perprasti vaiko vidinį pasaulį, jo poreikius, jo individualumą. Dažniausiai susiklosto teigiami tarpusavio santykiai, ko pasekoje palieku svarbiausias asmuo, kuriuo jis gali*

pasitikėti, nesant šalia namiškiams. Vaikas kartais net nenori eiti namo, o žiūri į mane, kad jį kalbinčiau, kad vis kažką naujo parodyčiau, nes aišku visą dėmesį skiriu tik jam. Visai įvairiais garsais stengiuosi jį sudominti.

8. Aišku, kad apie bendravimo įgūdžius kalbame su tėvais kiekvieną dieną, jiems atėjus pasiimti vaiko iš darželio, ar pavyzdžiui išgirdome naują žodį, ar garsą, ar kas nors sunkiai sekasi. Su tėvais stengiuos palaikyti kuo glaudesnius ryšius, tai palengvina auklėjant jų vaikus. Tai be abejo iškilusias problemas sprendžiame kartu.

9. Aš iš savo pusės vaikų komunikavimą skatinu įdomesne veikla, žaidimu. Jei iškyla problemos, leidžiu vaikui nusiraminti ir laikiu patogios progos pradėti bendravimą iš naujo niekada neverčiu vaiko komunikuoti jei jis pats to nenori.

10. Išskirtinių vaikų neturiu kiekvienas savaip įdomus ir turi asmeninio žavesio bendravimo plotmėje. Sunkiai komunikuojančių yra vienetai, kuriems bendrauti sunkiai sekavosi dėl kažkokių raidos nukrypimų. Bet su jais dirbant žingsnelis po žingsnelio pavykdavo užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius.

11. Pasitaikantys elgesio ir emocijų sutrikimai:

11.1. Tėvų ir artimųjų abejingumas;

11.2. Metodinių priemonių stoka.

12. Aš manyčiau tam būtini alternatyvūs mokymo būdai, glaudus bendradarbiavimas su tėvais. Sakyčiau yra būtina kad kūdikiai būtų ne tik sotūs ir sausi, saugioje aplinkoje, bet būtų artimas bendravimas- vaikai glostomi, priglaudžiami. Kūdikis normaliai vystosi tik tada, kai su juo bendraujama.

13. Aišku kad domiuosi įvairia metodine literatūra susieta su vaiko ugdymu. Neseniai perskaičiau Sabine Herm knygą "Sunkus vaikas" kur radau naudingų patarimų apie santykių užmezgimą, bendravimą su vaikais, čia taipogi pabrėžiama, kad su vaikais reikia kalbėtis. Kaip jau ir minėjau pūkutis ir lėlės- pagalbinė bendravimo priemonė. Čia pateikiama daug praktinių patarimų auklėtojoms kaip bendrauti, kaip auklėti. Dalyvauju seminaruose, kur sužinau naujo apie vaikų komunikavimą.

14. Aš iš savo pusės išleisdama vaiką į kitą grupę perduodu visą svarbią informaciją (jo vystymosi raidą) kitoms auklėtojoms, suteikiame patarimų, kaip lengviau prieiti prie vieno ar kito vaiko. Kas ką mėgsta, kas patinka. Kokie ypatumai.

Protokolas Nr. 5

Informantė E

Auklėtoja

1. Išsilavinimas - neuniversitetinis aukštasis.

2. Su jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikais dirbu jau dešimtus metus. Su ikimokyklinukais iš viso jau dirbu 17 metų.

3. Ankstyvasis komunikavimas - tai bendravimas su vaiku, vaiko kalbos įgūdžių raida ankstyvajame amžiuje. Tai bendravimas su juo nuo pat pirmų gyvenimo dienų. Tai galima sakyti savotiška vaiko ugdymo pradžia. Nors vaikas atrodo tik klausosi, tačiau jis mokosi. Tai sakyčiau pirminis bendravimas, pirminis kalbinimas vaiko nuo pat gimimo.

4. Su tėvais kalbamės individualių pokalbių metu. Pastebiu kaip tėvai bendrauja su vaiku, kai ateina jo pasiimti, kai palieka jį įstaigoje. Vieni tėvai yra labai geranoriški ir viskas rūpi, atrodo paniškai bijo, kad tik nieko blogo vaikui neatsitiktų, patys viską pasako, tai su jais ir lengva yra. Pasidaliname bendrais lūkesčiais ir mums lengviau kai sužinome kas vaikui patinka, ką jis jau gali, kaip suprasti vieną ar kitą vaiko reiškiamą garsą, ar žodį tariamą reikalavimui išreikšti. Kaip nebūtų gaila, yra ir tokių tėvų, kurių požiūris į vaiką būna paviršutiniškas- vaiką atvedė ir tikisi, kad visų dalykų jį išmokys darželio auklėtojos. Pasitaiko atvejų, kai vaikus atvedę tėvai klausia, ar jos negali išmokyti to ir to. Tam yra darželis. Darželyje išauklės, mokykloje išmokys. Tokių šeimų tėvai labai mažai bendrauja su vaiku šeimoje, nieko jo nemokina ir laukia kada viską išmokys auklėtojos. Kuo aukštesnis tėvų išsilavinimas, tuo daugiau dėmesio skiriama vaikams, tuo ir mums yra geriau bendrauti, lengviau. Suprantame vieni kitus ir viską darome vaiko labui.

5. Su vaikais bendrauju visą savo darbo dieną, išskyrus, kai vaikai miega. Bendrauju užsiėmimų metu, žaidžiamė žodžių žaidimus (parodau vaikui daiktą, žaislą ir skatinu pakartoti), pvz., rengiant vaiką galima išmokyti drabužių pavadinimus ir pan., stengiuosi žodžiu vardyti visus daiktus jo pasaulyje - viską, ką matau grupėje, išėję pasivaikščioti. Stengiuosi klausytis, ką vaikas nori pasakyti. Skaitau - tai puikus būdas mokyti vaiką kalbėti. Pasakaju istorijas pvz., apie žaislą, vaikus žavi pasakojimai apie pažįstamus daiktus bei gyvūnus. Užduodu klausimus, dažnai žodžius kartoju. Su vaiku kalbu lėtai, aiškiai, užmezgant akių kontaktą. Leidžiu patiems reikšti savo mintis, jausmus. Parodau, kad man viskas yra įdomu ir aktualu.

6. Jei tėvai pasidalina, kodėl gi ne. Man patinka, kai tiesiai su vaiku kalbėdami žiuri jam į akis. Paklausia kaip jam sekėsi. Vaikas jaučiasi svarbus ir mylimas. Tai pagrindinis dalykas, kad vaikas jaustųsi mylimas.

7. Stengiuosi vaiką nuraminti, jei vaikas sunkiai išsiskiria su tėvais. Ieškau akių kontakto, bandau su švelnumu, gerumu jį prisivilioti, kalbinti, sužavėti koku nors žaislu. Priglausti. Išsiaiškinu ką vaikas labiausiai mėgsta, sudominu nauju žaislu. Skatinu žaidimus, kurie padeda vaikams išgyventi išsiskyrimus ir susitikimus. Paimu vaiką ant rankų, kalbinu, palydime tėvelius žiūrėdami pro langą ir pan. Dažniausiai susiklosto normalūs santykiai, pirmomis dienomis mamos padeda, taip priprantama prie aplinkos, tada mama nepastebimai gali "dingti". kelios dieneš ir palaipsniui priprantama. O dar auklėtoja visą dėmesį skiria vaikui, kalbina, užima. Nėra jau ir taip blogai, sakyčiau.

8. Tai be abejo su tėvais kalbamės apie vaiko turimus bendravimo įgūdžius, mums įdomu ką vaikas geba, kaip su juo bendrauti. Pradžioje esi priverstas kalbėtis. Toliau jau mes pačios „norėdamos įsiteigti“ tėvams pasakojame ką naujo atradome ar išmokome. Iškilusias problemas stengiamės spręsti kartu su kita auklėtoja visų pirma, po to jei matome reikalą tada jau "pajungiame" ir tėvus.

9. Na ką, kalbu apie - tai, ką matau, girdžiu, užuodžiu : "aš užuodžiu sausainius", arba „ar tu matai paukštelį?“ ir pan. Pasivaikščiojimo metu, kai sakau „gėlės“, parodau gėles, jas pauostome ir t.t. Vartydami knygeles, komentuoju: „Štai katinėlis. Ką katinėlis sako?“ , žaidžiame klausymosi žaidimus: „Ššš..... klausykis įdėmiai" . Naudoju lėles ir kitus žaislus. Jie gali kalbėtis apie daugybę dalykų. Jei sunku komunikuoti su vaiku, ieškau būdų, kas jam patinka. Pvz., pradedu kalbėti apie namiškius, apie mėgstamus dalykus. Kažkaip randame bendrą kalbą vienaip ar kitaip.

10. Vaikų neišskiriu. Vieni vaikai linkę labiau bendrauti (pvz. viena mergaitė išreiškia savo jausmus, prieina, prisiglaudžia ir sako : „Mano auklėtoja") , kiti „užsidarę". aišku malonu, bet dėmesį dalinu visiems vienodai, tai būtų nepedagogiška kitų vaikų atžvilgiu.

11. Galiu sakyti didžiausios problemos su kuriomis susiduriu komunikuodama su vaiku darželyje, yra: vaikų užsispyrimas, nesidomėjimas veikla, pasitaikantys elgesio ir emocijų sutrikimai.

12. Vaikai išmoksta naujų žodžių, įdėmiai stebėdami, kas vyksta aplinkui, ir klausydami, ką kalba suaugusieji, vaikai. Sakyčiau buvimas tarp bendraamžių, įstaigos lankymas - viena iš veiksmingiausių komunikavimą skatinančių priemonių.

13. Skaitau pedagoginę literatūrą, ieškau informacijos internete. Pradmenis įgijau studijuodama ikimokyklinio ugdymo pedagogiką. Aišku remiuosi praktika, savo įgytomis žiniomis.

14. Išleisdama vaikus į kitą grupę perduodu informaciją apie vaiką, jo komunikavimo ypatumus kitoms auklėtojomis. Vaiko pasiekimai atspindi „vaiko pasiekimų aplankuose“.

Protokolas Nr. 6

Informantė F

Auklėtoja

1. *Mano išsilavinimas aukštasis.*

2. *Aš dirbu su ikimokyklinio amžiaus vaikais jau 8 metai.*

3. *Ankstyvasis komunikavimas tai ankstyvasis bendravimas su vaiku. Manau, kad bendrauti su vaiku jau galima ir jam negimus. Pusantrų metų mažyliai atėję į lopšėlį patiria nemažai streso (kaip ir tėvai), todėl bendravimas su jais turi būti ypač dėmesingas, kiek galima daugiau dėmesio reikia skirti individualiai kiekvienam vaikui. Vienam švelnumo, apsikabinimų reikia daugiau, kitam- geriau pabūti vienam. Svarbu girti vaiką, pasidžiaugti jo pasiekimais, stengtis, kad vaikas įgytų suaugusiojo pasitikėjimą. Tai bendravimas kuo anksčiau su vaiku, jau nuo pat pirmųjų dienų. Su vaiku yra labai svarbu nuolat bendrauti. Vaikai su kuriais pastoviai bendraujama, anksčiau pradeda kalbėti, suvokti jį supančią aplinką. Na, o jei nepakankamai bendraujama su vaiku, tai lėtėja vaiko žodyno plėtra, mažėja kalbinis aktyvumas.*

4. *Taip žinau. Aš pasikalbu su tėvais, paklausiu kokiais būdais bendrauja su vaikais, na taip pat stebiu žinoma vaikus ir grupėje. Aišku, pastebėjus vaiką ir pabendravus su juo jaučiasi bendravimo lygis. Na žodžiu jaučiasi, kiek tėvai bendrauja su vaikais namuose. Kas nori bendrauti- jaučiasi kad bendraujama ir namuose, vaikas žiūri išplėtęs akis, kažką bando pasakoti savo kalba.*

5. *Stengiuosi kuo daugiau bendrauti su vaikais, palaikyti akių kontaktą. Taip pat noriu, kad į pokalbį įsijungtų ir visi vaikai. Stengiuosi kalbėti taisyklinga kalba, pasakiusi žodį, pakartoju kelis kartus, laukiu kol vaikas pakartos. Stengiuosi nenaudoti nereikalingų žodžių. Kai noriu su vaiku pabendrauti, kalbinu švelniai, maloniu balso tonu. Stengiuosi naudoti, kuo įvairesnius bendravimo metodus ir būdus. Tai įvairūs dialogai per žaidimą, pasakų vaidinimai, kūrimai, pasakojimai pagal paveikslėlius, atsakinėjimai į klausimus, pasakų skaitymas, paveikslėlių stebėjimas ir įvardijimas.*

6. *Na tėvų taikomi bendravimo su vaikais būdai dažniausiai sutampa su mano naudojamais. Darželyje yra daug vaikų, prie kiekvienos šeimos bendravimo būdų sunku prisitaikyti. Patinka tie*

tėvai, kurie pasitiki savo vaiku, leidžia jam pagal galimybę būti savarankišku, išklauso, kalbasi su savo vaiku. Žodžiu bendrauja ir visą dėmesį skiria vaikui.

7. Pradedu bendrauti ir bendrauju švelniai, artimai, (nevengiu artimo kontakto), jei vaikui to reikia, stengiuosi, kad vaikas jaustųsi saugus, pasitikėtų manimi, visada sulauktų pagalbos, pagyrimo, paskatinimo. Manau, kad tokiu būdu ir susiklosto artimi, šilti, produktyvūs santykiai. Na žinoma paklausiu, koks jo vardas, ką mėgsta, kur gyvena. Žodžiu stengiuosi užmegzti kontaktą su vaiku. Būtinai vaiką išklausu iki galo. Stengiuosi sudaryti šiltus santykius ir tai padaryti dažniausiai man pavyksta.

8. Taip, žinoma, kalbamės. Visada stengiamės iškilusias problemas spręsti kartu su tėvais, jei problema rimtesnė-pasiūloma specialistų pagalba. Kalbamės ir gan dažnai apie vaiko turimus bendravimo įgūdžius ir su tėvais ir su kolegomis. Taip pat sprendžiame ir iškilusias problemas visi kartu.

9. Stengiuosi taikyti kuo įvairesnius bendravimo metodus tiems vaikams su kuriais sunkiau komunikuoti. Stengiuosi pasirinkti tokį komunikavimo būdą, koks jam labiausiai patinka. Pavyzdžiui vienas berniukas yra labai nekalbus, neatsakinėja į klausimus kai kalbinu prieš visą grupę vaikų, bet kai mes nueiname, kur nors nuošaliau, gražiausiai jis su manim bendrauja. Dar jam trūksta drąsos. Vaikų komunikavimą skatinu įdomesne veikla, žaidimu. Jei iškyla problemos, leidžiu vaikui nusiraminti ir laikiu patogios progos pradėti bendravimą iš naujo niekada neverčiu vaiko komunikuoti jei jis pats to nenori.

10. Na jau neturiu kažkokio "ypatingo", kaip jūs sakote vaiko. Man visi vaikai vienodai mylimi. Todėl ir pasirinkau šį darbą, nes myliu vaikus. Man maži vaikai labai patinka. Žinoma, vaikai yra skirtingi vieni ramesni, kiti judresni, skiriasi jų charakteriai. Nebent galiu išskirti gabiausią vaiką ar kuris moka gražiai bendrauti, bet tai netrukdo man juos mylėti vienodai. Aš manau, kad esu pakankamai komunikabili ir man dar nepasitaikė dirbti su vaiku su kuriuo būtų sunku bendrauti. Manau, kad jau nebegalėčiau dirbti su vaikais, jei būtų sunku komunikuoti. Na žinoma grupėje pasitaiko vaikų "ožiukų" ir užsispyrimų, kurie supyksta sėdi ir nekalba. Bet aš tada stengiuosi kažkokiais būdais prieiti prie to vaiko, kažkuo sudominti, pralinksminti ir mes vėl kuo puikiausiai pradėdame bendrauti.

11. Kadangi dirbu su ankstyvojo amžiaus vaikais, tai susiduriu su tokia problema, kad tokio amžiaus vaikų kalba dar tik vystosi, todėl kartais sunku suprasti vaiko kalbą, ką jis nori

pasakyti. Vaikų grupėje daug, visi nori dėmesio, bendravimo, todėl sunku paskirstyti veiklą, skirti dalelę savęs. Na viena problema pagrindinė, kai vaikai užsispiria, kažko supyksta ir nebekalba. Sunku būti prakalbinti. Sunkiau yra bendrauti su vaiku, kai šeimoje dvikalbystė.

12. Ankstyvojo komunikavimo veiksmingumą skatina žaidybinių situacijų kūrimas. Mokymasis žaidžiant yra ne tik veiksmingas, bet ir įdomus. Manau, kad svarbu vaiką girti, skatinti, būti pozityviai nusiteikusi, kurti aplinką, kurioje vaikas jaustųsi saugus, būtų patenkinti jo poreikiai.

13. Taip esu, ir studijose, seminaruose ir skaičiusi literatūroje.

14. Išleisdama vaiką į kitą grupę aš perduodu visą informaciją apie vaiką, o taip pat ir apie vaiko komunikavimo ypatumus. Jei kas neaišku- ateina pačios auklėtojos pasikalbėti. O aš viską pasakau ką manau esant būtina.

Protokolas Nr. 7

Informantė G

Auklėtojos padėjėja

1. Vidurinis

2. Dirbu 21 m.

3. Vaiko kalbinimas, bendravimas su vaiku, žaidimai, visa veikla su juo kalbant, pavyzdžiui maitinimo metu padedu vaikui mokytis pačiam valgyti. (Taisyklingai laikyti šaukštą, atsigerti iš puoduko.)

4. Tėvai su vaikais bendrauja įvairiai. Vieni tėvai leidžia savo vaikams patiems būti savarankiškesniais, o kiti tėvai daug ką daro už vaikus patys. Dažnai tai pastebiu. Aišku patys tėvai pasako kaip su jų vaiku bendrauti, ar paprašo kad leistume pavyzdžiui kokį žaisliuką pasiimti su savimi, ar miegant pasėdėti šalia lovytės.

5. Su vaikais darželyje, aš bendrauju daug. Jei auklėtoja paprašo padedu ir veikloje, prisėdu prie kokio silpnescnio vaiko, jam kartoju dar papildomai žodžius , ar vartome pasakų knygutę, liepiu įvardinti paveikslėlius.

6. Jei tėvai prašo, aš galiu leisti vaikui pasiimti iš namų jo mėgstamą žaisliuką, miego metu pasidėti prie vaiko lovytės, ar einant pietų miego leidžiu buteliuką į lovytę pasiimti, paglostau galvytę. Nu sakyčiau žaisliuko pasiėmimas. Tai kaip namų ryšys, vaikas jį turi visą dieną. Tai jo draugas iš namų. Gal tas sakyčiau geriausias.

7. Kai vaikas pradeda lankyti darželį, aš jį kalbinu, su juo žaidžiu, kol jis apsipranta, ir pats nurimsta, nebeverkia. Pats pradeda domėtis knygutėmis, žaisliukais.

8. Apie vaiko turimus bendravimo įgūdžius dažnai pasikalbame su tėvais, jei jie to klausia, o ypač su kolegomis (auklėtojomis) klausau jų nuomonės, klausiu kaip joms atrodo viena , ar kita situacija. Kurie jau dirba įstaigoje daug metų, turi daug profesinės patirties. Ir iškilusiais problemas sprendžiame kartu.

9. Vaikų komunikavimą skatiname įvairiai: Daug kalbiname, priglaudžiame, nuraminame, žiūrime knygutes pagiriame vaiką žodžiu, duodame saldainį. Jei vaikas nenori bendrauti,

leidžiame jam pabūti vienam, palaukiame kol pats ateis ir pradės kalbinti taip kaip moka. Dažniausiai manęs prašo, kad vartytume knygutes ir tada pasakoja ką moka, t.y. vardina paveikslėlius; brr, auau, katė, tai priklauso nuo vaiko metų. jis ir kalba pagal savo metus.

10. Grupėje man visi vaikai vienodi „Ypatingo“ vaiko neturiu, nes juos myliu vienodai. Nėra buvę vaikų, kad su jais nerasčiau bendros kalbos. Anksčiau, ar vėliau, aš su jais susidraugauju.

11. Priemonių stoka, kai kurių tėvelių nenoras bendrauti, didelis vaikų skaičius grupėje.

12. Norėtume, kad tėveliai suteiktų daugiau informacijos apie savo vaikučius. Manau, kad svarbu vaiką girti, skatinti, būti gerai nusiteikusi, kurti aplinką, kurioje vaikas jaustųsi saugus, būtų patenkinti jo visi norai.

13. Remiuosi savo darbine patirtimi. kiek paskaitau laikraščiuose ar žurnaluose.

14. Taip, visada pasidaliname visa informacija apie vaikų bendravimą, norus su kitais darbuotojais, išleisdami į kitą grupę.

Protokolas Nr. 8

Informantė J

Auklėtojos padėjėja

1., Vidurinis

2. *Su ikimokyklinio amžiaus vaikais dirbu 25 metai.*

3. *Ankstyvasis komunikavimas - tai bendravimas su vaiku, jo kalbinimas nuo pat gimimo. Komunikavimas-manau tai bendravimas, kalbėjimas su vaiku.*

4. *Kaip tėvai bendravo su vaiku iki pradedant lankyti įstaigą, neklausinėju. Tačiau pradėjus vaikui lankyti grupę, tėvų ir vaiko bendravimas matosi jį rengiant, raminant, giriant. Kaip tėvai bendrauja su vaikais sužinome stebėdami juos atvedant į grupę ir pasiimant juos iš įstaigos. Jei kyla kokių neiškumų, tada klausiu. Tėvai yra klausinėjami, stebimi jų santykiai su vaiku.*

5. *Grupėje su vaikais bendrauju, juos kalbinu, pasakoju įvykius, klausinėju, žaidžiu. Aišku stengiuosi, kad bendravimas būtų panašus į tėvų.*

6. *Nesinaudoju, aš dirbu savo darbu, kai reikia- vaiką prižiūriu pakalbinu.*

7. *Naujas vaikas būna nekalbus, arba dar negeba kalbėti. Komunikacija vyksta per žaidimą, bendrą veiklą. Vaikui rodomas dėmesys, jis yra glaudžiamas, raminamas, stengiamasi suteikti kuo daugiau teigiamų emocijų. Vaikui pradėjus lankyti darželį, didelę įtaką turi tėvų nusiteikimas, vaiko paruošimas, o darbuotojo kalba, bendravimas su vaiku priklauso nuo situacijos.*

8. *Visada kalbamės, diskutuojame. Pirma su kolegėmis kuriomis dirbu, su tėvais jau kaip išeina jei yra reikalas.*

9. *Komunikavimą skatinu per žaidimą, bendrą veiklą. Skatinu, kad vaikas užmegztų kontaktą, žaistų, duotų žaislus, parodytų ko nori. Įvairiausiomis žaidybinėmis situacijomis, knygelėmis, bendra veikia. Iškilus sunkumams kreipiamės į tėvus, į specialistus (jei matau, kad sunku vienai įveikti).*

10. *Lengviausia bendrauti su kalbančiu vaiku. Stengiuosi, kad vaikai nebūtų išskiriami.. Stengiuosi neturėti ir neturiu. Būna, kad vienas ar keli vaikai labiau nei kiti prisiriša, tačiau*

stengiuosi neiškirti nė vieno. Yra buvę vaikų su tam tikra autizmo forma, elgesio sutrikimais, ryškiu kalbos neišlavėjimu dėl tam tikros patologijos.

11. Didelis vaikų skaičius, elgesio sutrikimai, vaiko apleistumas šeimoje (iki ugdymo įstaigos lankymo).

12. Svarbus tėvų švietimas apie tai, kad su vaiku bendrautų jau nuo pat gimimo. Su juo reikia žaisti, kalbėtis, jam pasakoti, rodyti, kuo daugiau laiko leisti kartu.

13. Remiuosi asmenine patirtimi ir jau turima praktika.

14. Visada. Be to, kiekvienas vaikas turi savo pažangos fiksavimo protokolą.

Protokolas Nr.9

Informantė K

Auklėtojos padėjėja

1. *Spec.vidurinis*

2. *6 metus dirbu ankstyvojo ikimokyklinio amžiaus grupėje.*

3. *Manau, kad bendrauti su vaiku jau galima ir jam negimus. Tai pirmieji vaiko bandymai sąmoningai užmegzti kontaktą pirmiausia su mama, vėliau su kitais artimaisiais (šypsena, akimis, kūno judesiais, tam tikrais gestais). Svarbu mylėti vaiką, pasidžiaugti juo, stengtis, kad vaikas įgytų suaugusiojo pasitikėjimą.*

4. *Pradėjus lankyti lopšelio grupę, visada pasikalbame su vaikų tėvais, išsiaiškinam vaiko poreikius, gebėjimus, tėvų lūkesčius, šeimos ypatumus, taip pat bendravimo būdus.*

5. *Su vaikais darželyje žaidžiame, kalbame, skaitome pasakas. Stengiuosi kuo daugiau individualiai bendrauti su kiekvienu vaiku, nes manau kad taip geriau galiu pažinti vaiką.*

6. *Kartais, jei jau labai ypatingas atvejis, vaikas ilgai nepritampa, nes darželyje yra daug vaikų, prie kiekvienos šeimos bendravimo būdų sunku prisitaikyti. Patinka tie tėvai, kurie leidžia jam pagal galimybę būti savarankišku, išklauso, kalbasi su savo vaiku.*

7. *Pradedu bendrauti ir bendrauju švelniai, artimai, (nevengiu artimo kontakto), jei vaikui to reikia, stengiuosi, kad vaikas jaustųsi saugus, pasitikėtų manimi, visada sulauktų pagalbos, pagyrimo, paskatinimo. Manau, kad tokiu būdu ir susiklosto artimi, šilti, produktyvūs santykiai.*

8. *Taip, žinoma, kalbamės. Visada stengiamės iškilusias problemas spręsti kartu su tėvais, jei problema rimtesnė-pasiūloma specialistų pagalba.*

9. *Visada skatinu draugiškus santykius, kalbame apie tai su vaikais ir tėvais. Jei sunku komunikuoti su vaikais, būtinai aiškinamės priežastis, ieškome specialių priemonių, reikalui esant nukreipiame pas specialistus.*

10. *Pasitaiko, kad grupėje yra mylimiausias vaikas, bet niekada jo neišskiriu iš kitų vaikų, stengiuosi to neparodyti kitų vaikų akivaizdoje.*

11. Kadangi dirbu su ankstyvojo amžiaus vaikais, tai susiduriu su tokia problema, kad tokio amžiaus vaikų kalba dar tik vystosi, todėl kartais sunku suprasti vaiko kalbą, ką jis nori pasakyti. Vaikų grupėje daug, visi nori dėmesio, bendravimo, todėl sunku paskirstyti veiklą, skirti dalelę savęs.

12. Manau, kad svarbu vaiką girti, skatinti įvairiai veiklai, kurti aplinką, kurioje vaikas jaustųsi saugus, būtų patenkinti jo visi norai.

13. Taip, esu skaičiusi literatūroje apie vaikų bendravimą, o šiaip tai naudojuosi savo praktika, elgiuosi iš bendro išprusimo kaip jau išeina.

14. Visad kartu su auklėtojomis perduodame informaciją apie vaiką (ne tik komunikavimo) kitoms auklėtojomis. Tėvai dažnai patys kreipiasi į auklėtoją, nori su ja pabendrauti, susipažinti.